

NEVENA KRSTIĆ

ZAJEDNIČKI MOTIVI U HILJADU I JEDNOJ NOĆI I U VUKOVOJ ZBIRCI NARODNIH PRIPOVEDAKA I PESAMA

Kao i u Evropi i u nas se pri pomenu najpoznatije arapske zbirke priča 1001 noći stvara predstava o jednom velikom zborniku priča u kome se pojavljuju razna natprirodna bića, doživljavaju neobične pustolovine i dešavaju čudesne stvari. Ovakva predstava o ovom zborniku stvorena je još u XVIII veku posle prvog evropskog Gallandovog francuskog prevoda nekih arapskih priča iz do tada nepoznate zbirke, a naročito zahvaljujući popularnosti nekih od tih priča — priče o Aladinu, priče o Ali Babi i priča o Sindbādu Moreplovcu.¹ Međutim ovakva predstava o 1001 noći nije sasvim ispravna u prvom redu zato što jedina dva potpuna izdanja 1001 noći, koja se smatraju

¹ Jean Antoine Galland (1646—1715) je u periodu od 1704—1713. godine objavio u Parizu dvanaest knjižica priča prevedenih iz 1001 noći, i to onim redosledom kojim ih je nalazio. Rukopis kojim se poslužio je iz XV veka, sadrži jednu četvrtinu celog zbornika (282 noći) i predstavlja jedan od najstarijih rukopisa 1001 noći (pored fragmenta 1001 noći iz IX veka koji je otkrila N. Abbott i rukopisa iz XIII ili XIV veka, koji je otkrio H. Ritter, za koji se pretpostavlja da predstavlja verziju 1001 noći, iako se to nigde u rukopisu ne pominje). Od četiri toma njegovog rukopisa do danas su se sačuvala tri, a od ta tri Galland je načinio sedam knjižica svoga prevoda. Od dvadeset i jedne priče Gallandovog prevoda, devet je prevedeno iz njegovog rukopisa, dok su ostale prevedene iz drugih izvora. Od ovih, priča o Sindbādu, priča o Gānimu i priča o konju od abonosa nalaze se u tzv. Zotenbergovoj egipatskoj recenziji 1001

noći (vid. nap. 2); priča o probuđenom spavaču se ne nalazi u njoj, ali se nalazi u nekim rukopisima priče o (Omar b. an-Nu(mānu, kao umetnuta priča; priču o Hudadādu i priču o Zaīn al-Asnām je Gallandov izdavač objavio zajedno sa Gallandovim prevodom, ali je njih preveo Pétis de la Croix, a priču o Aladinu i čarobnoj lampi, priču o halifinim noćnim avanturama, priču o Ali Babi, priču o Ali Havadžī, priču o Ahmedu i vili Peri Banu, priču o zavidljivim sestrama kao i priču o konju od abonosa Galland je čuo od jednog Maronita iz Alepa, Hāne, i najverovatnije ih je zapisao, ali se njegov autograf nije sačuvalo, a rukopisi nekih od ovih priča do danas nisu pronađeni. Mnogi evropski prevodioci 1001 noći koji su prevodili sa bulačkog ili drugog kalkutskog izdanja gotovo redovno su unosili i ove Gallandove priče, po kojima je 1001 noć najpopularnija.

najautentičnijim (kritičko izdanje 1001 noći još uvek ne postoji),² uopšte ne sadrže priče o Aladinu i Ali Babi; na osnovu njih 1001 noć je mnogo manje zbirka bajki a mnogo više zbirka priča u kojima dominira ljubavna tematika.

Neosporna je činjenica da je 1001 noć, od trenutka kada se u Evropi pojavio njen prvi prevod pa sve do danas, uvek izazivala veliko interesovanje čitalaca i naučnika. O toj njenoj popularnosti najbolje govore mnogobrojni prevodi čitave zbirke ili njenih pojedinih priča na gotovo sve evropske jezike³ i veoma obimna naučna literatura. Formulisan je čitav niz teorija o vremenu i mestu nastanka zbirke, onakve kakva je zabeležena, o različitim fazama kroz koje je prošla⁴ i činjeni su pokušaji da se ona svestrano osvetli. Tako je, na primer, poznati danski orijentalista J. Oestrup ispitivao poreklo pojedinih priča iz 1001 noći i strane elemente u njima,⁵ O. Rescher je pokušao da na osnovu čitave zbirke rekonstruiše sliku života i shvatanja islamskog istoka,⁶ folklorista E. Cosquin je istraživao okvirnu priču 1001 noći i dokazao njeno indijsko poreklo,⁷ G. E. von Grünebaum je utvrdio grčke elemente u njoj,⁸ N. Elisseeff je obradio njene teme i motive,⁹ E. Littmann je izvršio klasifikaciju pripo-

² Prva arapska izdanja 1001 noći pojavljivala su se ovim redom:

1. Prvo kalkutsko izdanje u dva toma iz 1814/1818. godine,

2. Bulačko izdanje u dva toma iz 1835. godine,

3. Drugo kalkutsko izdanje u četiri toma iz 1839—1842. god.

4. Breslavsko izdanje u dvanaest tomova koji su objavljeni između 1825—1843.

Prvo kalkutsko izdanje sadrži samo dve štotine noći i priču o Sinđbādu Moreplovcu. Sledeća dva izdanja, bulačko i drugo kalkutsko, razlikuju se samo neznatno u prvih dve stotine noći, sačinjena su krajem XVIII veka, prilično vremena nakon poslednje priče koja je priključena zbirci, sadrže kompletan tekst 1001 noći i čine tzv. *Zotenbergovu egipatsku recenziju*. Breslavsko izdanje, koje se, navodno, bazira na tuniskom rukopisu koji ne postoji, predstavlja više kompilaciju priča preuzetih iz raznih izvora.

³ Na francuski, engleski, nemački i danski 1001 noć je prevedena i više puta. Pored Gallanda 1001 noć su na francuski još prevodili von Hammer-Trebutien (1828) i Mardrus (1899—1904); na engleski Jonathan Scott (1811), Torens (1839), Lane (1839—1841), Payne (1882—1844), Burton

(1885, i suplement 1886—1888); na nemački von Hammer-Trebutien (1823), Habicht (1825), Weil (1837—1841), Henning (1895—1899), Littmann (1921—1928), njegov prevod je doživeo još tri izdanja 1953, 1954. i 1960. god.; na danski Rasmussen 1824 i Oestrup 1927—1928; Salje na ruski 1930 a Gabrieli na italijanski 1940.

⁴ Vid.: »Bin bir gece. Alf layla va layla.« *Islām Ansiklopedisi* 2. cilt; M. A. Salje, »Knjiga 1001 noći«, *Hiljadu i jedna noć*, sv. 1, Prosveta, Beograd 1949, str. XXV—LXVIII.

⁵ J. Oestrup, »Alf Laila wa Laila«. *Enzyklopædie des Islam*, bd. 1, Leiden, 1913, str. 265—269.

⁶ O. Rescher, »Studien über den Inhalt von 1001 Nacht«. *Der Islam*, Bd. IX, Heft 1, 1918, str. 1—94.

⁷ Emmanuel Cosquin, »Le Prologue-cadre des Mille et Une Nuits«. U: Emmanuel Cosquin, *Études folkloriques*. Paris, 1922, str. 265—347.

⁸ G. E. von Grünebaum, »Schöpferische Entlehnung: Griechenland in Tausendundeiner Nacht.« U: G. E. von Grünebaum, *Der Islam im Mittelalter*. Artemis Verlag, Zürich und Stuttgart, 1963, str. 376—405.

⁹ Nikita Elisseeff, *Themes et motifs des Mille et une Nuits; essai de classification*. Institut Français de Damas, Beyrouth, 1949.

vedne građe 1001 noći,¹⁰ a u posljednje vreme posebnu pažnju je na sebe skrenula literarna studija priča 1001 noći koju je napisala M. I. Gerhardt.¹¹

Kada već govorimo o interesovanju Evropljana za zbirku 1001 noć, moramo da istaknemo i to da je ona u doba romantizma uticala na pojačano interesovanje za Istok i da je u stvaralaštvu čitavog niza evropskih književnika toga vremena, pa i u stvaralaštvu velikana evropske i svetske književnosti, Goethea, vidljiv njen uticaj.¹² Isto tako, ne možemo a da ne pomenemo i jednu paradoksalnu činjenicu da u arapskom svetu, osim doktorske disertacije Suhair al-Qalamāvi o 1001 noći¹³ i rada Fārūqa Sa'da o uticajima 1001 noći na arapsku književnost, muziku, likovne umetnosti, radio i televiziju¹⁴ nema ozbiljnijih pokušaja da se ovom klasičnom delu arapske narodne književnosti posveti pažnja koju ono zaslužuje.

I u nas postoje mnogobrojni popularni prevodi pojedinih priča iz 1001 noći, te izbori iz njenih priča,¹⁵ pa i kompletan prevod 1001 noći, istina ne direktan sa arapskog nego sa ruskog Saljeovog prevoda,¹⁶ a još su V. Jagić, J. Polivka i T. Maretić zapazili da su neki motivi u našim narodnim pripovetkama i pesmama slični nekim motivima u 1001 noći.¹⁷ Međutim, osim ovih uzgrednih napomena, jednog kraćeg osvrta J. Prodanovića na sličnost dve naše narodne pesme sa pričama iz 1001 noći,¹⁸ kraćeg rada H. Polenakovića o slič-

¹⁰ Enno Littmann, »Zur Entstehung und Geschichte von Tausendundeiner Nacht«. *Die Erzählungen aus Tausendundein Nächten*. Bd. VI, Insel-Verlag, Wiesbaden, 1953. str. 655—738.

¹¹ Mia I. Gerhardt, *The art of story-telling. A literary study of the Thousand and One Nights*. E. J. Brill, Leiden, 1963.

¹² Vid.: Katharina Mommsen, *Goethe und 1001 Nacht*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Berlin, 1960.

¹³ Suhair al-Qalamāvi, *Alf laila va laila*. Dar al-ma'arif bi Miṣr, al-Qāhira, 1966.

¹⁴ Fārūq Sa'd, *Min vahy Alf laila va laila*. Maktaba al-ahlīja, Baj-rūt, 1962.

¹⁵ *Arabljanske pripovetke iz »1001 noći«*. S francuskog preveo: Stanislav Vinaver. Matica Srpska, Novi Sad, 1950. Prevodilac se poslužio Mardrusovim francuskim prevodom 1001 noći koji je, kao i Gallandov, prilično slobodan, ali literarno veoma uspeo. Vinaverov prevod ponovo je objavljen 1964 godine u izdanju »Nolita«; *Tisuću i jedna noć*. Izbor. Preveo s arapskog i protumačio: A-

lija Bejtović, Novo pokolenje, Zagreb, 1951; *Šeherezada priča*. Preveo s arapskog jezika: Besim Korkut. Svjetlost, Sarajevo, 1955; *Arabljanske ljubavne priče*. Preveo sa arapskog: Besim Korkut, Veselin Masleša, Sarajevo, 1960. Pored ova dva izbora, u prevodu B. Korkuta, razne izdavačke kuće objavile su i pojedine priče iz 1001 noći.

¹⁶ *Hiljadu i jedna noć*. S ruskog preveo: Marko Vidojković. Sv. 1—8, Prosveta, Beograd, 1949—1954.

¹⁷ V. Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. Knj. I, Staro doba, Zagreb, 1867. str. 107—109; Đ. Polivka, »Ali Baba i četrdeset razbojnika. Prilog komparativnome izučavanju narodnih pripovijedaka«. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. XII: sv. 1, str. 1—48; Tomo Maretić, *Naša narodna epika*. Nolit, Beograd, 1966, napomena na str. 52; napomena na str. 254. i str. 273.

¹⁸ Jaša M. Prodanović, »Dve srpske narodne pesme« i »Hiljadu i jedna noć«. U: Jaša Prodanović, *Naša narodna književnost*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1932, str. 208—216.

nosti dve makedonske narodne priče sa nekim pričama iz 1001 noći¹⁹ i priloga F. Bajraktarevića u vezi sa pomenom Dubrovčana u 1061 noći,²⁰ u našoj naučnoj literaturi teško da se može još bilo šta naći, pa se stiče utisak da je 1001 noć ostala gotovo nezapažena od strane naših arabista, komparativista i folklorista. Zato smo smatrali da će pokušaj da se utvrde zajednički motivi u 1001 noći i u Vukovoj zbirci narodnih pripovedaka i pesama, i bez upuštanja u istraživanje eventualnih uticaja, predstavljati doprinos na ovom polju. Iz istih razloga činilo nam se neophodnim da se prethodno osvrnemo i na neke probleme 1001 noći: na istoriju njenog nastanka i njeno poreklo, na raznolikost njene pripovedne građe, na njenu specifičnost u odnosu na druga dela narodne književnosti i njenu sličnost s njima i na uticaj sredine, prvenstveno gradskog života i islama koji dominiraju čitavim zbornikom.

Kao osnovni tekst zbirke 1001 noći, poslužilo nam je bulačko izdanje iz 1835. godine.²¹ Da bi rad bio pristupačan i onima koji ne znaju arapski jezik, koristili smo se i Vidojkovićevim prevodom zbirke sa ruskog Saljeovog prevoda, koji je rađen na osnovu kalkuskog izdanja 1001 noći. S obzirom na to da se u sadržaju Vidojkovićevog prevoda ne nalaze naslovi svih priča, iako priče u tekstu prevoda postoje, kao i zbog nepotpunih naslova mnogih priča, smatrali smo da je potrebno da na samom početku damo potpune naslove svih priča iz 1001 noći.

Što se tiče Vukove zbirke pripovedaka i pesama, koristili smo se četvrtim državnim izdanjem srpskih narodnih pripovedaka iz 1937. godine i knjigama narodnih pesama koje je Vuk objavio za života (sve četiri knjige), u izdanju beogradske »Prosvete« iz 1953. godine.²²

¹⁹ H. Polenaković, »Iljada i edna noć i našite narodni umotvorbi«. *Makedonski jazik*. Bilten na katedrata za južnoslovenski jazici pri Filozofskiot fakultet vo Skopje, God. II, br. 5. 1951, str. 1—12.

²⁰ Fehim Barjaktarević, »Dubrovčani i Zadrani« u »Hiljadu i jednoj noći«. *Istorijski časopis*, Organ Istorijskog instituta SAN, knj. V, god. 1954—1955, str. 155—165.

²¹ *Alf laila va laila*. The book of a Thousand and one night reprinted

on an original copy of the Bulaq edition of 1252 A. H. (*Alf layla va layla*. At-tab'a al-fulā. Muqābala va tašāhīh aš-šayḥ Muhammad Qitta al-Aduvī. Maktaba al-mutanna, Bagdād, s.a.).

²² Vuk St. Karadžić, *Srpske narodne pripovijetke*. Četvrto državno izdanje, Beograd, 1937; (u *Pregledu zajedničkih motiva NPR*); Vuk Stef. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, knj. I, II, III, IV, Prosveta, Beograd, 1958. (u *Pregledu zajedničkih motiva NPE*).

PUTOPISNI NASLOVI PRIČA HILJADU I JEDNE NOĆI

0. Priča o caru Šehrijāru i njegovom bratu	0*	
a. Priča prvog šejha	1	
1. Priča o trgovcu i duhu	1	
a. Priča prvog šejha	1	
b. Priča drugog šejha	2	
c. Priča trećeg šejha	3	
2. Priča o ribaru i duhu	3	
a. Priča o veziru cara Junāna	4	
aa. Priča o caru as-Sindbādu	5	
ab. Priča o podmuklom veziru	5	
b. Priča okamenjena mladića	7	
3. Priča o nosaču i tri gospođe	9	
a. Priča prvog monaha-prosjaka	11	
b. Priča drugog monaha-prosjaka	12	
ba. Priča o zavirljivcu i o čoveku koji je izazivao zavist	13	
c. Priča trećeg monaha-prosjaka	14	
d. Priča najstarije gospođe	16	
e. Priča gospođe vratarke	17	
4. Priča o tri jabuke	19	18
a. Priča o vezirima Nūruddīnu i Šemsuddīnu	20	19
5. Priča o grbavku	25	24
a. Hrišćaninova priča	25	
b. Nadzornikova priča	27	
c. Priča vidara Jevrejina	28	27
d. Krojačeva priča	29	28
da. Berberinova priča	31	30
daa. Priča o prvom berberinovom bratu	31	30
dab. Priča o drugom berberinovom bratu	31	
dac. Priča o trećem berberinovom bratu	32	31
dad. Priča o četvrtom berberinovom bratu	32	31
dae. Priča o petom berberinovom bratu	32	31
daf. Priča o šestom berberinovom bratu	33	32
6. Priča o Nūruddīn (Aliju i Enīsi al-Džalīs	34	32
7. Priča o Gānim ibn Aijūbu, rastrojenom robu ljubavi	38	
a. Priča evnuha Buhaita	39	
b. Priča evnuha Kofūra	39	
8. Priča o caru 'Omar ibn an-Nu'mānu i njegovim sinovima Šārkānu i Dau' al-Makānu i o čudima i neobičnim događajima koji su im se desili	45	44
a. Priča o Tādž al-Mulūku i princezi Dunji	107	
aa. Priča o 'Azīzu i 'Azīzi	113	
b. Priča o čoveku koji je jeo hašiš	142	
c. Priča o beduinu Hammādu	144	
9. Priča o životinjama i čoveku	146	

* Prva kolona daje broj noći u kojoj priča počinje u Vidojkovićeovom prevodu 1001 noći a druga broj noći u bulačkom izdanju 1001 noći.

10. Priča o isposniku i golubovima	148	147
11. Priča o pobožnom pastiru	148	
12. Priča o vodenoj ptici i kornjači	148	
13. Priča o vuku i lisici	148	
a. Priča o sokolu i jarebici	149	
14. Priča o mišu i lasici	150	
15. Priča o gavranu i mačku	150	
16. Priča o lisici i gavranu	150	
a. Priča o buvi i mišu	150	
b. Priča o sokolu i ptici grabljivici	152	
c. Priča o vrapcu i orlu	152	
17. Priča o ježu i golubu grivašu	152	
a. Priča o trgovcu i dvojici zločinaca	152	
18. Priča o lopovu sa majmunom	152	
a. Priča o glupom tkaču	152	
19. Priča o paunu i vrapcu	152	
20. Priča o (Alī ibn Bakkāru i Šams an-Nahār	153	
21. Priča o Qamar az-Zamānu	170	
a. Priča o Niʿmi ibn ar-Rabīʿi i njegovoj robinji Nuʿm	237	
22. Priča o (Alā ad-Dīnu Abū aš-Šamātu	249	
23. Priča o Ḥātīm aṭ-Ṭāʿijju	270	269
24. Priča o Maʿnu ibn Zāʿidi	271	270
25. Priča o Maʿnu ib Zāʿidi i beduinu	272	271
26. Priča o gradu Lebta	272	271
27. Priča o Hišām ibn (Abd al-Maliku i mladom beduinu	273	272
28. Priča o Ibrāhīm ibn al-Mahdīju	273	272
29. Priča o (Abdullāh ibn Abī Qilābi i gradu na stubovima, Irēmu	276	275
30. Priča o Ishāq al-Mauṣiliju	279	
31. Priča o čistaču klanice i otmenoj ženi	282	
32. Priča o Hārūn ar-Rašīdu i lažnome halifi	285	
33. Priča o (Aliju Persijancu	294	
34. Priča o Hārūn ar-Rašīdu, robinji i kadiji Abū Jūsufu	296	
35. Priča o Hālid ibn (Abdullāhu i ljubavniku koji se pretvarao da je lopov	297	
36. Priča o plemenitosti Džaʿfara Barmakīja prema prodavcu boba	299	
37. Priča o Abū Muḥammadu Lenštini	299	
38. Priča o velikodušnosti Jaḥjā bin Hālida Barmakīja prema Manšūru	305	
39. Priča o velikodušnosti Jaḥjāa prema krivotvoritelju pisma	306	307
40. Priča o halifi al-Maʿmūnu i stranom učenjaku	307	
41. Priča o (Alī Šāru i Zumurrud	308	
42. Priča o Džubair ibn (Umairu i Budūri	327	
43. Priča o čoveku iz Jemena i njegovih šest robinja	334	
44. Priča o Hārūn ar-Rašīdu, robinji i Abū Nuḩvasu	338	
45. Priča o čoveku koji je izgubio zlatni tanjir iz kojeg je jeo zajedno sa psima	340	
46. Priča o varalici iz Aleksandrije i valiji	341	

47. Priča o al-Malik an-Nāširu i trojici valija	342
a. Priča kairskog valije	343
b. Priča bulačkog valije	343
c. Priča starokairskog valije	344
48. Priča o menjaču i kradljivcu	344
49. Priča o valiji iz Qūsa i varalici	345
50. Priča o Ibrāhīm ibn al-Mahdīju i trgovcu	346
51. Priča o ženi koja je dala milostinju siromahu	347
52. Priča o pobožnom Israelićaninu	348
53. Priča o Abū Ḥassān az-Zijādīju i čoveku iz Horasana	349
54. Priča o siromahu i njegovim prijateljima u nevolji	351
55. Priča o bogatašu koji je postao siromah i opet postao bogat	351
56. Priča o halifi al-Mutavakkilu i robinji Maḥbūbi	352
57. Priča o Vardānu kasapinu i ženi sa medvedom	353
58. Priča o princezi i majmunu	355
59. Priča o konju od abonosa	357
60. Priča o Uns al-Vudžūd i al-Vardi fil-Akmām	371
61. Priča o Abū Nuvāsu, trojici mladića i halifi	381
62. Priča o ʿAbdullāh ibn Maʿmaru i čoveku iz Basre sa robinjom	383
63. Priča o ljubavnicima iz plemena ʿUzra	383
64. Priča o veziru iz Jemena i njegovom mladom bratu	384
65. Priča o ljubavnicima u školi	384
66. Priča o al-Mutalammisu i njegovoj ženi Umaimi	385
67. Priča o halifi Hārūn ar-Rašīdu i gospođi Zubaidi koja se kupala	385
68. Priča o Hārūn ar-Rašīdu i trojici pesnika	386
69. Priča o Muṣʿab ibn az-Zubairu i ʿAīši bint Talḥa	386
70. Stihovi Abū al-Asvada o njegovoj robinji	387
71. Priča o Hārūn ar-Rašīdu i dve robinje	387
72. Priča o Hārūn ar-Rašīdu i tri robinje	387
73. Priča o vodeničaru i njegovoj ženi	387
74. Priča o budali i kradljivcu	388
75. Priča o kadiji Abū Jūsufu i gospođi Zubaidi	388
76. Priča o halifi al-Hākimu i trgovcu	389
77. Priča o caru Kisri Anūšarvānu i mladoj seljanki	389
78. Priča o vodonoši i zlatarevoj ženi	390
79. Priča o Ḥusravu i Šīrīni i ribaru	391
80. Priča o Jaḥjā ibn Hālīdu Barmakīju i siromahu	391
81. Priča o Muhammadu al-Amīnu i Džaʿfar ibn Mūsāu	392
82. Priča o sinovima Jaḥje ibn Hālīda i Saʿīd ibn Sālīmu Bāhilīju	392
83. Priča o ženinom lukavstvu prema mužu	393
84. Priča o pobožnoj Israelićanki i dvojici grešnih staraca	394
85. Priča o Džaʿfaru Barmakīju i starom beduinu	394
86. Priča o halifi ʿOmar ibn al-Ḥaṭṭabu i mladom beduinu	395
87. Priča o halifi al-Maʿmūnu i piramidama	397
88. Priča o kradljivcu i trgovcu	398
89. Priča o Masrūru i Ibn al-Qāribīju	399

90. Priča o pobožnom careviću	401
91. Priča o učitelju koji se zaljubio po čuvenju	402
92. Priča o maloumnom učitelju	403
93. Priča o učitelju koji nije znao ni da čita ni da piše	403
94. Priča o caru i čestitoj ženi	404
95. (Abdurrahmānov opis ptice ruh	404
96. Priča o (Ādī ibn Zaidu i princezi Hindi	405
97. Priča o Di(bil al-Ḥuzā'iju, gospođi i Muslim ibn al-Valīdu	407
98. Priča o Ishāqu iz Mosula i trgovcu	407
99. Priča o troje nesrećnih ljubavnika	409
100. Priča o ljubavnicima iz plemena Ṭā'iji	410
101. Priča o zaljubljenom koji je poludeo	411
102. Priča o igumanu koji je postao musliman	412
103. Priča o ljubavi Abū 'Isāe prema Qurrat al-'Ain	414
104. Priča o al-Amīnu i njegovom striću Ibrahīm ibn al-Mahdiju	418
105. Priča o halifi al-Mutavakkilu i al-Faṭḥ ibn Ḥākānu	419
106. Priča o raspravi o vrlinama polova	419
107. Priča o Abū Suvaidu i lepoj starici	423
108. Priča o emiru (Alī bin Muḥammadu i robinji Mu'nis	424
109. Priča o dve žene i njihovim ljubavnicima	424
110. Priča o trgovcu (Aliju iz Kaira	424
111. Priča o hadžiji i starici	434
112. Priča o robinji Tavaddud	436
113. Priča o anđelu smrti pred bogatim carem i pred pobožnim čovekom	462
114. Priča o anđelu smrti pred bogatim carem	462
115. Priča o anđelu smrti i caru dece Israilove	463
116. Priča o Iskandarū Zu al-Qarnainu i zadovoljnom caru	464
117. Priča o pravednom caru Anūšarvānu	465
118. Priča o Jevrejину sudiji i njegovoj pobožnoj ženi	465
119. Priča o brodolomnici	466
120. Priča o pobožnom crnom robu	467
121. Priča o pobožnom čoveku među decom Israilovom	468
122. Priča o Ḥadždžādžu i pobožnom čoveku	470
123. Priča o kovaču koji je mogao da dotiče vatru	471
124. Priča o pobožnom Israelićaninu i oblaku	473
125. Priča o junaku muslimanu i hrišćanki	474
126. Priča o princezi hrišćanki i muslimanu	477
127. Priča o proroku i božanskoj pravdi	478
128. Priča o vozaru preko Nila i svecu	479
129. Priča o pobožnom Israelićaninu, koji je ponovo našao svoju ženu i decu	479
130. Priča o Abū al-Ḥasanu ad-Darrādžu i Abū Dža'faru gubavcu	481
131. Priča o zmijskoj carici	482
a. Bulūqijine avanture	486
b. Priča o Džānšāhu	499

132.	Priča o Sindbādu Moreplovca	536
	a. Prvo putovanje Sindbāda Moreplovca	538
	b. Drugo putovanje Sindbāda Moreplovca	543
	c. Treće putovanje Sindbāda Moreplovca	546
	d. Četvrto putovanje Sindbāda Moreplovca	550
	e. Peto putovanje Sindbāda Moreplovca	556
	f. Šesto putovanje Sindbāda Moreplovca	559
	g. Sedmo putovanje Sindbāda Moreplovca	563
133.	Priča o Bronzanom gradu	566
134.	Priča o ženskoj podmuklosti ili o caru, njegovom sinu njegovoj ljubimici i sedmorici vezira	578
	a. Priča o caru i ženi njegova vezira	578
	b. Priča o trgovcu i papagaju	579
	c. Priča o valjaru i njegovom sinu	579
	d. Priča o nitkovu i nevinoj ženi	580
	e. Priča o škrcu i dve pogačice	580
	f. Priča o ženi i njena dva ljubavnika	581
	g. Priča o careviću i gulu	581
	h. Priča o kaplji meda	582
	i. Priča o ženi koja je naterala muža da prosejava prašinu	582
	j. Priča o čudotvornom izvoru	582
	k. Priča o vezirovom sinu i ženi podvornika hamama	583
	l. Priča o ženi koja je htela da prevari svoga muža	584
	m. Priča o zlataru i pevačici iz Kašmira	586
	n. Priča o čoveku koji se više nikad nije nasmejao u životu	587
	o. Priča o careviću i trgovčevoj ženi	591
	p. Priča o sluzi koji se pretvarao da razume govor ptica	592
	q. Priča o ženi i njenih pet prosaca	593
	r. Priča o tri želje	596
	s. Priča o izgubljenom đerdanu	596
	t. Priča o dva goluba	597
	u. Priča o careviću Bahrāmu i princezi ad-Datmi	597
	v. Priča o starici i trgovčevom sinu	598
	w. Priča o careviću i duhovoj dragani	602
	x. Priča o trgovcu sandalovine i lupežu	603
	y. Priča o razvratniku i trogodišnjem detetu	603
	z. Priča o izgubljenoj kesii novca	605
135.	Priča o Džaudaru i njegovoj braći	606
136.	Priča o 'Adžibu i Garību	624
137.	Priča o 'Utbi i Raiji	680
138.	Priča o Hindi, an-Nu'mānovoj kćeri i al-Ḥadždzādžu	682
139.	Priča o Huzaimi ibn Bišru i 'Ikrimi al-Faijādu	683
140.	Priča o pisaru Jūnusu i Valīd ibn Sahlu	684
141.	Priča o Hārūn ar-Rašīdu i beduinki	685
142.	Priča o al-Asma'iju i tri devojke iz Basre	686
143.	Priča o Ibrāhīmu al-Maušiliju i đavolu	687
144.	Priča o ljubavnicima iz plemena 'Uzra	688

145. Priča o beduinu i njegovoj vernoj ženi	691
146. Priča o ljubavnicima iz Basre	693
147. Priča o Iṣḥāqu al-Mauṣilji i đavolu	695
148. Priča o ljubavnicima iz Medine	696
149. Priča o al-Malik an-Nāširu i njegovom veziru	696
150. Priča o vragolijama lukave Dalīle	698
151. Pustolovine ʿAlī Zaiḇaqa iz Kaira	708
152. Priča o Ardaširu i Ḥajāt an-Nufūs	719
153. Priča o morskoj ženi Džulanāri i njenom sinu caru Badr Bāsīmu Persijskom	739
154. Priča o caru Muḥammad ibn Sabāʾiku i trgovcu Ḥasanu	756
a. Priča o careviću Saif al-Mulūku i princezi Badīʿat al-Džamāl	758
155. Priča o zlataru Ḥasanu iz Basre	779
156. Priča o ribaru Ḥalīfi	831
157. Priča o Masrūru i Zain al-Mavāšif	845
158. Priča o Nūruddīnu i Marjami Pojasarki	863
159. Priča o čoveku iz Gornjeg Egipta i njegovoj Frankinji	894
160. Priča o mladiću iz Bagdada i njegovoj robinji	896
161. Priča o caru Džalīʿadu i njegovom sinu Vird Ḥānu	899
a. Priča o mački i mišu	900
b. Priča o pobožnom čoveku i ibriku	902
c. Priča o ribama i raku	903
d. Priča o gavranu i zmiji	903
e. Priča o divljem magarcu i šakalu	904
f. Priča o nepravičnome caru i careviću hodočasniku	905
g. Priča o gavranu i sokolu	906
h. Priča o odgajivaću zmija	907
i. Priča o pauku i vetru	908
j. Priča o dva cara	909
k. Priča o slepcu i bogalju	910
l. Priča o glupom ribaru	918
m. Priča o mladiću i kradljivcima	918
n. Priča o čoveku i njegovoj ženi	919
o. Priča o trgovcu i kradljivcima	920
p. Priča o šakalu i vuku	921
q. Priča o pastiru i kradljivcu	921
r. Priča o jarebici i kornjači	924
162. Priča o Abū Kīru i Abū Sīru	930
163. Priča o ʿAbdullāhu Zemaljskom i ʿAbdullāhu Morskom	940
164. Priča o Hārūn ar-Rašīdu i Abū Ḥasanu, trgovcu iz Omana	946
165. Priča o Ibrāhīmu i Džamīli	952
166. Priča o Abū al-Ḥasanu iz Horasana	959
167. Priča o Qamar az-Zamānu i njegovoj dragani	963
168. Priča o ʿAbdullāh ibn Faḍīlu i njegovoj braći	978
169. Priča o Maʿrīfu Krpi	989
O. Okvirna priča, kraj	1001

HILJADU I JEDNA NOĆ I NJENE OSOBENOSTI

Prve podatke o zbirci 1001 noć daju dvojica arapskih pisaca iz X veka, istoričar al-Mas'ūdī²³ i bibliograf Ibn an-Nadīm.²⁴ Oni navode da je u njihovo vreme u Bagdadu postojao arapski prevod persijske zbirke priča, *Hezār Efsāne* (Hiljadu priča), koja je u narodu bila poznata kao *Hiljadu noći* ili *Hiljadu i jedna noć*. Na osnovu toga, kao i na osnovu do danas najstarijeg pronađenog rukopisa 1001 noći iz IX veka,²⁵ može se pretpostaviti da je ova zbirka prevedena na arapski jezik još u VIII veku, i da se iz nje, kasnije, razvila zbirka priča koja je do nas doprla kao 1001 noć.

Tokom vremena ovaj zbornik priča je menjan, dopunjavan, skraćivan i prilagođavan ukusu vremena. Prvobitne persijsko-indijske priče pretrpele su velike izmene ili su sasvim zamenjene pričama koje su nastale u Bagdadu i Kairu. Dobru ilustraciju o načinu na koji je ovaj zbornik dopunjavan daje, takođe, Ibn an-Nadīm. On priča da je u njegovo vreme neki Abū 'Abdullāh b. 'Abdūs al-Džahšijāri name-ravao da sastavi zbornik od hiljadu arapskih, persijskih, grčkih i drugih priča, ali je sakupio samo 480, jer ga je smrt u poslu prekinula.²⁶ Vrlo je verovatno da je bilo još ljudi koji su sastavljali slične zbirke. Moguće je, takođe, da je jedna od takvih zbirki koje su bile povezane okvirnom pričom o Šehrazādi bila naročito popularna u narodu, da je u narodu menjana i u takvom izmenjenom obliku kasnije opet zabeležena.

U vezi sa etapama razvoja 1001 noći biće dovoljno da pomenemo dva mišljenja. Prvo je D. B. Macdonalda koji razlikuje pet etapa kroz koje je prošla 1001 noć od persijskog originala do konačne arapske verzije koja je zabeležena. Po njemu prva etapa je persijski original *Hezār Efsāne*, druga, arapski prevod *Hezār Efsāne*, treća, ona u kojoj su umetnute nove priče u okvirnu priču *Hezar Efsane*, četvrta 1001 noć iz vremena poslednjih Fatimida (XII vek), čiju popularnost pominje egipatski istoričar al-Qurtī, i najzad, peta etapa je redakcija Gallandovog rukopisa koja se, po Macdonaldu, prilično razlikuje od prethodnih, a koja je najbliža poznatim redakcijama 1001 noći.²⁷

Nešto drugačiji su zaključci Nabie Abbott. Prema njoj, prvu etapu čini arapski prevod *Hezār Efsāne* koji je, smatra N. Abbott, postojao još u VIII veku i koji se, možda, zvao *Alf Hurāfa*; drugu etapu predstavlja islamizirani oblik ovog prevoda pod naslovom *Hiljadu noći*; treća etapa je verzija 1001 noći iz IX veka, sastavljena od persijskih i arapskih priča, četvrta, zbirka *Alf Samar* al-Džahšijārija iz

²³ Maçoudi, *Les Praires d'Or*. Texte et trad. par Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, Paris, 1861---1877. Bd. IV, str. 89/90.

²⁴ Ibn an-Nadīm, *Kitāb al-Fihrist* Ausgabe von G. Flügel Leipzig, 1871---1872, Bd. I, str. 304.

²⁵ Nabia Abbott, »A ninth-century fragment of the Thousand and One

Nights; new light on the early history of the Arabian Nights.« *Journal of Near Eastern Studies*, VIII, 1949, str. 129---164.

²⁶ Ibid. str. 304.

²⁷ D. B. Macdonald, »Bin bir gece«. *Islām Ansiklopedisi*, C. 2.

X veka, čiji sadržaj nije potpuno jasan; peta, zbirka iz XII veka poznata već kao 1001 noć, koju čini materijal *Alf Samara* kome je pridodat egipatski materijal; i šesta koja nam pruža konačan oblik 1001 noći koji doseže do XVI veka.²⁸ Iako, kako vidimo, datiranje pojedinih etapa kroz koje je prošla 1001 noć još nije precizno utvrđeno, svi oni koji su se bavili 1001 noći uglavnom prihvataju mišljenje da je konačna redakcija zbornika izvršena u XVI veku.

Većina naučnika je, takođe, saglasna u tome da se u građi od koje je sačinjena 1001 noć mogu uočiti tri sloja, koja su u vezi sa etapama kroz koje je ona prošla. Prvi sloj čine priče u kojima se lako uočavaju indijski i persijski elementi koje su Arapi prihvatili, preradili ili su sami komponovali nove priče od građe persijskog porekla. Drugi sloj čini izvestan broj priča različite dužine koje su nastale u Bagdadu između X i XII veka u kojima istaknuto mesto pripada Hārūn ar-Rašīdu, i treći sloj koji čine priče koje su nastale u Egiptu, najvećerovatnije u XIII i XIV veku, među kojima dominiraju priče o lukavim lopovima, veštīm varalicama, kao i priče o demonima koji su potčinjeni ljudima posredstvom talismana.²⁹

Način na koji su nastajale priče 1001 noći potpuno odgovara načinu na koji su nastajale narodne priče uopšte: onog trenutka kada je autor svoju priču ispričao drugima koji su je zapamtili i počeli i sami da je prepričavaju započeo je proces prenošenja, karakterističan za život narodnih umotvorina. Ali, za razliku od naših narodnih pripovedaka i pesama, koje će tek Vuk početi sistematski da sakuplja, za 1001 noć je karakterističan, pored usmenog prenošenja, i proces pisanog prenošenja u toku kojeg se zapisivač ili prepisivač, poput pripovedača, nije zadovoljavao samo time da zabeleži ono što je čuo nego je menjao tekst priče prema sopstvenom ukusu, doterivao ga, skraćivao ili proširivao, tako da su pored pripovedača, proširivanju 1001 noći doprineli i zapisivači, odnosno prepisivači. I jedni i drugi su, ponekad, da bi ulepšali svoje pričanje dodavali priči po neki lep opis ili distih (bait); drugi, da bi proširili priču, čiji im se siže dopao, ubacivali su još po neki detalj, epizodu ili anegdotu; treći, da bi postigli što veću autentičnost, čemu su Arapi veoma naklonjeni, otvarali su poznata istorijska dela i uzimali iz njih ono što bi im se učinilo interesantnim za njihove slušaoce. Kao rezultat ovih promena, nastajale su nove verzije pripovedaka koje su se od originalne razlikovale u zapletu, strukturi, i manjem ili većem broju motiva. U procesu formiranja priča 1001 noći, pored autora priče, koji je priču izmislio i pripovedača koji je priču prepričavao usmeno ili pismeno, izvesnu ulogu odigrao je i redaktor, koji je priče beležio onako kako ih je čuo ili pročitao, ne menjajući njihov sadržaj. Njegov doprinos sastojao se u doterivanju jezika i stila priča, prema pravilima arapskog književnog jezika, izbacivanju suvišnih i manje važnih detalja i dodavanju uzgrednih objašnjenja. Zato je sasvim razumljivo što su priče 1001 noći koje su vekovima beležene, poprimile unekoliko i karakter pisane književnosti.

²⁸ N. Abbott, op. cit. str. 129.

²⁹ M. Gerhardt, op. cit. str. 9—11.

U 1001 noći se na bezbroj mesta može naići na jednu od karakterističnih osobina usmenih narodnih tvorevina, nerazvijeno osećanje individualnog doprinosa pripovedača delu narodne književnosti, nastojanje da se u stilu izjednači sa drugima. Narodni pripovedač voli da upotrebljava ustaljena izražajna sredstva, stalne epitete, poređenja, stilske obrte, istovetne početke i završetke — to su tzv. opšta mesta. Veliki broj priča 1001 noći započinje rečenicom: »U drevno doba i u toku minulih vekova . . .« a završava se: »I svi oni življahu najlepšim i najprijetnijim životom dok im ne dođe Rušiteljka uživanja i Rastavilja skupova. Pa neka je hvala gospodaru vidljivog i nevidljivog carstva, koji večno živi i nikada ne umire«. U opšta mesta treba uvrstiti i način na koji se završava noć (» . . . te ona prekide priču koju je započela po carevu odobrenju.«) i počinje sledeća (»Doprio mi je do ušiju o, srećni care, . . .«). U pričama 1001 noći lepa devojka se obično upoređuje sa »meseccem u noć uštapa« a mladić sa lepotom devojke. Da bi se izrazila pojava i intenzitet iznenadne ljubavi, na bezbroj mesta u 1001 noći kaže se da je devojka pogledala mladića ili mladić devojku »pogledom koji ostavlja za sobom hiljadu uzdaha«. Da bi istakao neobičnost i svojevrstnost svoje priče, narodni pripovedač 1001 noći na više mesta kaže: »Moja priča je takva da bi je trebalo zabeležiti iglom u uglovima očiju kako bi se sačuvala od zaborava«, itd.

S druge strane, međutim, neosporno je dokazana činjenica da su se u 1001 noći sa pravim narodnim pričama ispreplele mnogobrojne pozajmice iz raznih književnih, biografskih, istorijskih, geografskih, verskih i drugih dela. Rudi Paret je za neke ljubavne priče iz 1001 noći pronašao paralele u književnim delima iz kojih su najverovatnije preuzete.³⁰ J. Oestrup je utvrdio da jedanaest kratkih priča iz 1001 noći vode poreklo iz *al-Faradž ba'd aš-šidda* od at-Tanühija, *Ĥajāt al-ĥajvān* od ad-Damirija, *Badā' az-ẓuhūr* od Ibn Ijās al-Ĥanafija i *Qišaš al-anbijā'* od aṭ-Ta'labija.³¹ S. al-Qalamāvi pominje dve zbirke iz kojih su neke priče gotovo doslovno prenete u 1001 noć. Jedna od njih pripisuje se Abū Nuvāsu, a druga je poznata pod naslovom *Qišaš tandamu* (*adam al-igtirār bi ad-dunja*). One se nalaze u drugoj polovini 1001 noći i počinju sa »Mimma juḥkā . . . (Priča se . . .) a govore o dobrim ljudima (ṣālihūn), sudijama, učiteljima i dr.³² Analizirajući priču o Bronzanom gradu, M. Gerhardt je, pored ostalog, dokazala da njeno jezgro čine vesti koje se nalaze kod arapskih geografa: aṭ-Ṭabarija, al-Mas'ūdija, al-Baladūrija, Ibn Ḥaldūna.³³ Ali ovo stapanje pisane književnosti sa narodnom izvršeno je na takav način da je, kako s pravom ističe S. Thompson, posao oko izdvajanja pisane od prave narodne tradicije izuzetno težak, a ponekd i sasvim nemoguć.³⁴

Kada već govorimo o ovom prožimanju pisane i narodne književnosti, moramo da ukazemo na još neke činjenice. Naime, u vreme

³⁰ Rudi Paret, *Früh-arabische Liebesgeschichten*. Bern, 1927.

³¹ Citirano prema S. Qalamavi, op. cit. str. 43.

³² Ibid. str. 103.

³³ M. Gerhardt, op. cit. str. 195—235.

³⁴ Stith Thompson, *The folktale*. New York, 1946. str. 17.

kada je nastajala 1001 noć, u arapskom svetu je već postojao veliki broj poznatih pesnika, pisaca, teologa i naučnika. Iako su mnogi od njih već tada smatrali 1001 noć literaturom nižeg reda, između ostalog i zato što je ispričana polunarodnim poluknjževnim jezikom koji je odstupao od klasičnog,³⁵ ne može se isključiti ni mogućnost da se i neki ljudi od pera nisu okušali u stvaranju ovih priča.³⁶ Poznato je, takođe, da su Arapi oduvek veoma cenili pesnike, pripovedače i besednike. U arapskom svetu postojao je veliki broj profesionalnih pevača, pripovedača i zabavljača koje je narod rado slušao. Oni su često bili izuzetno vešti umetnici, uz to i veoma obrazovani, s obzirom na to da su se obraćali ako ne školovanom, a ono razvijenom, urbanom auditorijumu. Zato prilozi 1001 noći koji pripadaju kasnijem bagdaskom i egipatskom periodu napuštaju granicu narodnog pripovedanja.

Posebnu osobenost 1001 noći čini to što je ona prošarana poezijom. Ovakav postupak je od davnina uobičajen u arapskoj narodnoj i umetničkoj književnosti. Umetnuti distihovi mogu da budu u vezi sa prethodnim pričanjem ali, često, i nemaju nikakve veze sa njim. Oni predstavljaju cele pesme ili, češće, delove pesama, poznatih arapskih pesnika koje je pripovedač ili prepisivač znao i uneo u svoje pripovedanje tamo gde je to njemu odgovaralo. Detaljnijom analizom ovih distihova, može se zapaziti da su neki od njih menjani, da su neki izbacivani a nekada i drugi umetani. Što se tiče vremena kada su oni priključeni zbirci, Horovitz smatra da je to učinjeno između XII i XIV veka, najverovatnije tada kada je 1001 noći priključena grupa priča koja je nastala u Egiptu.³⁷

Pored poezije, u 1001 noći je veoma česta i rimovana proza tzv. *sadž*, kojim su se Arapi veoma rado koristili ne samo u književnim delima nego i u govorima, molitvama, pa i u običnom razgovoru. U 1001 noći rimovana proza je najčešća na početku i na kraju priče, u opisivanju lepote devojke i mladića, prirode, ratova i sl.

Na osnovu svega onoga što je do sada rečeno, može se zaključiti da su priče 1001 noći narodne, iako možda ne u najstrožijem značenju reči, s obzirom na to da se u nekim pričama jače zapaža prisustvo pisane književnosti. Priče iz 1001 noći nije sastavio neko ko se profesionalno bavio književnošću — njihov autor je nepoznat, a, osim toga, veoma je teško utvrditi šta je preuzeto direktno iz knjige, šta iz narodnog predanja a šta je pripovedačev lični doprinos.

Sve priče 1001 noći povezane su okvirnom pričom o prevarenom i uvređenom mužu caru Šhrijāru i neumornoj pripovedačici Šehera-zādi, koja pričajući sve nove i nove priče, iz noći u noć spasava svoj život kao i živote drugih žena. E. Cosquin je dokazao da je ovakav način povezivanja pripovedaka u jednu celinu nesumnjivo indijskog

³⁵ Negativnu ocenu ovog zbornika nalazimo već u pomenutoj Ibn Nadimovoj bibliografiji u kojoj on kaže da je knjiga »loša i neukusno ispričana« (str. 304).

³⁶ D. B. Macdonald, »Hikaye.« *I-slām Ansiklopedisi*, C. 5, str. 480.

³⁷ J. Horovitz, »Poetische Zitate in 1001 Nacht« *Festschrift E. Sachau gewidmet*, hrsg. von G. Wiel, Berlin, 1915. str. 375—379.

porekla, kao što su indijskog porekla i tri karakteristična motiva u ovoj priči: motiv muža koga žena vara i koji zbog toga gubi duševni mir, ali kome ipak postaje lakše kada uvidi da se isto ono što se njemu desilo dešava i jednom biću koja je superiornije od njega — jednom džinu;³⁸ motiv o natprirodnom biću koje žena vara, iako je ono drži zatvorenu u jednom sanduku i motiv o pripovedačici koja pričajući priče odlaže smrt koja joj preči.³⁹

Osobenost okvirnih priča, kojih u 1001 noći ima još nekoliko (1, 2, 3, 4, 5, 131, 134, 137, 154) je u tome što su one uvek samo okvir da bi se ispričale mnogo važnije i duže priče, za razliku od umetnutih priča (0a, 2a, 2aa, 2ab, 3ba, 7a, 7b, 8a, 8aa, 8b, 8c, 13a, 16a, 16b, 16c, 17a, 21a, 131aa) koje su mnogo kraće i manje važne od glavne priče.

Iako se 1001 noć obično naziva zbirkom priča ili bajki, u njoj se veoma lako mogu uočiti elementi svih najvažnijih prozanih vrsta. Ipak, mora se priznati da je često veoma teško odrediti jasnu granicu između pojedinih književnih vrsta i podvrsta. Osim toga, ima slučajeva da jedna duža priča sadrži elemente koji pripadaju različitim književnim vrstama. Tako, na primer, u priči o Bronzanom gradu (133) prvi deo je gotovo autentična priča o putovanju, a drugi legenda o Bronzanom gradu. U priči o Qamar az-Zamānu (21) prvi deo je bagdadska adaptacija persijske bajke, a drugi romantična avanturistička priča koja je nastala verovatno pod uticajem grčkih pripovedaka o razdvojenom bračnom paru koji se posle niza avantura ponovo nalazi.⁴⁰ Pa ipak, iako je svaka podela relativna, istraživanja koja su do danas izvršena dozvoljavaju da se građa od koje je sačinjena 1001 noć klasifikuje na: romane, priče o životinjama i basne, bajke, legende, novele, kratke priče i anegdote.

Romani. Među onima koji su se bavili izučavanjem 1001 noći prihvaćeno je mišljenje da se priča o caru (Omar ibn an-Nu(m)ānu (8) i priča o (Adžibu i Garibu (136) ubrajaju u romane, tačnije rečeno u viteške romane koji po sadržaju, ako ne i po načinu izlaganja, veoma podsećaju na evropsku »chanson de geste«. Iako je E. W. Lane, poznati prevodilac 1001 noći, izostavio iz svog prevoda ova dva romana kao dosadna i neinteresantna,⁴¹ a M. Gerhardt ih isključila iz domena svoga interesovanja smatrajući da su oni strani opštem duhu 1001 noći,⁴² R. Paret je prvom romanu poklonio posebnu pažnju istraživanju njegove istorijske pozadine, i smatrao je njegovu kompoziciju prilično uspelom.⁴³ Pored dva pomenuta romana, E. Littmann je u romane ubrojao i priču o (Ala ad-Dīnu Abū Šāmātu (22) i njenu varijantu, priču o Nūruddīnu i Marjami Pojasarki (158), kao gradske romane priču o (Abdullāh ibn Fādilu (168), kao roman-bajku, priču o Nūruddīnu i Enīsi al-Džālīs (6), kao porodični roman iz dvorske sredine.⁴⁴

³⁸ Vidi str. 149.

³⁹ E. Cosquin, op. cit. str. 265.

⁴⁰ M. Gerhardt, op. cit. str. 286.

⁴¹ Edward William Lane, *The Arabian Nights' Entertainments or The Thousand and One Nights*. Tudor publishing Co. New York, 1927.

⁴² M. Gerhardt, op. cit. str. 117.

⁴³ Rudi Paret, *Der Ritter-Roman von (Umar an-Nu(m)ān und seine Stellung zur Sammlung von 1001 Nacht*. Tübingen, 1927.

⁴⁴ E. Littmann je materijal od kojeg je sačinjena 1001 noć podelio na bajke, romane i novele, sage i legende, poučne priče, humoreske i anegdote (op. cit. str. 682—736).

Mi smo međutim, u ovom slučaju prihvatili podjelu ovih priča prema M. Gerhardtovoj: prvu priču svrstali smo u priče o varalicama, drugu u egipatske ljubavne priče, treću u bajke, a četvrtu takođe u egipatske ljubavne priče.⁴⁵

Priče o životinjama i basne. Ako basnu definišemo kao kratku priču o životinjama koje delaju i govore kao ljudi sa ciljem da saopšte neku pouku, onda u 1001 noći teško da se može naći basna u pravom smislu reči. Treba, naime, razlikovati basnu od obične priče o životinjama kojih u 1001 noći ima najviše (14, 15, 16, 17, 19, 134t, 161a, 161d, 161g, 161i, 161p) a posebno od zabavne priče o životinjama, kao što je priča o vuku i lisici (13), koja više liči na burlesku. Gornjoj definiciji basne najbliže su priče koje se nalaze na samom početku zbornika (0a, 9, 12). Ipak, mora se primetiti da u ovom velikom zborniku ima relativno malo priča o životinjama. Razlog je, verovatno, pretežno antropološki karakter knjige.

Bajke. I pored toga što su bajke najviše privlačile pažnju izučavalaca narodne književnosti, tačna definicija bajke još uvek ne postoji. Sve postojeće definicije su nepotpune, ali u svima osnovni elemenat bajke čini prisustvo čudsnog, baš kao što je to primetio i Vuk Karadžić praveći razliku između »muških« i »ženskih« pripovedaka.⁴⁶ Što se tiče bajki iz 1001 noći, potrebno je istaći da se one razlikuju od bajki na koje je navikao evropski čitalac. One su, u većini slučajeva, drugačije po strukturi, načinu izlaganja, shvatanjima i zahtevima. Najslbližnje evropskim su one bajke u kojima se zapaža persijsko-indijsko poreklo; potpuno drugačije su bajke koje su nastale u Egiptu. U prvim natprirodna bića delaju potpuno slobodno, dok su u drugima ona podređena raznim talismanima ili čarobnim predmetima i pokorno izvršavaju sve želje onoga ko talisman ili predmet poseduje.⁴⁷ Priličan broj bajki u 1001 noći su posebne priče (1, 2, 21, 37, 59, 110, 131, 135, 153, 154a, 155, 163, 168, 169), ali isto tako pojedine umetnute priče (1a, 1b, 1c, 2ab, 2b, 3b, 3c, 3ba, 3d, 4a, 131aa, 134a, 134g, 134n, 134w) kao i neke okvirne priče i epizode takođe pripada-

⁴⁵ M. Gerhardt je sve priče 1001 noći, izuzimajući priču o Omar ibn an-Nu(mānu i priču o Adžibu i Garibu, podelila na ljubavne priče, priče o prestupima priče o putovanjima, bajke i grupu priča koju je nazvala: učenost, mudrost, pobožnost (op. cit. str. 115).

⁴⁶ »Ženske su pripovijetke one u kojima se pripovijedaju kojekakva čudesa što ne može biti [...] a muške su one u kojima nema čudesa nego ono što se pripovijeda rekao bi čovek da je zaista moglo biti.« (*Srpske narodne pripovijetke*, str. XXI).

⁴⁷ U vezi sa navedenim razlikama među bajkama, M. Gerhardt je bajke podelila u tri grupe: bajke o demonima, bajke o putovanjima i i-

straživanjima i bajke o sudbini i čarolijama. U bajkama iz prve grupe demoni igraju odlučujuću ulogu u zapletu, pripadaju različitim vrstama i mogu da pomažu glavnom junaku ili da mu odmažu. U ovim bajkama se veoma često može uočiti tema čovekove superiornosti nad demonima. Bajke iz druge grupe su većinom stare, ali prerađene u Bagdadu, i u njima glavnu ulogu u zapletu igra junak bajke. Sada on posećuje natprirodna bića u njihovim zemljama i stupa sa njima u prijateljske odnose, ponekad i ženidbom. U bajkama iz treće grupe radnja je skoncentrisana uglavnom oko glavnog junaka kome je sudbina naklonjena time što poseduje talisman ili neki čarobni predmet (op. cit., str. 280).

ju bajkama (okvirna priča 3, poslednja epizoda 22, pojedini delovi 133, epizoda o demonu 136, treći deo 151, prva epizoda 156, kraj 162).

Legende. U 1001 noći ima prilično malo legendi. Plemenskih legendi predislamskih Arapa uopšte nema, izuzev priče o legendarnom predislamskom junaku i pesniku Ḥātīm aṭ-Ṭā'ijju (23) koja se nalazi na samom početku zbornika u kratkoj seriji o plemenitim ljudima, a koja bi se pre mogla nazvati legendom privedenja s obzirom na to da se vezuje za grob junaka. Ovo bi se moglo objasniti time što se islam, još na samom početku, suprotstavio svakom kultu i svakoj predislamskoj legendi. Slučaj sa Ḥātīm aṭ-Ṭā'ijjem je poseban utoliko što je on ušao u kasniju literaturu kao primer darežljivog i gostoljubivog čoveka. Što se tiče legendi vezanih za mesta, u 1001 noći se nalaze dve: o gradu na stubovima, Iremu, koja se pominje u priči o 'Abdullāhu ibn Abī Qilābi (29) i o gradu Lebti (26). Legenda o gradu Iremu priča o gradu koji je izgrađen po ugledu na raj čijeg je graditelja uništio Allāh na isti način kao i graditelja kule Vavilonske. Ova legenda je bila veoma omiljena među muslimanima, jer se o ovom gradu govori i u Qur'ānu.⁴⁸ Legenda o gradu Lebti, međutim, vezuje se za arapska osvajanja u Španiji.⁴⁹ Sve ove tri legende pripadaju bagdaskom periodu. Trebalo bi im dodati, možda, još samo legendu o Bronzanom gradu koja je, kako smo već rekli, ispričana u drugom delu istoimene priče (133) i, eventualno 'Abdurrahmānov opis ptice rūh (95), koja se pominje na više mesta u 1001 noći kao jedina vilinska ptica.

Novele. Ako pretpostavimo da su novele priče u kojima je veoma realistički prikazan gradski i seoski život, onda se novelom može nazvati veliki broj priča u 1001 noći i s obzirom na predmet koji opisuju, one se mogu podeliti na ljubavne priče, priče o putovanjima i priče o prestupima.⁵⁰

Među *ljubavnim pričama* mogu se ralikovati priče persijskog porekla, ranoarapske, bagdadske i egipatske priče. *Ljubavne priče persijskog porekla* (8a, 134m, 134u, 152) nemaju nikakve veze sa persijskim zbornikom *Hezār efsāne*; u njima je karakterističan motiv nepoznavanje voljene. Ovoj podvrsti priča pripadaju i one priče koje su nastale u Egiptu, ali od persijskog materijala (165, 91). *Ranoarapske ljubavne priče* evociraju predislamsko (35, 63, 66, 69, 96, 100, 137, 138, 144, 145) ili ranoislamsko vreme (56, 62, 64, 65, 99, 101, 103) pričama o patetičnoj, tzv. uzritskoj ljubavi.⁵¹ U njima zaljubljeni, gotovo uvek, umiru od tuge zbog neuzvrćene ljubavi ili zbog toga što

⁴⁸ Qur'an. al-Matba'a al-Amiriya, Bulaq (Kairo), 1368. LXXXIX, 6—7.

⁴⁹ E. Littmann smatra da je Lebta rimski grad Ceuta, (ranije Sebta) u Maroku («Die Erzählungen . . .», sv. 3, str. 90). R. Basset identifikuje Lebta sa Toledom (Notes sur les 1001 Nuits. Rev. Trad. Pop. XIII, 1898).

⁵⁰ M. Gerhardt, op. cit., str. 121.

⁵¹ Stara arapska tradicija poznaje više legendarnih ljubavnih parova,

tzv. uzritskih ljubavnika. To su Madžnun i Laila, Džamil i Bu'aina, Qais i Lubna, (Urva i (Afra). Međutim, priče o njima ne nalaze se u našem zborniku. Opširnije o njima: Fehim Bajraktarević, »Dve arapske ljubavne pripovetke i njihovi odjeci u svetskoj književnosti.« *Zbornik Filozofskog fakulteta*, Beograd, knj. IV, sv. 2, 1959.

njihovu ljubav ne odobravaju roditelji. Ranoarapske priče koje su ušle u ovaj zbornik odnose se, uglavnom, na poznate istorijske ličnosti, kao što su, na primer, predislamski pesnici 'Adī ibn Zaid (96) i al-Mutalammis (66) halife Mu'āvija (145) i 'Abd al-Malik ibn Marvān (138), visoke ličnosti sa dvora i dr. Anegdotski karakter nije prisutan samo u nekoliko priča, ali je tada pleme kome zaljubljeni pripadaju čuveno po takvoj ljubavi npr. plemena Ta'i i 'Uzra. Sve ove priče su kratke, često date u vidu skica. *Bagdadsku* grupu ljubavnih priča, pod uticajem ovih prethodnih, karakteriše, takođe, ljubav koja se rađa na prvi pogled. Ona donosi velike patnje, ali zaljubljeni ne preduzimaju nikakvu akciju već to čini neko treće lice u svojstvu pomagača. Gotovo sve ove priče (3e, 6, 7, 8aa, 20, 21a, 32, 42, 97, 146, 148, 160, 166) odnose se na vreme Hārūn-ar-Rašīda izuzev priče o Ni'mi i Nu'm (21a) koja pripada Umejadskom periodu. *Egipatske* ljubavne priče (41, 60, 157, 158, 159, 165, 167) nastale su, uglavnom, u Kairu, ali su vezane kako za Kairo tako i za Aleksandriju, pa i Bagdad i Basru. U nekim od njih ima persijskog materijala, druge su inspirisane stalnim sukobima između muslimana i hrišćana, a treće su podražavale helenske modele. U njima je pričanje sporo, puno ukrasnih detalja. U nekim pričama je odnos između zaljubljenih izmenjen: dok muškarca karakteriše samo izrazita fizička lepota, žena, pored lepote, poseduje muške kvalitete, pamet, neustrašivost, preduzimljivost itd.; ona se prihvata i svih poslova ako je u pitanju ostvarivanje ljubavi.⁵²

Priče o putovanjima. Veoma izražena arapska sklonost prema putovanjima i ispitivanju novih i nepoznatih krajeva, podstaknuta arapskim osvajanjima i razvojem trgovine, dovela je do stvaranja veoma bogate geografske literature, koja je, zajedno sa doživljajima koje su pričali razni trgovci i moreplovci, ponukala narodnog pripovedača da na osnovu njih stvara svoje priče. Uz elemente indo-persijske mitologije i jevrejske kosmološke tradicije, priče o putovanjima, čine šaroliku celinu među pričama 1001 noći. Zavisno od zastupljenosti arapskih ili stranih elemenata ove priče se nazivaju pretežno autentičnim ili fantastičnim. Njihovi junaci putuju kopnom, morem, vazduhom: (na leđima džina, na krilima ptice, na čarobnoj postelji) pa čak i morskim dubinama. Među ovim pričama ističu se priče o Sindbādu Moreplovcu (132)⁵³, već pomenuta priča o Bronzanom gradu (133), koje pripadaju bagdadskom periodu, iako nisu bagdadskog porekla, zatim priče o 'Abdullāhu Zemaljskom i 'Abdullāhu Morskom (163), o Abū Kīru i Abū Sīru (162) budući da se njihovi osnovni motivi nalaze u priči o Sindbādu, ali su one nesumnjivo nastale u Egiptu, jer iznose tipično arapsko shvatanje kopna i mora. Putovanja Šaif al-Mulūka (154a). Hasana iz Basre (155), Abu Muḥammada Lenštine (37), budući da u njima preovladava čudesno, svrstane

⁵² M. Gerhardt, op. cit., str. 141.

⁵³ Poznati sovjetski arabista I. M. Filštinskij istakao je u svom predgovoru knjizi *Čudesa Indije* njenu vezu sa doživljajima Sindbāda Moreplovcu, primećujući da se redaktor priča

o Sindbādu koristio jednim od izvora *Čudesa Indije* ili nekim analognim zbornikom iz X veka I. M. Filštinskij, »Predislavie«. U: Buzurg Ibn Šahrijar, *Čudesa Indii*. Moskva, 1959. str. 17—19.

su u bajke. A što se tiče priče o avanturama Bulūqīje (131a), koja opisuje putovanje glavnog junaka oko sveta, ona se pre može nazvati mitološkom pričom.

Priče o prestupima. Brojne priče u 1001 noći tretiraju predmet kriminala u različitim formama. Ima priča o ubicama, drumskim razbojnicima, lopovima i varalicama. Neke se mogu nazvati *detektivskim* pričama (4, 47, 88), čak u modernom značenju reći, jer priča počinje ubistvom da bi se postepenom rekonstrukcijom prošlosti pokazalo ko je i kako izvršio zločin. Taj posao obavlja specijalno lice koje istražuje prošlost na osnovu sigurnog i logičnog rezonovanja.⁵⁴ Specifičnu vrstu priča u 1001 noći čine *priče o varalicama* (5dac, 7b, 17a, 22, 46, 48, 74, 134z, 150, 151, 160, 161q) koje u mnogome liče na evropsku pikaresku (novela picaresca) koja je nastala u Španiji između XVI — XVII veka. Iako bi se na prvi pogled stekao utisak da su sve ove priče egipatskog porekla — a one su sve nastale u Egiptu — ipak se za neke može pretpostaviti da su persijskog ili indijskog porekla, dok neke druge mogu da budu bagdaskog porekla. Sve kao da imaju jedini cilj da prikažu veštine glavnih junaka u krađama i podvalama, radi zabave. Na osnovu ovih priča može se zaključiti da je publika volela da sluša priče o nadmudrenim lopovima i lukavim i veselim varalicama. Njihove postupke nije vrednovala prema moralnim normama i postojećim zakonima. Ali se, zato, junaci ovih priča klone onog što je prosto i uvredljivo. Oni, veoma često, vraćaju ukradenu robu vlasniku, nikome ne žele zlo, nikoga ne ubijaju i ne narušavaju gradski i državni poredak, kao što to čine beduini koji kao drumski razbojnici presreću i pljačkaju karavane, ubijaju ljude, naročito trgovce, te su za svoja nedela uvek kažnjeni. Među pričama o varalicama posebno se ističe svojom živahnošću trilogija o Aḥmad ad-Danafu, i priče o Dalili Lukavici (150), (Alī az-Zaibaqu (151) i srednji deo priče o (Alā ad-dīn Abū aš-Šamātu (22).

Kratke priče. U 1001 noći je uklopljeno oko stotinu kratkih ili sasvim kratkih priča. Zbog svoje izuzetno velike literarne vrednosti, izvanredne tehnike pripovedanja i posebnog načina saopštavanja pouke ili znanja, one čine veoma dragocen deo ovog zbornika. Sve se mogu svrstati u tri grupe: u moralističke priče, pobožne priče i poučne priče.⁵⁴ *Moralističke priče* saopštavaju svoju poruku na različite načine — od otvorenih propovedi do jedva primetnih nagoveštaja pouke. Veoma jednostavnim i nealegorijskim primerima one govore o delima ljudi i njihovom iskustvu koje može da posluži kao korisno obaveštenje. Ličnosti u većini slučajeva ostaju anonimne («neki čovek», «neki kralj»), a i kada se pominju, imena su od sekundarnog značaja. Didaktički karakter ovih priča, kao i čitavog zbornika, označen je već na samom početku 1001 noći odmah posle pohvale Allahu, kada sastavljač ističe da su »predanja o prvim pokolenjima postala pouka za potonja, ne bi li čovek video kako su se poučni događaji desili drugima, i poučio se, i ne bi li se, udubljujući se u predanja o iščezlim narodima i u ono što se zbilo njima i sam uzdržao od greha«.⁵⁵ I u mnogim pričama, takođe, ističe se pouka koju one donose

⁵⁴ M. Gerhardt, op cit., str. 342.

⁵⁵ Hiljadu i jedna noć. sv. 1, str. 3.

pričajući o doživljajima drugih ljudi.⁵⁶ Na prvom mestu su priče u kojima su izrečene opomene čoveku da se čuva lakomislenosti i pre-nagljenosti (2aa, 18, 161h, 161k, 168c). Mnoge priče su u vezi sa ženama: neke ističu vrlinu čednosti i vernosti (78, 94, 134a, 134y, 161n), druge žigošu žensku pakost (134, 161), daju lik neverne žene (73), iznose razlog ženomrzačkog osećanja (83)⁵⁷ ili pružaju savet mužu kako da reši problem mira u braku (0a). Pohvala darežljivosti (54) ima mnogo više među anegdotama. Tema sudbine i promenljivosti sreće, prisutna svuda u 1001 noći, obrađena je u samo dve priče koje pripadaju ovoj grupi (45, 55). Tri priče opisuju odnose između vladara i njegovih podanika. Među njima je posebno interesantna priča o starici i hadžiji (111) u kojoj je veoma istaknuto pesimističko shvatanje života, inače tako retko u pričama 1001 noći. Pored shvatanja, da je život u pustinji veoma težak, koje se može češće sresti u ovom zborniku, u ovoj priči se ni život u civilizovanom svetu ne prikazuje manje lepšim. Tvrdnja da se ljudi rađaju loši, da je tiranija ugodna i sl. kao da izražavaju anarhiju vremena u kojem je pripovedač živeo. Za njega je jedino lepo ono što je davno prošlo i što se više nikada neće povratiti, a to su dobra stara vremena. Priče o Zū-l-Qarnainu (116) i Anūšarvānu (117), iako pominju istorijske ličnosti Aleksandra Velikog i persijskog cara, ne pripadaju anegdotama, jer im je osnovni cilj moralna pouka, primer uzornog kralja. *Pobožne priče* imaju za cilj da saopšte neku religioznu poruku baš kao što moralističke priče prenose neku moralnu pouku. Razumljivo je, međutim, da se ne može uvek uočiti jasna razlika između jednih i drugih. Pobožne priče preporučuju iste postupke i ponašanje kao moralističke priče, ali one to čine sa verske tačke gledišta. Pobožna priča predstavlja ljudski život i zbivanja u njemu iz perspektive budućeg, onozemaljskog života a njene ličnosti su oličenje pobožnosti i humanosti.⁵⁸ Preko dvadeset pobožnih priča, koliko ih u zborniku ima, različitog su porekla: indijskog, jevrejskog, islamskog i sufističkog. Neke od njih pripadaju opštem fondu narodnih pripovedaka i mogu se svuda naći. Tako, na primer, temu opiranja ženskoj zavodljivosti (11) možemo naći u Indiji, u jevrejskoj književnosti i u srednjovekovnoj arapskoj literaturi. Priča o proroku (127) koja govori o božanskoj mudrosti koja vlada svetom, verovatno je jevrejskog porekla, ali se nalazi u verskoj literaturi i islama i hrišćanstva. Veoma raširen motiv o devojci bez ruku nalazimo u 1001 noći (51) među pobožnim pričama. Tri priče govore o preobraćanju hrišćana u muslimane (102, 125, 126). Romantične elemente i pouku u ovim pričama prekriva pobožnost baš

⁵⁶ U priči najstarije gospođe (3 d) Šehrazād je, na primer, započela svoju priču Hārūn ar-Rašīdu sledećim rečima: »O gospodaru pravovernih, kad bi se moja povest napisala iglama u uglovima očiju, ona bi zaceo bila pouka za one koji uče i savet za one koji primaju savete.« (Ibid. sv. 1, str. 207).

⁵⁷ Za razliku od narodnih priča evropskih naroda, priče 1001 noći ni-

su antifeminističke niti glorifikuju posebne oblike asketizma izbegavanjem suprotnog pola.

⁵⁸ Najpoznatiji oblik pobožne priče nesumnjivo je legenda o nekom svecu ili proroku. Međutim, junaci priča o kojima je ovde reč su bezimni, pričama je cilj da saopšte versku poruku i zato ih mi nismo uključili u legende.

kao i u mnogim legendama i čudesima hrišćanskog srednjeg veka. U tesnoj vezi sa pričama o preobraćenju su tzv. priče o Izraeliđanima koje izražavaju umerenu pobožnost i preziranje frivolnosti. Dve među ovim pripovetkama (118, 119) nisu čisto jevrejskog porekla, čini se kao da postoji veza i sa nekim grčkim uzorima.⁵⁹ Jevrejskog porekla su tri priče koje govore o anđelu smrti (113, 114, 115), priča o ženi i lažljivim starcima (84), koja je, u stvari, biblijska priča o Suzani, zatim priča o bogomoljcu i oblaku (124), priča o caru i dvojici braće (129), priča o siromahu i ženi (52) i, najljepša među njima, priča o pravедnim supruzima (121) u kojoj je na najkraći način istaknuta korist od prednosti Allāhu. U preostalim pobožnim pričama oseća se prisustvo sufističkog shvatanja života (10, 11, 90, 119, 122); one se kreću od naivno čudesnih do čisto mističnih ali uvek ostaju bliske svakodnevnom životu običnog čoveka, a baziraju se na zbirka anegdota i biografija svetaca i sufija. Najzad, nekoliko pobožnih priča opisuju različite susrete sa svecima (130, 123, 128). *Poučne priče* uspevaju da spoje poučavanje sa zabavom. Među njima se, pre svih ostalih, ističe priča o mudroj robinji Tavaddud (112) koja na virtuozan način demonstrira svoje znanje čineći ga u isto vreme veoma prijatnim i zabavnim. Priča je enciklopedija u minijaturi, budući da obuhvata znanja iz najvažnijih naučnih disciplina koje su u srednjem veku negovane u arapsko-islamskom svetu: gramatike, leksike, poezije, retorike, prava, tumačenja Qur'āna, filozofije, logike, medicine, geometrije, astronomije, muzike i dr., a njen sadržaj izložen je u vidu dijaloga. Postavljena uvek u privlačni okvir u kome se pojavljuje Hārūn ar-Rašid, lepa junakinja, koja svojim znanjem nadmašuje najpoznatije učenjake, specijaliste za pojedine naučne discipline, izaziva divljenje slušaoca, podučavajući ga istovremeno.⁶⁰ Jedna varijanta ove priče umetnuta je u priču o 'Omar ibn an-Nu'mānu (8). Četiri kraće poučne priče (43, 106, 107, 109) očigledno su bile namenjene onima koji teže za profinjenim odgojem. I one su date u vidu rasprave, ispričane su visokoučenim stilom ispunjenim rimovanom prozom, poezijom i raznim izrekama, a pokazuju kako i frivolni predmeti mogu da budu prikazani sa izuzetnom elegancijom.

Anegdote. U 1001 noći postoji veliki broj anegdota. To njihovo tako brojno prisustvo da se objasniti činjenicom da je veliki broj kratkih priča koje se nalaze u sastavu 1001 noći preuzet iz pisane literature, a pisani izvori, naročito istorijski, govore o vladarima, vezirima, pesnicima i drugim poznatim ličnostima, s jedne strane, i s druge karakteristikom 1001 noći da veliki broj priča ima anegdotski karakter. Anegdote iz 1001 noći, kao i anegdote uopšte, govore o poznatim detaljima i smešnim zgodama iz života pojedinih istorijskih ličnosti. Vremenski se protežu od persijskih careva do Salāh ad-dīna

⁵⁹ M. Gerhardt, op. cit., str. 366.

⁶⁰ Arapska tradicija je pružala puno materijala pripovedaču o učenim ženama koje su bile veoma cenjene i poštovane. U pričama 1001 noći vladari se žene devojkama ili robinjama

samo zato što su mudro odgovorile na njihovo pitanje, zato što su dopunile distih ili ispevale pesmu koja ih je zadivila itd. Većina naučnika smatra da se priča o Tavaddudi zasniva na prevodu grčkog prototipa (vid.: E. Littmann, op. cit., str. 726—7).

al-Aijūbija čuvenog protivnika krstaša; ako se izuzme Sulaimān, bibl. Solomon, koji se često pominje u pričama 1001 noći, naročito u bajkama, najstarije ličnosti za koje su vezane anegdote iz 1001 noći su persijski carevi Kisra Anūšarvān (77) i Husrev (79). O ličnostima iz arapskog predislamskog perioda su anegdote o pesnicima al-Mutalammisu (66) Muṣ'ab ibn az-Zubairu (69) i 'Ādī ibn Zaidu (96). Interesantno je, međutim, da nema ni jedne anegdote o Muḥammadu, a od četvorice pravovernih halifa postoji samo jedna priča o drugom halifi 'Omaru (96). Njihovom vremenu pripada samo anegdota o Abū al-Asvadu (70). Na umejadski period odnose se anegdote o Mu'āviji (145), Hadždžādžu (122, 138), Hālid ibn 'Abdullāhu (35) Valīd ibn Sahlu, budućem halifi Valīd ibn 'Abd al-Maliku (140), Hišam ibn 'Abd al-Maliku i 'Abdullāh ibn Ma'maru (62). Međutim, najveći broj anegdota govori o vladarima i poznatim ličnostima abasijskog perioda, budući da je to zlatno doba arapskog carstva. Najviše anegdota posvećeno je Hārūn ar-Rašīdu (32, 34, 44, 61, 67, 68, 71, 72, 89, 141, 142) i njegovom vremenu (143, 147). Za Bermekije vezane su četiri anegdote: jedna za Dža'fara (36), dve za njegovog oca Jahjū (38, 39) a jedna za njegovu braću (82). Hārūn ar-Rašīdov naslednik al-Amīn pominje se u dve anegdote (81, 104). Od ostalih poznatih ličnosti pominju se još halifa al-Ma'mun (40, 43, 53, 87), njegov stric Ibrāhīm al-Mahdi (50), zatim, halifa al-Mutavakkil (56, 105), Iṣḥāq al-Mauṣilī (30, 98) i Abū Hasan iz Horasana (166). Iz fatimidskog perioda su dve anegdote o halifi Hākimu (76) i Huzaim ibn Bišru (139), dok je već pomenutoj posljednjoj slavnoj ličnosti, al-Malik an-Nāširu tj. Šalāh ad-dīn al-Aijūbiju posvećena jedna anegdota (149).

Anegdotama pripadaju i priče o darežljivim ljudima, Ma'n ibn Zāidu (24, 25) na primer, zatim priče o učiteljima (91, 92, 93), kadiji Abu Jūsufu (34, 75) u kojima se opisuje mudrost ovog čuvenog kadije iz vremena Hārūn ar-Rašīda, iako su oni inače prikazani kao nepravični i podmitljivi ljudi. Izvestan broj priča u 1001 noći ne govori

⁶¹ Anegdotski karakter priča 1001 noći u vezi je sa veoma izrazitom karakteristikom srednjovekovne arapske književnosti: težnjom za autentičnošću koja se razvila u vreme intenzivnog rada na izučavanju hadisa (Muḥammadovih reči, dela ili njegovih prečutnih odobravanja tuđih reči i dela) tj. odvajanju pravih od lažnih hadisa pri čemu je tzv. lanac verodostojnih kazivača (isnād) bio jedan od dokaza autentičnosti. Ovaj način saopštavanja uticao je i na ostale discipline: istorijska i biografska dela, anegdote, pa čak i legende. Zato je razumljivo da ovaj uticaj nije mogao da mimoide ni književnost. Svaka narodna priča dobija u autentičnosti ukoliko se pominju neka poznata imena. U bagdadskim pričama trgovac nije »neki trgovac« nego u-

vek poznati trgovac, sin poznatog oca itd. Čak i u egipatskim pričama u kojima nije poklonjena naročita pažnja imenima drugih ličnosti priče, glavni junak je uvek određen imenom. Pored toga, gotovo četvrtina kratkih priča i anegdota iz 1001 noći ima na početku ime autoritativnog kazivača; i kada je reč o nekoj poznatoj ličnosti, ime kazivača je tu da još više pojača autentičnost priče. A, ako je kazivač anoniman, što se prilično retko dešava, onda je on određen svojim socijalnim položajem: jedan je od prorokovih naslednika, ili je pobožan čovek, obrazovan čovek itd. Najveći efekat autentičnosti imaju priče u kojima priča jedna od poznatih ličnosti iz kruga Hārūn ar-Rašīda: kadija Abū Iṣḥāq, Ibrāhīm al-Mauṣilī i dr.

o istorijskim ličnostima, ali se one mogu ubrojati u anegdote, jer im je karakter anegdotski (31, 45, 54, 55, 57, 58, 70, 107, 109, 159).

S obzirom na to da su pripovedači, prepisivači i redaktori 1001 noći živeli i pričali u gradu ili po gradovima, gradski život i gradska sredina prisutni su u njoj na svakom mestu. Pripovedač veoma rado i često opisuje trgove i život u njima, dućane, trgovačke karavane, hanove, hamame, a takođe i bogate gozbe koje su priređivane uz obaveznu pesmu, svirku i igru lepih robinja. Život grada je toliko intenzivan u pričama 1001 noći tako da i kada bi se mašta pripovedača vinula u svet džinova ili vratila u daleku prošlost, ovog uticaja nije mogla da se oslobodi.

U 1001 noći gotovo da nema priče čija se radnja ne odvija u jednom gradu ili u više gradova istovremeno. Njihova imena se redovno pominju, i to su najčešće Bagdad i Kairo, ali i Basra, Aleksandrija, Damask, Horasan, mada se može naići i na legendarne ili izmišljene gradove kao što su Bronzani grad ili ostrvo Vaq Vaq. Pominju se, istina samo imenom, i neki evropski gradovi, Đenova, Venecija, Livorno i Dubrovnik.⁶²

Što se tiče opisa islamskih gradova, naročito opisa trgova i života u njima, oni su u pričama 1001 noći veoma realistički prikazani. Jedino se opis bagdadske sredine unekoliko razlikuje od sredine u kojoj je živeo sultan Egipta ili vladar Basre; Bagdad je prikazan sa svim onim specifičnostima i atmosferom koju mu je davao dvor i blizina halife.

Jednu od karakteristika ovog gradskog života činila je čvrsta veza koja je postojala između vladara i njegovog naroda, daleko čvršća nego danas. Gradskom stanovništvu često se pružala prilika da vidi vladare u različitim situacijama: u šetnji gradom, u lovu, u sudnici i dr. Njihovog popularnosti među narodom nesumnjivo su doprineli i mnogobrojni životopisi prvih halifa koji su ostali, kroz generacije, u lepoj i svetloj uspomeni. Pored toga što su bili Muḥammadovi naslednici, oni su za pokolenja bili uzor vladari, jer su se brinuli za svoje podanike, išli u narod, osluškiivali njegov glas i proveravali pravičnost svojih namesnika, kadija i drugih odgovornih službenika. Ne jednom se u 1001 noći mogu naći primeri da Kisra Anušarvān ili, još mnogo češće, Hārūn ar-Rašīd prerušeni u prosjake ili dervise obilaze svoju zemlju da bi se uverili da li je narod zadovoljan njihovom vladavinom. Uvođenje halifa i careva i života na njihovim dvorovima u priče 1001 noći raspirivao je maštu slušalaca i činilo priču privlačnijom. Otuda je u priličnom broju priča 1001 noći glavni junak sin vladara ili je po rangu veoma blizu vladara ljudi ili džinova. U pričama o Sindbādovim putovanjima, na primer, gradski pripovedač nije mogao da ne ubaci epizodu kako Sindbād donosi Hārūn ar-Rašīdu poklone od cara Indije, mada su događaji o kojima ove priče pričaju daleko od sveta vladara uopšte.

Iako se tačno ne zna pod čijim pokroviteljstvom su bili pripovedači Bagdada ili Kaira, nema sumnje da je njihov najomiljeniji

⁶² Vid.: Besim Korkut, »Da li se Zadrani spominju u „Hiljadu i jed-

noj noći«? *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XVIII—IX, str. 203.—206.

junak bio trgovac. U prosečnoj priči 1001 noći trgovac ili trgovčev sin predstavljaju ono što u običnim bajkama predstavljaju kraljevi ili carevi. Bogatstvo, bezbrižan život, častan položaj prate trgovce u ovim pričama; oni su prijatelji halifa ili sultana, njihovi savetnici. To je sasvim razumljivo kada se zna da je trgovačka klasa bila privilegovana, jer je, daleko više od ostalih, doprinosila državnoj blagajni. Zato se ne treba čuditi tome što je i sam halifa Hārūn ar-Rašid prikazan kao trgovac, istina, najbogatiji trgovac u carstvu. Njegovo reagovanje u raznim situacijama je reagovanje običnog čoveka: on se oduševljava muzikom, pesmom i pričom, rado sluša doživljaje Aḥmad ad-Danafa i Dalīle Lukavice, itd.

Prisnu atmosferu u životu grada u islamskom svetu činilo je i to što su bogati trgovci, zanatlije i dr. živeli zajedno sa sirotinjom u istom delu grada. Ona je mogla da prati njihov život koji joj se, tako reći, odvijao pred očima. Sve je to uzbuđivalo maštu do te mere da se narodni pripovedači opisujući bogatstvo kojeg su sami bili lišeni, nisu oslanjali samo na svoju maštu nego su se iz svog sirotinjskog sveta i života jednostavno prebacivali u njima blisku realnost koju su imali prilike da vide i koju su i sami mislili da mogu da postignu. Dvorovi čije su cigle do zlata i srebra, ili npr., dvorac Azre Jevrejina, čarobnjaka u priči o (Aliju Zaiḅaḅu (151), koji se čas vidi, čas ne vidi, prema želji njegovog gospodara, više pripadaju svetu džinova i čudeša. Dvorovi vladara i vezira, trgovaca i zanatlija, koji ne moraju uvek da budu muslimani nego i Jevreji i dr., prikazani su veoma realistički. Realistički su prikazane i nagizdane, lepe robinje, često ponavljani opisi gozbi, raznih jela itd., iako sa izvesnom dozom preteranosti.

Česta putovanja i upoznavanja sa novim sredinama, i ljudima uzdigli su trgovačku klasu iznad narodnih slojeva i formirali njen ukus. Time se može objasniti prisustvo mnogih suvoparnih i jednoličnih dodataka u 1001 noći, koji odudaraju od ukusa narodnih masa. Doprinos ove sredine oseća se, pre svega, u poučnim temama, zatim, u opisima neobičnih zemalja, raznih čudeša na kopnu i moru i, najzad, raznim verskim temama koje ne nalazimo ni u jednoj drugoj zbirci priča, a koje su sve unete prilikom prepisivanja.

Detaljnija analiza pokazuje da glavno obeležje 1001 noći daje sredina egipatskih trgovaca muslimana. Mnoge priče indijskog, perzijskog ili bagdatskog porekla prerađene su u Egiptu, odnosno u Kairu, i poprimile su sve karakteristike njegovog mentaliteta. Lep primer za to pruža priča o Masrūru i Zain al-Mavāšif (157), Abū Ḥasanu iz Omana (164), Ibrāhīmu i Džamīli (163), koje su nastale u Bagdadu a, kasnije, prerađene u Egiptu.⁶³

Pored trgovaca, istaknuto mesto u pričama 1001 noći, naročito u pričama koje su nastale u Egiptu, pripada zanatlijama. Pred nama defiluje čitavo mnoštvo likova zlatara, krojača, berbera, bojadžija, pekara, kuvara, ribara, krpa itd. Neki od njih su organizovani i u esnafe. U priči o Abū Kīru i Abū Sīru (162) broj bojadžija u jednom

⁶³ E. Littmann, op. cit. Bd. VI, str. 710/711.

gradu je ograničen, a ni jendom strancu u njihovoj sredini nije dozvoljeno da se bavi ovim zanatom.

Budući da se na islamu zasniva čitav javni i privatni život muslimana, potpuno je prirodno to što u svim pričama 1001 noći dominira islamski duh. Direktni uticaj Qur'āna ogleda se pre svega u tome što su u pričama 1001 noći svi muslimani prikazani kao braća, što je svaki pozitivan junak ili musliman ili se njegova verska pripadnost ne pominje. Mnoge ličnosti u 1001 noći uče Qur'ān ili druge podučavaju Qur'ānu. Poznati teolozi, proveravajući učenost robinja, ispituju prvenstveno njihovo poznavanje verskih disciplina, što se smatralo izuzetnom vrlinom. U pričama 1001 noći nalaze se mnogi citati iz Qur'āna i mnoge Muḥammadove izreke. U njima se nalaze i neke qur'ānske priče i priličan broj motiva koje je islam prihvatio iz Starog zaveta.⁶⁴ Posebno je vidan uticaj priča o Sulaimānu (bibl. Solomonu). U svakoj priči u kojoj se pojavljuju džinovi pominje se ili Sulaimānovo ime ili postoji neka aluzija na njega.

Predstavnici drugih religija u pričama 1001 noći su predstavnici zla. Hrišćani su prikazani kao protivnici muslimana tako da se dosta često može naići na hrišćane koji se izdaju za muslimane sa namepom da napakoste muslimanima ili hrišćanima koji su upravo prihvatili islam. U borbama protiv muslimana, oni se služe raznim varkama, podmetanjima i ne bore se hrabro kao muslimani. Ovakav odnos prema hrišćanima je potpuno shvatljiv kada se zna da se od pojave islama, pa sve do konačne redakcije 1001 noći vodila stalna borba između polumeseca i krsta. Ona je u 1001 noći najdetaljnije opisana u priči o Omar ibn an-Nu'mānu (8) i u priči o Adžibu i Garību (136).

Jevreji takođe nisu naročito omiljeni, iako nema primera nekog izrazitog neprijateljstva prema njima. Za razliku od njih mazdeisti, obožavaoci vatre, prikazani su kao najgori ljudi, u trećem Sindbādovom putovanju čak i kao ljudožderi (132c). Oni uvek traže nekog muslimana da bi ga prineli kao žrtvu vatri, i često se prikazuju kao muslimani da bi sakrili svoj mazdeizam. Razlog ovakve mržnje prema mazdeistima S. al-Qalamāvi,⁶⁵ mislimo s prvom, nalazi u kulturnoj superiornosti Persijanaca, koji su na političku podjarmljenost reagovali stvarajući razne tajne političke i verske organizacije, koje su vekovima podrivale islam. U 1001 noći pominju se još i poklonici sunca, ali se oni, dosta često, identifikuju sa poklonicima vatre.

Kao i u hrišćanstvu i u islamu se sačuvalo nešto iz predislamskog perioda, iako je ono u islam ušlo u dosta izmenjenoj formi. Samo zato je moglo da se desi da se u 1001 noći priča i o onome što vera zabranjuje. U njenim pričama opisane su pijanke, iako je upotreba alkoholnih pića Qur'ānom zabranjena a u suprotnosti sa shvatanjima islamskih teologa je i ljubav prema muzici i igri, prikazivanje ljudskih i životinjskih likova na slikama, žalost i naricanje za umrlim na koje se nailazi u ovim pričama. Kult svetaca, posete grobovima dobrih

⁶⁴ O biblijskim pričama u Qur'ānu vid.: H. Speyer, *Die biblischen Erzählungen im Qoran*. 1961.

⁶⁵ S. al-Qalamāvi, op. cit., str. 167.

⁶⁶ Vid.: O. Rescher, op. cit., str. 1—16.

ljudi radi dobijanja blagoslova, takođe nisu u skladu sa islamskim učenjem. Prema tome jasno se vidi da u 1001 noći postoji, pored ortodoksnog, i neka vrsta kompromisnog islama koja ćutke prelazi preko mnogih verskih zabrana. Ta činjenica se može objasniti samo time da je 1001 noć nastala i razvijala se u atmosferi islama, ali uz sva ostala verovanja koja su ili kružila u narodu ili se sačuvala u knjigama. Pa ipak, i pored ovog odstupanja od ortodoksnog islamskog učenja 1001 noć predstavlja islamsku civilizaciju, u malom, koja dokazuje svoju vitalnost time što svaku pozajmicu prekriva svojom originalnom, nepodražavajućom patinom.⁶⁷

ZAJEDNIČKI MOTIVI*

Veliki broj motiva narodnih pripovedaka, a posebno bajki, zajednički je mnogim narodima koji često mogu da budu i vremenski i prostorno veoma udaljeni jedni od drugih. U tim motivima najčešće je reč o odnosima i situacijama koje su opštjeludskog značaja, ali, isto tako, i o velikom broju fantastičnih predstava i zamisli koji, upotrebljeni u najraznovrsnijim kombinacijama, čine elementarnu građu za stvaranje priča.⁶⁸ Isto zapažanje odnosi se i na našu narodnu književnost i na 1001 noć. Mnogobrojni zajednički motivi samo svedoče u prilog tvrdnji o njihovoj širokoj internacionalnoj rasprostranjenosti.

U toku našeg izlaganja videli smo da se u 1001 noći mogu naći mnogi motivi poreklom iz Indije, Mesopotamije, Persije, iz jevrejske i hrišćanske literature, iz predanja predislamskih Arapa, Qur'āna, istorijske, geografske i biografske književnosti, kao i poznijih sufističkih zbirki legendi i anegdota. U njenim pričama defiluje čitavo mnoštvo džinova i ljudi, ljudi pretvorenih u životinje, vladara, vezira, trgovaca, zanatlija, lopova, varalica, starih i mladih žena, robinja, alhemičara itd. Svi oni stavljeni su u okvir van vremena, jednog gotovo bezgraničnog Orijenta koji se prostire od Kine i Indije preko Egipta sve do Atlantskog okeana. Međutim, kako na tom nepreglednom prostranstvu islam uspostavlja izvesno jedinstvo čak i u dalekoj Kini, u priči o grbavku (5) na primer, atmosfera je islamska.⁶⁹

* Prema Thompsonovoj definiciji motiv je »manje ili više vredan pažnje elemenat zapleta, koji može biti ispričan nezavisno od konteksta i koji je izložen prelasku, isti ili u varijantama, iz jedne priče u drugu.« (Stith Thomson, *The Folktale*. New Yrk. 1946, str. 17) i na osnovu nje a po ugledu na pregled motiva iz 1001 noći koji je dao N. Elisseef (vid. nap. 9), motivi zajednički 1001 noći i Vukovoj zbirci narodnih pripovedaka i pesama grupisani su u ovom radu prema osnovnoj karakteristici i, koliko je to bilo moguće, izloženi su kontinuirano.

⁶⁷ G. E. von Grunebaum, op. cit., str. 404—405.

⁶⁸ Vido Laktović, *Narodna književnost*. knji. I. Naučna knjiga, Beograd, 1967. str. 67.

⁶⁹ William Marçais, »La femme dans les Mille et une nuits.« *Articles et conférences*, Adrien. Maisonneuve, Paris, 1961. str. 212.

Poznato je da je islam prihvatio dosta stvari iz ranijih religija, ali je poznato i to da se od njih u mnogo čemu razlikuje. Činjenica je da se Qur'an oslanja na Stari i Novi zavet u svim ovim tajanstvenostima koje su karakteristične za svaku religiju;⁷⁰ on je zabeležio vesti o prorocima koji su posedovali naročitu snagu i nadprirodnu moć, ali je on nju okarakterisao kao moć koju je Allāh, svojom dobrotom, ovim prorocima dao. To što su oni ponekad činili čudnovate stvari nije, prema Qur'ānu, ništa drugo nego božja volja, a sposobnost da tako nešto čine dao im je Allāh da bi time dokazali ispravnost onoga što propovedaju. Za razliku od hrišćanskog shvatanja Isusa čije je poreklo božansko, Muḥammad je, prema islamskom učenju, običan, ovozemaljski čovek. Njegovo poslanstvo lišeno je bilo kakve natprirodne snage. Jedini dokaz njegovog poslanstva, kako je sam isticao, jeste Qur'an. Na taj način je Muḥammad, kao običan čovek, u islamu dostigao najviši mogući stepen; veza sa nebeskim snagama ne postoji, osim ako nije reč o prenošenju božje reči ljudima.

U celoj 1001 noći dominira verovanje u predestinaciju, prepuštanje sudbini i Allāhu. U njoj se sudbina pojavljuje kao božja volja i vrhovna moć u odnosu na koju je čovek manje ili više bespomoćan. Čovekov život je unapred određen i nikakva opreznost ne može da izmeni njegov tok. Otuda glavni junaci priča 1001 noći ostaju sasvim ravnodušni kada izgube sav svoj imetak, pa čak i, donekle, ravnodušni prema smrti drage osobe. Ovo verovanje koje je veoma staro, starije je i od hrišćanstva, postoji i u našem narodu, pa i u našim narodnim pripovetkama. U Vukovoj pripovesti Usud (13) govori se na primer o tome kako je čovekov život unapred određen. Ako se neko rodio na dan kada je Usud delio »džidže i marjaše«, ma koliko se kasnije u životu on trudio i radio, ostaće puki siromah. Međutim, u našoj priči čovek ne ostaje ravnodušan prema svojoj sudbini. On traži mogućnosti i pokušava da tok svoga života izmeni i upravo zato što njegov odnos prema sudbini nije pasivan, njemu je, malim lukavstvom, pošlo za rukom da je učini sebi naklonjenijom.

Od velike važnosti za svaku religiju, pa tako i za islam i za hrišćanstvo je pridobijanje novih vernika. Otuda je motiv preobraćanja veoma čest i u 1001 noći i u nas (motiv 1). Mada razlog preobraćenju može da bude i uverenost da je vera koja se prihvata najispravnija među postojećim, i da je to jedini razlog, mnogo je češći slučaj i u 1001 noći i u nas da islam, odnosno hrišćanstvo prihvataju zaljubljeni mladići ili devojke da bi time omogućili svoju ženidbu ili udadbu, jer, kao što je poznato, ni islam ni hrišćanstvo ne gledaju blagonaklono na brak između vernika i inoverca. Tako se u našoj narodnoj poeziji može naći dosta primera pokrštavanja »turkinje devojke«. Međutim, osim napomene da je mladić devojku koju je hteo da uzme za ženu pokrstio i promenio joj ime, o ovom postupku se u nas ništa detaljnije ne kazuje. Nekada se može i pretpostaviti da je devojka pokrštena i protiv svoje volje. U 1001 noći, naprotiv, prelazjenje u islam, koje je

⁷⁰ Gotovo sve istorijske priče koje se nalaze u *Qur'ānu*, izuzev priča o Abū Tamūdu, Luqmanu, Du al-Qar-

nainu i priče o sedmorici spavača, imaju paralele u Starom i Novom zavetu.

veoma lako i jednostavno, uvek je obrazloženo time da je »nevernik« sam shvatio prednost islama u odnosu na religiju kojoj je ranije pripadao i budući da ga je prihvatio iz ubeđenja, on postaje njegov nepokolebljivi privrženik. Postojanost novog muslimana naročito je istaknuta u priči o Marjami Pojasarki (158) u kojoj Marjam odgovara na bratovljevo navaljivanje da se ponovo vrati hrišćanstvu rečima: »Tako mi 'Abdullahova sina Muḥammada, čija pouka obuhvata sve nas jer je to prava vera, neću skrenuti s pravog puta pa makar morala ispiti čašu smrti«. ⁷¹ Preobraćeni musliman ponekad poseduje i naročitu sugestivnost tako da mu polazi za rukom da i svoje najbliže privoli da krenu njegovim stopama. U priči o caru Šahramānu i njegovom sinu Qamar az-Zamānu i princezi Budūr (21), islam je posle svoje kćeri, primio i sam mag Bahrām. Nekada je razlog za prelazak u islam savet da se to učini, koji je dobijen u snu (102, 151), a jednoj devojci hrišćanki je povod bilo to što je jedan musliman izlećio od bolesti (126).

Zajedničko 1001 noći i našoj narodnoj književnosti je verovanje u magičnu moć pominjanja božjeg imena i pouzdanje u Boga (motiv 2). U 1001 noći se veoma često nailazi na primere da ljudi, napušteni i osamljeni posle preživelih brodoloma, bačeni u nepoznate krajeve, ostavljeni u dubokim jamama, prepušteni na milost i nemilost raznim džinovima, pomenu Allāhovo ime, veličajući ga istovremeno, pa da budu spaseni. Izgovaranje rečenice: »Nema moći ni snage osim u velikog Allāha (Lā ḥavl va lā quvva illā bil-Lāh al-'Azīm) i »Prepuštam se Allāhu (Tavakkalt 'alāl—Lāh)« mogu da izmene tok neprijatnih događaja i da dovedu do srećnog završetka. Pominjući Allāhovo ime, jedan zatvorenik se oslobodio okova i spasao tamnice (122) a 'Abd as-Samad je čitajući ajete iz Qur'āna, uspeo da uđe u grad (133). Ovaj motiv je dosta čest u pričama o životinjama: ribe su samo prepustile svoju sudbinu Allāhu i njihovo isušeno jezero počelo je da se puni vodom (161c); miš se pouzdao u Allāha i spasao mačke (161a), gavran zmiје (161d), itd. U nas je ovaj motiv mnogo ređi, ali ipak postoji i u pripovetkama i u pesmama.

Veoma često se ljudi u 1001 noći i u Vukovim pripovetkama i pesmama obraćaju Bogu za pomoć (motiv 3). Najčešća molba je da se spasi iz nevolje u koju su zapali. U našim narodnim pesmama ima mnogo primera ovog motiva ali u njima obraćanje Bogu za pomoć predstavlja pre svega pesnički okvir (Boga moli . . .) kojim su se narodni pevači veoma rado koristili. Posebnu grupu među ovim motivima čini motiv obraćanja Bogu za porod ⁷² koji je u nas češći (NPR 9, 10, 68; NPE I 647) nego u 1001 noći (131). Verovanje u čudotvornu moć molitve upućene Bogu potvrđuju i primeri pominjanja božjeg imena u zakletvama, čak i za vreme izvođenja mađije. U priči

⁷¹ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 8, str. 127—128.

⁷² Ovaj motiv bi se mogao uvrstiti i u motiv neobičnog začeca (motiv 18) s obzirom na to da je do začeca došlo delovanjem više sile. Međutim, u motiv neobičnog začeca uvrstili

smo samo one primere u kojima je do začeca došlo nakon uzimanja specijalno pripremljenog jela. Postojanje motiva obraćanja Bogu za porod u 1001 noći je uticaj qu'ānske priče o Zakariji, koji je molio Allaha da mu podari naslednika (*Qur'ān*. XIX, 4).

o ribaru i duhu (ifriṭu)⁷³ ribar zaklinje i'friṭa jednim od 99 Allahovih imena, koje je urezano na Sulaimānovom prstenu (2). U priči o Badr Bāsīmu (153) carica Lāb je pomenula Allāhovo ime za vreme izvođenja mađije kojom je trebalo da vrati ljudski lik Badr Bāsīmu. Ali, ovi primeri se već nalaze na granici između verovanja i sujeverja.

Slično jevrejskoj i hrišćanskoj religiji i islam priznaje postojanje natprirodnih bića i zahteva verovanje u njih. Istina, verovanje u duhove, demone, postojalo je među Arapima još u predislamsko doba, delom pod uticajem ranijih religija, delom originalno. U to vreme je među Arapima bilo najrasprostranjenije verovanje u gula (gūl mn. agvāl ili gilān), pustinskog demona, koji se veoma često pominje u pesmama predislamskih pesnika. Prema starom arapskom verovanju, gūl je ogroman, podao i zao demon, đavo ili džin, koji može da uzima različita obličja i koji presreće ljude na njihovom putu, ošamućuje ih, raskomadava i proždire.⁷⁴ Gūl je isto što i si'lat (si'lat mn. sa'alīl) ili žena džin. U 1001 noći gūl ili gūla se pojavljuju dosta često, u obliku stare i ružne žene. Ipak, od natprirodnih bića u 1001 noći najčešće se pominju džinovi (ǧinn), i to pod uticajem Qur'āna i tefsira. Arapskog pripovedača posebno je impresionirala qur'anska priča o Sulaimānu i džinovima koji su mu se pokoravali, tako da u 1001 noći gotovo da i nema priče u kojoj se pojavljuje džin, a da se ne pominje Sulaimānovo ime. Prema islamskoj koncepciji, džinovi su duhovna bića koja su stvorena od plamena vatre⁷⁵ za razliku od ljudi koji su stvoreni od zemlje (blata) i anđela (malak) koji su stvoreni od svetlosti, a sa kojima džinovi čine tri kategorije inteligentnih bića. Kao i ljudi, i džinovi se dele na vernike i nevernike, poput njih i oni nisu besmrtni, mogu da budu i ubijeni od ljudi (u bajci o trgovcu i duhu (1), na primer). Iako duhovna bića, oni najčešće uzimaju ljudski lik, mada ih u 1001 noći često nalazimo u obliku životinja.⁷⁶ Njihov svet je poput ljudskog, oni imaju svoja carstva, careve, vojske. Njihove zemlje, gradovi pa čak i običaji potpuno su isti kao kod ljudi. Narodni pripovedač nije mogao drugačije da ih zamisli nego da ih sa zemlje prebaci na nebo. I, ma koliko natprirodni bili, s obzirom na to da se u njih verovalo, oni su smatrani više kao stvarna nego kao nestvarna bića. U odnosu na džinove natprirodno ima nemisteriozan, pristupačan i logičan karakter, ono izgleda kao deo svakodnevnog života.

Međutim, iako su džinovi natprirodna bića i jača od ljudi, oni su inferiorni u odnosu na njih, i te svoje inferiornosti i sami su svesni. U priči o 'Abdullāh ibn Fāḍilu (168) kralj džinova kaže svojoj kćeri: »O ćerčice, on, [car ljudi] je jači od nas po mnogo čemu. Prvo, on spada u ljude a u tome je njegovo preimućstvo nad nama; drugo, on je Allāhov naslednik a treće, — on stalno čita jutrom molitvu u dva rakata, pa mu nikakvo zlo ne bi mogli naneti ni svi džinski odredi u sedam zemalja, kad bi udarili na nj. Ako se bude razgnevio

⁷³ O ifriṭu vid. str. 150.

⁷⁴ D. B. Macdonald. »Gul.« *Islām Ansiklopedisi*, C. 4.

⁷⁵ *Qur'ān*. LV, 15.

⁷⁶ Vid.: Edvard William Lane, *Arabic — English Lexicon*. New York, 1956. s. v. Ginn.

na nas, on će ujutru pročitati molitvu u dva rakata i samo će jednom viknuti, a mi ćemo se pokorno okupiti pred njim kao ovnovi pred mesarom, ako mu se prohte, može nam zapovediti da odemo iz svoga zavičaja u neku pustinjsku zemlju u kojoj ne možemo živeti, a ako zahte da pomremo, on će narediti da poubijamo jedni druge. Ne možemo se protiviti njegovu naređenju, a ako ne učinimo ono što nam naređuje, može nas spaliti a od njega ne možemo nikud pobeći.⁷⁷ Svoje superiornosti nad džinovima svesni su i ljudi. U bajci o ribaru (2), ribar ovako razmišlja u trenutku kada mu od džina preti smrtna opasnost: » . . . to je džin, a ja sam čovek; i Allāh mi je dao savršen um, eto ja ću smisliti kako da ga ubijem svojim lukavstvom i umom, dok on to smišlja svojom podmuklošću i nevaljalstvom«. ⁷⁸

Džinovi, kao što smo rekli, žive na nebu ali se tamo često i dosađuju, i da bi se zabavili, spuštaju se među ljude i mešaju se u njihove poslove. Njih veoma privlači i očarava život na zemlji. U prvom delu 1001 noći džinovi rade protiv ljudi bilo iz zlobe zbog svoje potčinjenosti bilo radi sopstvene zabave. Oni mogu da prevale ogromna rastojanja za veoma kratko vreme, mogu da lete, da se kreću ispod zemlje ili da žive u moru kao morski ljudi. Džinovi mogu da pretvaraju ljude u životinje, i da im posle opet vrate ljudski lik. Oni mogu i da štite čoveka od pakosti najbližih itd. Dve osnovne karakteristike u odnosima između džina i čoveka su zahvalnost za učinjeno dobročinstvo i odanost. U priči o (Abdullāh ibn Fāḍilu (168) guvernera Basre služi jedna žena-džin iz zahvalnosti što je on ubio njenog neprijatelja u trenutku kada joj je od njega preti smrt.

Zli džinovi koji rade protiv ljudi nazivaju se (ifrītima (ifrīt mn. (afārīt), mada razlika između džinova i (ifrīta u 1001 noći nije jasno određena. U bajci o veziru Nūruddīnu i njegovu bratu (4a) nalazimo izraze (ifrīt i džin u istom značenju. Dešava se da se u nekoj priči na početku govori o džinu, a na kraju o (ifrītu, baš kao da je pripovedač zaboravio šta je prvo pomenuo. (Ifriṭi izuzetnog, džinovskog izgleda nazivaju se i māridīma (mārid mn. mārada) i pojavljuju se dosta često u 1001 noći. (Ifriṭi se pojavljuju obično kada čoveku nisu potrebni i kvare mu posao. Naročito su opasni kada se ne odgovara na njihovu ljubav i tada pretvaraju čoveka u životinju. Ponekad čovek uspeva da izađe i kao pobednik iz duela sa njima, ali za to plaća veliku cenu, nekad i životom. Oni borave po nečistim mestima, smetlištima, napuštenim bunarima, ruševinama. Pored džinova i (ifrīta u 1001 noći pojavljuju se i šejtani (šajṭān mn. šajṭān) — đavoli, na čelu sa svojim vođom Iblīsom.

Osim ovako bogatog i raznovrsnog sveta džinova i opisa neobičnih zemalja koje oni nastanjuju, u pričama 1001 noći mogu se naći i stara predislamska verovanja u čudesa (motiv 4), ali je njihov broj u 1001 noći veoma mali ako se uporedi sa brojem u Vukovim pri-povetkama i pesmama. U svakom pojedinom primeru ovog motiva

⁷⁷ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 8, str. 644.

⁷⁸ *Ibid.* sv. 1, str. 55.

u 1001 noći, čudnovate stvari vezane su samo za dobre i pobožne ljude bilo time što se odnose na njihovo spasavanje iz neke teške situacije, bilo na dokazivanje njihove pobožnosti ili nagrađivanje za učinjeno dobro delo. Međutim, oživljavanje mrtvih, koje je jedna od važnih komponenti evropskih i naših bajki, u 1001 noći ne postoji. U njenim pričama mrtvi mirno počivaju u svojim grobovima; oni ne pomažu živima niti ih posećuju.

U mnogim pričama 1001 noći se, takođe, može naći i staro predislamsko verovanje u moć mađije, iako je ona islamom zabranjena (motiv 5). Za razliku od tzv. spiritualne (ruḥānī) mađije koja se izvodi posredovanjem anđela ili delovanjem misterioznih osobenosti pominjanja božjeg imena, o kojoj je već bilo reči, ova, prirodna mađija, sprovodi se nedozvoljenim sredstvima ili uz pomoć zlih džinova.⁷⁹ U mađiju su najčešće upućeni stranci, prvenstveno Persijanci, koji se njome koriste protiv muslimana, zatim žene, stare ili mlade, prve da bi nekome nanele zlo, a druge da bi to zlo ispravile, i, najzad, džinovi kojima je ona prirodna osobina. Slično je i u primerima ovoga motiva u Vukovoj zbirci. I u njoj nalazimo ljude, muškarce i žene, kao i vile i đavole, upućene u mađiju. I u 1001 noći i u nas mađiji se pribegava da bi se ljudi pretvorili u životinje ili okamenili i na taj način udaljili iz blizine onoga kome smetaju. U nas se za to najčešće koriste razne trave ili voda, a u 1001 noći izgovaranje čarobnih reči uz prskanje vodom ili kađenje. Trave, kao sredstvo za izvođenje mađije pominju se samo u priči o Bulūqīji (131c), čije je poreklo kao što smo ranije naglasili nearapsko, u kojoj se priča da se u nekim knjigama pominje biljka čijim sokom kada čovek namaže noge može da pređe preko sedam mora i dođe do mesta na kojem je sahranjen Sulaimān. Nešto dalje, u istoj priči, pominje se životna voda (mā' al-hajāt), koja onome ko je popije odgađa smrt do sudnjega dana.

Najčešća posledica upotrebe mađije je, kao što smo već pomenuli, metamorfoza: metamorfoza čoveka u životinju (motiv 6), metamorfoza životinje u čoveka (motiv 7) i uzastopna metamorfoza (motiv 8). Oestrup i još nekolicina naučnika smatrali su da metamorfoza u 1001 noći predstavlja indijski uticaj i da, prema tome, ona nije originalno arapska. Međutim, Thompsonova istraživanja dokazuju da se ovaj motiv javlja u narodnim književnostima svih naroda. Može se, istina, konstatovati da su pojedine varijante ovog motiva u 1001 noći stranog porekla, kao na primer motiv metamorfoze čoveka u majmuna koji postiže slavu kao kaligraf, u priči drugog monaha prosjaka majmuna koji postiže slavu kao kaligraf, u priči drugog kalendara (3b), koji je, nesumnjivo, staroegipatskog porekla; ili varijanta ovog motiva u priči o Badr Bāsimu (153) u kojoj carica Lāb pretvara svoje ljubavnike u ptice, čime neobično podseća na čarobnicu Kirku iz grčke mitologije, koja je svoje ljubavnike pretvarala u svinje. Međutim, već u istoj bajci, metamorfoza Badr Bāsima u pticu, a naročito njegovo vraćnje u raniji lik, učinjeno je prema uobičajenom šablonu u 1001 noći, koji Macdonald smatra čisto arapskim.⁸⁰ On se

⁷⁹ O. Rescher, op. cit., str. 33.

⁸⁰ Citirano prema M. Gerhardt, op. cit., str. 306.

nalazi već na samom početku 1001 noći, u bajci o trgovcu i duhu (2), zatim u priči vratarke (3e) i u priči o 'Abdullāh ibn Faḍilu (168).

Metamorfoza čoveka u životinju i obrnuto prikazana je u 1001 noći kao nešto sasvim obično i prirodno, i samo tako ona je mogla biti prihvaćena od obrazovanog, urbanog društva. U svakom pojedinačnom slučaju prisutna je moralna pouka; ako se metamorfoza koristi da bi se nekome nanelo zlo, počinitelj tog zla je uvek kažnjen prema onome što je zaslužio. I u nas je metamorfoza veoma jednostavna. Dovoljno je da prosac ne pogodi kakav biljeg ima careva kći i da se pretvori u jagnje (23) ili da se samo stavi prsten na prst, pa da se devojka pretvori u ovcu (55). Često se ni ne pominje sredstvo kojim je metamorfoza izvršena. U našim narodnim pripovetkama priča se, na primer, da se zmija, žaba ili ptica pretvaraju u m'adića ili devojkicu, u ono što su nekada bili, ali se ne pominje razlog zbog kojeg su ranije pretvoreni u životinju, dok je u 1001 noći uvek objašnjena i ispričana i prva i druga metamorfoza.

Najsličniju varijantu motiva metamorfoze u 1001 noći i u nas imamo u priči o Džanšāhu (131aa) i priči o Ḥasanu iz Basre (155) i u Vukovoj pripovesti Zlatna jabuka i devet paunica (57). U sve tri priče govori se o devojkama pticama koje mogu da uzimaju devojčako i ptičje obličje. Ali, dok se u našoj pripovesti ne zna šta su te devojke paunice, da li su one to zato što su pod dejstvom neke mađije ili su natprirodna bića, za devojke ptice iz 1001 noći zna se da pripadaju džinovima, a kao takve one su mogle da uzimaju obličja koja zažele.

Dva puta u 1001 noći i jednom u Vukovim pripovetkama nailazimo na uzastopnu metamorfozu. U priči drugog monaha prosjaka (3b) 'ifrit sa kojim se bori careva kći pretvara se, jedno za drugim, u lava, škorpiona, orla, crnog mačka, nar, ribu, plameni jezik i najzad u pepeo, a careva kći, koja je naučila veštinu vraćanja od jedne stare vračare, još dok je bila devojčica, u zmiju, jastreba, prugasta vuka, petla, ribu, ugarak, i, najzad, opet u devojkicu. U priči o veziru Nūruddīnu i njegovu bratu (4a) 'ifrit se pred konjušarem pretvara prvo u miša, a zatim u mačku, psa, magarca i bivola. U Vukovoj pripovesti Đavo i njegov šegrt (6) priča se o tome kako je jedan dečak naučio mađiju od đavola pred kojim se pretvara prvo u dućan, pa u goluba, prsten na ruci, proju, mačka, a njegov majstor u Turčina, kopca, čoveka i vrapca.

U 1001 noći čovek može da bude pretvoren u razne vrste životinja: psa ili kučku, magarca, kravu, tele, gazelu, pticu ili ribu. Interesantno je da najomiljenija životinja u Arapa: konj, kamila, ovca ili koza nijednom nisu pomenute kao životinje u koje se pretvorio čovek, i to verovatno zato što su one bile njima toliko poznate, bliske i drage da su isključivali mogućnost da neki loš čovek, na primer, može da uzme njihov lik. U Vukovoj zbirci žene su najčešće pretvarane u ovcu ili kravu, a mladići u jagnjad ili zverad.

Pored metamorfoze ljudi u životinje i obrnuto, zajednički 1001 noći i Vukovoj zbirci je i motiv okamenjivanja ljudi (motiv 9), i to u 1001 noći opet prskanjem vodom uz izgovaranje čarobnih reči, u

nas uglavnom travama, ali i u 1001 noći i u nas ljudi mogu da budu okamenjeni i božjom voljom. U svim Vukovim narodnim pripovetkama, a samo jednom u 1001 noći, okamenjenim ljudima se, na intervenciju glavnog junaka, vraća raniji izgled. U vezi sa primerom ovog motiva u 1001 noći treba da napomenemo toliko da je u priči omađijana mladića (2b), u kojoj smo našli ovaj motiv, žena okamenila mladiću, uz pomoć mađije, samo donji deo tela tako da on više nije mogao da se kreće. Život, dakle, u njemu nije prestajao i zato je on mogao opet da postane onakav kakav je bio. Samo ovako formulisani motiv mogao je da bude u skladu sa onim što smo ranije rekli o tome da u 1001 noći nema primera oživljavanja. U svim našim pripovetkama ljudi su, naime, ponovo oživljeni. U ostalim primerima ovog motiva u 1001 noći i u našim narodnim pesmama ljudi su zauvek okamenjeni božjom voljom, zato što su bili neznabošci, zato što nisu poslušali savet da pređu na islam (3d, 37, 168), zato što su bili nezahvalni (I 204 i 205) ili neverni (III 45), i ostali su kao zastrašujući primer onim koji će posle njih doći.

Zajednički 1001 noći i našoj narodnoj književnosti su i magični predmeti: prsten, štapić, nož, sablja ili mač, zapisi-amajlije (motivi 10, 11, 12, 13). U 1001 noći pominje se još i čarobna vreća iz koje čovek može da izvuče za jelo sve što zaželi, čarobni kalpak koji onoga koji ga nosi čini nevidljivim itd. Međutim, pored sličnosti upotrebe pojedinih ovih predmeta, predmeti iz 1001 noći razlikuju se prilično u pogledu svoje koncepcije od magičnih predmeta iz naše književnosti. U nas, na primer, pomoću čarobnog prstena devojka može da se pretvori u ovcu (28, 55); uz pomoć čarobnog štapića mogu iz svega u što se njime udari da poteknu zlatnici (20) itd.; čarobni predmet ima, dakle, jedno određeno svojstvo i njime se može ostvariti samo jedna određena želja onoga ko ga poseduje. I u 1001 noći postoje ovakvi primeri: jedan car ima prsten iz koga sevaju munje koje svakom čoveku mogu da skinu glavu s ramena (8), Abū Muḥammad ima nož koji čoveka čini nevidljivim (4) itd. Međutim specifičnost čarobnih predmeta iz 1001 noći je to da su njima potčinjena neka natprirodna bića koja mogu da ispune svaku želju onoga ko poseduje ovakav predmet-talisman. Ona mogu da gospodaru posedniku talismana iz svoga sveta džinova donesu ogromno blago, da preko noći sagrade dovorove, opreme karavane. Pomoću ovih talismana čovek može da vlada i drži u pokornosti ne samo zemaljske careve nego i džinove. Potrebno je samo da se prsten protrlja i izgovori želja i ona će, za tren oka, biti ispunjena. Za ova bića nije ništa nemoguće niti strašno. Oni su veoma sposobni i moćni pomagači, ali pomagači kojima gospodari čovek. Uloga čarobnog prstena posebno je istaknuta u 1001 noći, i to pod uticajem priče o Sulaimānu i njegovom magičnom prstenu na kome je, kako se veruje, urezano najveće od devedeset i devet Allāhovih imena. Za ovaj prsten se u bajci o Džaudaru (135) kaže da onome u čijoj je vlasti taj prsten ne mogu ništa ni car ni sultan i on ima pravo da zavlada zemljom.⁸¹ Pod tim uticajem je i opis prstena u priči o Abū Kīru, Abū Sīru (162) koji

⁸¹ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 6, str. 319.

je najslbličniji čarobnom prstenu iz Vukove priče Lijek od mađije (67): iz prvog sevaju munje koje mogu čoveku da skinu glavu sa ramena, a iz drugog izbija oganj koji zaslepljuje i sažiže aždaju i zmaja. I ovde je opet potrebno naglasiti da ovakva koncepcija ovih čarobnih predmeta-talismana u 1001 noći nije ni malo misteriozna i ne izaziva strah od natprirodnog. Ona je veoma značajna za 1001 noć zato što je originalna i što je egipatski pripovedač, koji je zamislio, iskoristio veoma dobro, postigavši njome značajne literarne rezultate.⁸²

Zajedničko 1001 noći i našim narodnim pripovetkama je pozivanje u pomoć nekoga ko se nalazi daleko, pomoću nečega što mu pripada (motiv 14). U nas čoveku u pomoć pritiču životinje: ptice, ribe ili zveri, koje je on, nekada, spasao smrti. U znak zahvalnosti za dobro koje im je učinio, one su mu dale po jedno svoje pero, krljušt ili dlaku koje on treba samo da protare ili zapali, pa će se one odmah pojaviti. On to čini uvek u najodsudnijem trenutku i uz njihovu pomoć polazi mu za rukom da nadmudri i nadvlada mnogo jačeg neprijatelja. Međutim, u 1001 noći ne postoje ovakve vilinske životinje pomagači ili saradnici. U ovom zbronicu natprirodno se teško probija u životinjski svet. Jedina izmišljena životinja u 1001 noći je ptica rūh, koja, međutim, više pripada pustolovnoj tradiciji nego bajkama. U većini priča 1001 noći životinje igraju svoju pravu ulogu izuzev u pričama u kojima se ponašaju i govore kao ljudi. U 1001 noći čovekovi pomagači su džinovi, ģifriti, zmijska carica koja je takođe džin, morski ljudi koji često uzimaju životinjski lik. Oni se, najčešće, pozivaju kađenjem uz izgovaranje nerazumljivih formula, ako ih pozivaju čarobnjaci ili džinovi ili paljenjem, ako ih pozivaju ljudi. U jedinom primeru gorepomenutog motiva u 1001 noći žena-ģifrit je dala jednoj ženi nekoliko svojih vlasi da bi je pomoću njih pozvala kada joj zatreba. Ali, i u 1001 noći ima primera da životinje pomažu ljudima. U priči o caru as-Sindbādu (2aa) priča se kako je soko spasao život caru time što je prolio otrovanu vodu koju je hteo car da popije. U priči o Uns al-Vudžūd (60) jedan lav je pomogao mladiću da pronađe trag onih koji su odveli njegovu dragu, itd.

Kada već govorimo o životinjama, da pomenemo i verovanje koje je zajedničko 1001 noći i našoj narodnoj književnosti, verovanje da gavran predskazuje ili simboliše nesreću (motiv 15). Moramo odmah da primetimo da primera ovog motiva nema u Vukovim narodnim pripovetkama, ali ih zato ima veoma mnogo u pesmama. U pesmi Smrt Bibića Zeinila (IV 52) doslovno se kaže: „Ja sam čula od starijih ljudi / de no panu dvije tice crne / da tu nema dobra nikakvoga.« U priči o jadniku i psu (45) pripovedač 1001 noći priča: »I uđe u grad[...] dođe do njegove kuće, ali vide samo stare razvaline i jednog gavrana, vesnika propasti a kuća beše opustela i sve se beše izmenilo i pogoršalo.« U oba ova primera, kako vidimo, gavran simboliše opusteo i razoren dom. Svaka naša narodna pesma, a njih je priličan broj, koja počinje sa: »Polećela dva vrana gavrana...«, unapred nam kazuje da će u pesmi biti saopštena neka neprijatna vest, nečija smrt, poraz vojske na bojnopolju i slično. U ovakvim

⁸² M. Gerhardtt, op. cit., 319.

slučajevima pominjanje gavranova na samom početku predstavlja pesnički okvir kojim se narodni pevač, znajući za verovanje u narodu, veoma slobodno i mnogo koristio. Ovo verovanje, pored pomenutog primera, nalazimo u 1001 noći kako u pričama, tako i u umetnutim stihovima, što svedoči da je ono bilo poznato i rašireno među Arapima, predislamskim i islamskim.

Zajedničko 1001 noći i našoj narodnoj tradiciji je isto tako staro verovanje, koje nalazimo i u Starom zavetu i u Qur'ānu — verovanje u snove.⁸³ I pored toga što se u našim narodnim pesmama dosta često ističe da je »san laža a Bog istina« verovanje u snove je i te kako prisutno, a primera da se ostvaruju zle slutnje izazvane rđavim snovima, veoma je mnogo. Snovi uglavnom čine samo deo jedne epizode, ali mogu da predstavljaju i početni motiv koji ima presudnu ulogu u razvoju događaja u priči (u priči o Bagdađaninu i njegovu snu (55), na primer).

U priličnom broju primera u 1001 noći i u Vukovim pripovetkama u snovima se na nešto upućuje, savetuje ili naređuje (motiv 16): kako da se narod spase velike nevolje (3c), kako da se ostvari nečija želja, šta treba čovek da učini da bi ozdravio, kako da se otkrije skriveno blago, kako da se nađe devojka itd. Čoveku preostaje samo da postupi prema dobijenom uputstvu. Nekoliko primera ovog motiva u 1001 noći govori o tome šta će se desiti u daljoj ili bližoj budućnosti i u tim slučajevima uloga sudbine je, opet, od presudnog značaja.

Ponekad su snovi takvi da zahtevaju tumačenje (motiv 17). U priči o Adžibu i Garibu priča se kako je Garīb usnio da dve ptice grabljivice nasrću na njega i na njegovog brata, a njegov brat Sahīm mu tumači san i upozorava ga da treba da se pričuva nekog dušmanina. U bajci o Hasanu iz Basre (155) priča se kako je otac Manār as-Sāne usnio da mu je neka ptica odnela najlepši od sedam dragih kamenova iz njegove riznice, a tumači su mu objasnili da će izgubiti svoju najmlađu kćer. Primera ovog motiva nema u Vukovim pripovetkama, ali ih ima prilično u narodnim pesmama. Ali, dok u 1001 noći onaj koji je usnio san uglavnom traži tumača da mu ga protumači u nas ima više primera da san tumači onaj koji ga je usnio: jedan mladić ne želi da skoči u reku i spase devojku koja se davi zato što je sanjao da mu »kalpak po Neretvi pliva«, a to po njegovom mišljenju predskazuje njegovu nesreću (NPE I 641), Musić Stevan predoseća propast srpske vojske na Kosovu posle sna u kome je usnio da su dva sokola poletela sa gospodareva dvora i pala na Muratov tabor: »gde padoše već se ne digoše« (NPE II, 46) itd.

Želja za potomstvom izražena je kako u nas, tako i u 1001 noći. Ako ona, iz bilo kakvog razloga, ne može prirodnim putem da se ostvari, onda se ljudi obraćaju Bogu s molbom da im podari dete, ili, još češće, pribegavaju upotrebi raznih sredstava čija će im magična moć omogućiti da im se ova želja ipak ostvari. Analizirajući varijante motiva neobičnog začeća (motiv 18) u 1001 noći i u Vukovoj zbirci, primećujemo veliku sličnost, ali i veliku razliku. Sličnost je

⁸³ Qur'ān. XII 43—49.

veća ako uporedimo motive iz 1001 noći i motive iz Vukovih pesama. Pored toga što se u ovim primerima govori o pripremanju posebnog jela koje muškarac i žena treba da pojedu, sličnost je i u tome što ličnosti koje žele dete pripadaju najvišim društvenim slojevima. U 1001 noći to su bogati kairski trgovac, car Širaza i ostareli car Egipta, a u našim narodnim pesmama car ili ban, dakle, oni koji žele sebi da obezbede naslednika. Međutim, u narodnim pripovetkama u kojima se mnogo više oseća patrijarhalni duh naroda, koji s prezirom gleda na ženu nerotkinju, žena je ta koja želi »od srca poroda«, pa makar to bilo zmiija ili dete malo kao biberovo zrno.

Rekli smo već da do neobičnog začeća dolazi na sličan način: u 1001 noći muškarac, ili i muškarac i žena, u nas samo žena, pojedu neko specijalno jelo, koje mogu da im preporuču lekari ili posrednici (u 1001 noći), ili da za njega čuju od vila ili kaluđera (u nas); u našim pesmama preporučuje se pripremljeno desno krilo ribe zlatokrile (II 11) ili ribe šestokrile (II 12). U Vukovoj pripovesti (29), jedinoj u kojoj se govori o neobičnom začeću, sama ulovljena jegulja posavetovala je ribara da svojoj ženi, kučki i kobili da po komad njenog mesa, pa će mu žena roditi sinove blizance, kučka ošteniti dva šteneta, a kobila oždrebiti dva ždrebeta. U 1001 noći, pod uticajem veoma razvijene medicine, farmacije i alhemije, pripremanje ovog jela vrši se veoma brižljivo i po propisanim receptima, uz preporuku u kojoj prilici on najefikasnije deluje. Navešćemo primer iz priče o (Alā'd-dīn Abū aš-Šamātu (22) u kojoj se priča kako je Muḥammad otišao prodavcu bilja i uzeo od njega oko dve unce rumskog mukarkara i malo kitajske kubebe i karanfila i gronice i đumbira i belog bibera i planinskog guštera i sve to istucao i prokuvao u dobrom biljnom ulju, i uzeo još tri unce tamjana u grumičicama i otprilike šoljicu gare, pa to potopio i načinio testo s rumskim pčelinjim medom, i sve dao trgovcu i rekao mu da treba da uzme vrhom lopatice pošto najpre pojede ovnujskoga mesa i mesa domaćeg goluba, a da svemu tome doda još i začine koji zagrevaju i koji su papreni. Trgovac je učinio onako kako mu je savetovano, pojeo je i ono što je ostalo, zatim je obljubio ženu i ona je zatrudnela od njega te noći.⁸⁴ Ovako do detalja opisan način pripremanja i upotrebe ovog sredstva mnogo više liči na savremeno spravljanje i uzimanje lekova nego na mađiju. Jedino što podseća na mađiju u ovom »receptu« je pominjanje planinskog guštera ili kuvano zmijsko meso koje se pominje u bajci o Saif al-Mulūku (154a). U nas, međutim, mnoge stvari nisu objašnjene, njih kao da rešava deus ex machina.

Uticaj stare legende o Sulaimānu, koji je razumevao govor životinja i ptica, koja se nalazi i u Qur'ānu,⁸⁵ nalazi se u 1001 noći u priči o biku i magarcu (0a), umetnutoj u okvirnu priču o Šehrazādi. Prema islamskoj tradiciji, Allāh je ovom moći obdario Sulaimāna pod uslovom da ne oda ovu tajnu nikome, čime je želeo da sačuva postojeći odnos između ljudi i životinja. U priči o biku i magarcu (0a) čoveka je sposobnošću da može da razume govor životinja obdario

⁸⁴ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 3, str. 501—502.

⁸⁵ *Qur'ān*. XXVII. 16.

Allāh, a u priči o Džanšāhu (131aa) Sulaimān je ovoj sposobnosti naučio šejha Našra, koga je odredio kao čuvara svoga dvorca i dao mu vlast nad pticama. Ovaj motiv poznat je u nas kao »nemušti jezik« (motiv 19), jer se tako naziva ova sposobnost u priči pod istim naslovom (3).⁸⁶ Međutim, u našoj pripoveci čovek je nemušti jezik dobio od zahvalnog zmijskog cara kao nagradu zato što je spasao njegovog sina iz požara. U sva tri slučaja, dva iz 1001 noći i jednom u nas, odavanje tajne nemuštog jezika povlači za sobom smrt onoga ko je oda.

Priča iz 1001 noći o biku i magarcu veoma je interesantna za nas jer pored zajedničkog motiva nemuštog jezika velika sličnost sa našom pričom Nemušti jezik postoji i u epizodi kojom se obe priče završavaju. Od trenutka kada je u našoj priči čovek popustio navaljivanju svoje žene da joj oda tajnu, mireći se s tim da će zbog toga morati da umre, pa sve do kraja priče razvoj događaja u 1001 noći i u nas je potpuno identičan. Kraj gospodara koji se pomirio s tim da umre razgovor vode petao i pas. Pas se čudi petlu što tako mirno kljuca svoju hranu, iako zna da će im gospodar za koji čas umreti, i pića ga kako može da bude tako ravnodušan. Petao odgovara, u 1001 noći: »Ja eto imam pedeset žena — čas se s jednom mirim, čas gledam da se drugoj svidim, a domaćin ima svega jednu ženu pa ne zna kako da izađe na kraj s njom.«⁸⁷ u našoj pripoveci: »U mene ima sto žena pa ih vabim sve na jedno zrno proje kad gde nađem, a kad one dođu ja ga prožderem; ako se koja stane srditi, ja je odmah kljunom; a on nije vredan jednu da umiri.«⁸⁸ U obe priče oni preporučuju mužu da, umesto da oda tajnu, istuče ženu i tako je smiri. Čovek na kraju to i čini i ostaje u životu.

Zajednički 1001 noći i našoj narodnoj književnosti je i strah od uroka (motiv 20). Pogled urokljivog oka veoma je sudbonosan ako je upućen na malu i lepu decu, mlade i lepe devojke ili mladiće; on može da izazove bolest, pa čak i smrt. Zbog toga roditelji koji se plaše urokljivih očiju drže decu godinama zatvorenu u podrumu, posebnoj sobi, jednom odvojenom delu kuće itd. U 1001 noći se kao sredstvo za zaštitu od opasnog uticaja urokljivih očiju pominju so ili amajlije koje se kače deci oko vrata ili o odeću. Zajedničko 1001 noći i našoj narodnoj književnosti je i shvatanje da su plave ili zelene oči ružne, kao i da onaj koji takve oči ima može da bude veoma loš čovek. Naša narodna pesma kaže: »Merjemi je pomalena mana, što su njojzi oči pozelene.« (I 749). U 1001 noći kada se opisuje neko izuzetno ružne spoljašnosti obavezno se pominje da ima plave oči (Rāšid ad-dīn u priči o 'Alī Šāru i Zumurrud (41), starica u priči o Hašanu iz Basre (155).

Prema verovanju koje se nalazi u pričama 1001 noći, zli džinovi, māridi, mogu da budu uzročnici raznih bolesti ljudi. U bajci o za-

⁸⁶ Branislav Rusić, *Nemušti jezik u predanju i usmenoj književnosti Južnih Slovena*. Istorisko-filološki odel. Filozofski fakultet na Univerzitetu — Skopje, Posebna izadnja, knj. 5, 1954.

⁸⁷ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 1, str. 19.

⁸⁸ Vuk St. Karadžić, *Srpske narodne pripovijetke* str. 14.

vidljivcu (3ab), između ostalog, priča se i o tome kako je neki mārid ušao u glavu careve kćeri od čega je ona postala besomučna. Napori svih lekara da je izleče ostali su bezuspešni sve dok se nije pojavio čovek koji je okadivši devojku dimom od sedam belih dlaka iz bele belege na repu crnog mačka uspeo da oslobodi devojku. Gotovo identičan motiv ovom motivu (motiv 21) je motiv u Vukovoj pripovesti Zla žena (37). U toj priči se takođe priča o tome kako je u telo careve kćeri ušao đavo i kako se ona teško razbolela. I ovde su svi pokušaji da joj se pomogne ostali bez uspeha sve dok se nije pojavio čovek koji je devojku okadio travom koju mu je sam đavo dao i naučio ga kako da je upotrebi iz zahvalnosti što ga je spasao zle žene sa kojom je, sticajem prilika, proveo izvesno vreme zajedno u jami. U ovom poslednjem ogleda se i najveća razlika između ova dva motiva. Dok je u nas povod đavolu da uđe u devojčino telo bila želja da se na taj način oduži čoveku koji mu je pomogao i omogućiti mu da postane carev zet, u priči iz 1001 noći mārid se u devojku zaljubio i zato joj se uvukao u glavu. Kraj priče je isti: zahvalni car je isceliteljima poklonio svoju kćer za ženu.

Ljubav između džinova i ljudi je veoma česta u 1001 noći. Ovakva ljubav je, istina, opisivana i u ranijoj arapskoj književnosti. Ibn an-Nadīm navodi da je u njegovo vreme bilo šesnaest knjiga o ovom predmetu.⁸⁹ U nas ovakvih primera ima manje i otuda i slučajeva ženidbe mladića ženom-džin ima više nego ženidbi mladića vilom (motiv 22). Jednom u 1001 noći (155) i jednom u Vukovim pripovetkama (4) mladić se ženi pticom-devojkom.

Isto tako, jednom u 1001 noći i jednom u Vukovim narodnim pripovetkama naišli smo na jedno biće, čoveka-ljudoždera (motiv 23) koji neobično podseća na čuvenog kliklopa Polifema iz Odiseje. U trećem Sindbādovom putovanju (132c) on je predstavljen kao ogromno biće, slično čoveku, čije oči liče na upaljene ugarke i koje ima očnjake kao divlji vepar, a usta kao otvor na bunaru. Ono bi odabiralo po jednog od Sindbādovih drugova, nabijalo ga na ražanj, peklo i sve do kostiju oglodalo. Da bi se spasli, Sindbād i njegovi drugovi su jednom, dok je ono spavalo, dobro zagrejali dva ražnja na vatri i onda zajednički, i u isto vreme, uboli mu ih u oba oka, da bi ga oslepili i pobegli od njega. U Vukovoj priči Divljan (38) ne govori se, istina, o ogromnom biću nego o divljem čoveku koji poseduje ogromnu snagu i koji isto kao u priči iz 1001 noći opipava svoje žrtve i kada odabere onu koja mu odgovara, onda je ubija, nabija na ražanj, peče i jede. Ovaj čovek je imao samo jedno oko, i to oko mu je izbio mladić-đak šiljkom koji je sam napravio. Nema sumnje da prisustvo ovog bića i u nas i u 1001 noći predstavlja grčki uticaj.

U prvom Sindbādovom putovanju pominje se pastuv koji izlazi iz mora (motiv 24) i koga ljudi vikom i bukom ponovo teraju u more kada oplodi kobilu koju su mu doveli da bi je oplodio, jer je ždrebe kobile koju oplodi taj konj na velikoj ceni. Sličnost ovog konja sa

⁸⁹ Ibn an-Nadīm, op. cit., str. 314.

Jabučilom vojvode Momčila primetio je još Tomo Maretić.⁹⁰ U belešci ispod pesme Ženidba kralja Vukašina (24) Vuk priča kako je jedan krilati konj izlazio noću iz jezera i pasao Momčilove kobile, ali bi ih uvek i nogama udarao u trbuh da bi ih izjalovio.⁹¹ U Vukovoj pesmi peva se o tome kako je jedne noći Momčilo pomoću talambasa i bubnjeva poplašio ovog konja baš kad je hteo da udari kobilu. Konj je utekao u jezero, a kobila mu je oždrebila krilatog konja Jabučila. Sličnost oba primera ovog motiva je očigledna, iako se konji koji izlaze iz mora, odnosno iz jezera, razlikuju u opisima. Konj iz naše pesme je krilat, a iz 1001 noći nije.

Poznavao evropske narodne književnosti dobro je poznat motiv devojke bez ruku (motiv 25). U vezi s njim postoji čitav krug priča.⁹² U primerima ovog motiva u 1001 noći i u nas devojke su ostajale bez ruku iz različitih razloga. U 1001 noći devojka je delila milostinju i pored careve zabrane da se to čini, pa su joj za kaznu odsekli ruke. U prvoj Vukovoj pripovesti (28) devojka je sama sebi odrezala jednu ruku, a drugu sagorela da se ne bi udala za svoga oca, a u drugoj pripovesti (33) devojci su ruke odsekle sluge njene maćehe kojima je ona naredila da devojku ubiju i da joj donesu njene ruke i njeno srce, ali je oni nisu ubili nego su joj samo odrezali ruke. U priči iz 1001 noći i u drugoj Vukovoj pripovesti devojka su opet ruke izrasle, zato što je takva bila božja volja.

Duša van tela je, takođe, veoma čest motiv u narodnoj književnosti (motiv 26). U priči o Saif al-Mulūku (154a) priča se o tome kako je devojka koju je oteo džin, sin Plavog cara, saznala da se njegova duša nalazi u voljci jednog vrapca koji se nalazi u kutijici, u kutiji za nakit koja se nalazi u sedam drugih kutija. Sve one nalaze se na dnu sedam sandučića, u sanduku od mramora koji je spušten na dno mora. Ako bi nekome pošlo za rukom da oslobodi vrapca i da ga zadavi, džin bi tog trenutka umro. U Vukovoj pripovesti Aždaja i carev sin (8) jedna aždaja je objasnila babi da je njena snaga sakrivena u jednom vrapcu koji se nalazi u golubu, golub u zecu a ovaj u vepru. Ako bi neko uspeo da ubije vepa, pa zeca, goluba i vrapca, nestalo bi njene snage. U priči Baš Čelik (51), Baš Čelik je objasnio svojoj ženi da se njegovo junaštvo nalazi u jednoj ptici koja se nalazi u srcu jedne lisice, koja živi u jednoj visokoj planini. Ako bi neko ubio tu pticu, Baš Čelik bi izgubio svoje junaštvo. Iz ova tri primera vidimo da, iako se pominju duša, snaga i junaštvo, njihov gubitak znači istovremeno i smrt onoga ko ih je imao van tela. U sva tri slučaja duša, snaga ili junaštvo nalaze se u ptici, a u dva primera čak i u istoj ptici — vrapcu.

Još tri motiva zaslužuju da se o njima kaže par reči. Za svaki od njih našli smo samo po jedan primer u 1001 noći i u nas. Ribaru Ĥalifi (156) danima nije polazilo za rukom da nešto ulovi. I kada je već hteo da pođe kući, bacio je još jednom mrežu i ulovio jednog majmuna. Nakon toga, ponovo je bacio mrežu, dva puta, i oba puta

⁹⁰ Tomo Maretić, *Naša narodna epika*. Nolit, Beograd, 1966, napomena 81, str. 254.

⁹¹ Vuk St. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*. knj. II.

⁹² Vid.: Pavle Popović, *Pripovetka o devojci bez ruku*. Beograd 1905.

ulovio je — opet majmuna. Poslednji majmun ga je posavetovao šta da čini da bi se obogatio. U našoj pripovesti Tri jegulje (29) ribar je za tri dana ulovio samo po jednu jegulju. Poslednja jegulja je progovorila i posavetovala ga šta treba da učini ako hoće da mu žena rodi blizance. Sličnost između ova dva primera je očigledna (motiv 27), pre svega, i majmuni i ribe su ulovljeni u tri navrata, u oba slučaja treći je progovorio i dao koristan savet ribaru.

U priči o Abū Muḥammadu Lenštini (37), Abū Muḥammad moli Abū Muzaffara da mu za pet dirhema kupi nešto u Kini, ne bi li tako nešto zaradio (motiv 28). Abū Muzaffar je pristao, ali je na obećanje zaboravio, setio ga se tek na povratku kući i, pošto nije imao velikog izbora, kupio je za pet Abū Muḥammadovih dirhema jednog olinjalog majmuna koga je gazda držao vezanog i mučio. Majmun je do povratka zaradio svome novom gospodararu čitavo bogatstvo: iz mora je izvadio drago kamenje i spasao trgovce opasnosti da ih pojede crnačko pleme, pa mu je svaki od njih dao po hiljadu dirhema. U Vukovoj pripovesti Prava se muka ne da sakriti (7) imamo gotovo istovetan slučaj. Neki čovek zamolio je svoga gospodara, koji je krenuo na put u drugo carstvo, da mu kupi nešto, na svom putu, za jedan jedini novčić koji je imao. I u našoj priči gospodar je kupio jednu životinju — starog mačka koga deca zamalo nisu ubila. Kao i majmun u prethodnoj priči, i mačak je svome novom gospodararu zaradio veliko bogatstvo kao nagradu zato što je potamario sve miševе i pacove u nepoznatoj zemlji u koju je galijska, na kojoj se nalazio, bila bačena.

U priči o Saif al-Mulūku (154a), priča se kako su Saif al-Mulūk i Daulat Hatuna, dok su sami plovili na jednom splavu, noću kada bi spavali, stajali između sebe mač (motiv 29). Isti motiv nalazi se u pripovesti Tri jegulje (29): brat traži svoga brata blizanca i dolazi u grad u kome se ovaj bio oženio. Žena njegovog brata misli da je on njen muž. On ne želi da je razuverava ne bi li saznao kuda je otišao njegov brat. Uveče, kada je trebalo da legnu u postelju, on je između sebe i bratovljeve žene stavio sablju.

Priličan broj bajki, pripovedaka i anegdota u 1001 noći obrađuje temu ljubavi. Zavisno od porekla priča, mesta na kome su nastale ili prerađene, literarnog izvora kojim se pripovedač poslužio prilikom komponovanja priče ili njenog doterivanja, u 1001 noći se mogu zapaziti različite koncepcije ljubavi. Kada smo govorili o ljubavnim pričama persijskog porekla, pomenuli smo da ove priče karakteriše motiv nepoznavanja voljene devojke (motiv 30): carević se zaljubio u devojku čiju je sliku video ili je samo o njoj čuo da drugi pričaju. U priči o zlataru i pevačici iz Kašmira (134m) govori se kako je neki zlatar ugledao na zidu kod svog prijatelja sliku devojke »od koje divnije i otmenije nije video onaj koji gleda. I zlatar počeo često pogledati u tu sliku diveći se lepoti njena lika te mu ljubav prema naslikanoj devojci toliko obuze srce da se razbole i zamalo što ne umre.«⁹³ Pošto je najzad saznao ko je devojka i gde se ona nalazi,

⁹³ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 5, str. 215.

on polazi na put da je traži. U priči o Badr Bāsimu i Džauhari (153), Badr Bāsim je zavoleo devojkicu »po čuvenju«. Ova koncepcija ljubavi podrazumeva ljubav predodređenu sudbinom; od početka do kraja priče ne postoji sumnja u konačni srećan završetak traženja. S obzirom na to da je interesovanje u ovakvim pričama o ljubavi usredsređeno na akciju, može se pretpostaviti da je izabran baš ovakav početni motiv da bi se započela akcija, budući da se priča kasnije razvija po određenom redu događaja.

U Vuka nema slučajeva da se mladić zaljubljuje u sliku devojke ili po čuvenju, mada se, u više narodnih pesama, peva o tome kako je neki junak pozeleo da se oženi devojkicom o čijoj se lepoti nadaleko čulo, ali je karakter ovih pesama sasvim drugačiji. Izvesnu sličnost sa motivima iz 1001 noći nalazimo u Vukovoj pripovesti Đavolja maštanija i božja sila (19), u kojoj je mladić kada je video kap svoje krvi na snegu pozeleo da se oženi devojkicom koja je kao sneg bela i kao krv rumena. U pripovesti Crno jagnje (27) carev sin se zarekao da će se oženiti tek kada usni devojkicu koja će mu obećati da će mu roditi sina sa sjajnom zvezdom na čelu. Sličnost ovih motiva sa motivima iz 1001 noći, dakle, nije očigledna ali se i oni, kao i motivi iz 1001 noći, nalaze na početku priče i unapred se može naslutiti da će mladići, na kraju, naći devojkicu koju žele. Štaviše, stiče se utisak da postoji samo jedna takva devojkica na svetu gotovo kao da je i njen lik poznat.

U pričama 1001 noći koje nas vraćaju u predislamski ili ranoislamski period, nalazimo patetičnu ljubav. Ideal ranoarapske ljubavne tradicije je zaljubljeni koji pati, peva i umire; ljubav je pasivna, ne zahteva akciju, promenu niti evoluciju. Ona se javlja istovremeno i kod mladića i kod devojke, najčešće je obostrana, ali iz raznoraznih razloga ne može da se realizuje. Ova tradicija glorifikuje ideal heroja i mučenika ljubavi. U povesti o 'Alī ibn Bakkāru i Šams an-Nahār (20) najizraženije je ovo stoičko prepuštanje sudbini i mirenje sa svim onim što neostvarena ljubav ovakvog intenziteta nosi sa sobom, a to je smrt (motiv 31). Pored pomenutog ljubavnog para, čija je istorija vezana za vreme Hārūn ar-Rašīda, poznati ljubavni parovi, u pričama 1001 noći, su zaljubljeni iz plemena 'Uzra (63, 144), zatim, 'Adī ibn Zaid i Hinda (96), 'Utba i Raija (137). U priči o 'Azīzu i Azīzi (8aa) opisana je takođe nesrećna sudbina i smrt zaljubljene 'Azīze, kojoj 'Azīz nije uzvratio ljubav za koju, istina, nije ni znao.

Nesrećno zaljubljene ljubavne parove nalazimo i u našim narodnim pesmama. Najpoznatiji su, svakako, Omer i Merima (I 343; 344, 345), koji, baš kao u 1001 noći, dobrovoljno i svesno prihvataju pre smrt nego život sa osobom koju ne vole. U ovim pesmama Omer se ne suprotstavlja roditeljima koji ga silom žene drugom; on je, čak, pun pažnje prema njima i ne želi da oni saznaju za njegovu smrt pre nego što se dobro ne provede. Ali on ne može da podnese prisustvo druge žene, koja nije njemu draga i umire a za njim umire i Merima.

U nas ima slučajeva da se nesrećno zaljubljeni mladić ili devojkica ubijaju zato što ne mogu da ostvare želju da budu za-

jedno. U pesmi Smrt Ivana i Jelice (I 342) Jela se obesila zato što je majka nije dala za Jovu. U pesmi Smrt vojvode Prijezde (II 83) vojvoda Prijezda i njegova žena Jelica bacili su se sa kule da ih Turci ne bi rastavili itd. Slučajeva samoubistava u 1001 noći gotovo da nema, a zbog ljubavi baš nikako. Zaljubljeni u 1001 noći može da se razboli, da pati i da umre od bola, ali nikako da sam digne ruku na sebe. Ako se u 1001 noći i može naići na pokušaje samoubistva, to je, svakako, samo u pričama koje nisu iz arapsko-islamskog miljea, jer samoubistvo je islamom najstrožije zabranjeno. Pod uticajem fatalizma, o čemu je ranije bilo reči, u slučajevima kada zaljubljeni umiru, oseća se strpljivost, čak i izvesna apatija prema svemu što se dešava u životu pa, tako, i izvesna ravnodušnost prema smrti. To što slično osećanje i shvatanje života nalazimo i u našim pesmama o Omeru i Merimi nesumnjivo je islamski uticaj.

Kada već govorimo o tragičnoj sudbini zaljubljenih, da pomenemo i motiv koji se dosta često sreće u našoj poeziji: slučajeve da zabljubljeni sahranjuju zajedno i da na njihovim grobovima izrastaju »zelen bor i rumena ružica« ili »zelen bor i vinova lozica« (motiv 32). Ovi primeri predstavljaju staro verovanje da posle smrti duše umrlih prelaze u druge predmete i nastavljaju da žive. Nasuprot brojnim primerima ovog motiva u našim narodnim pesmama, u 1001 noći pominje se samo jednom, u priči o Utbi i Raiji (137) da na grobu dvoje zaljubljenih koji su umrli zbog ljubavi raste drvo. To visoko drvo sa crvenim, žutim i zelenim trakama meštani su nazvali verenikovo i vereničino drvo. Međutim, u priči se ne pominje da li je ono samo izraslo na tom mestu ili je na njemu zasađeno.

Pripovedači priča 1001 noći i naši narodni pripovedači rado su se koristili motivom razdvojenih bračnih parova ili zaljubljenih koji se ponovo nalaze (motiv 33), bilo na samom početku priče, kao početnim motivom, bilo tada kada su želeli da svoju priču produže i stvore nove elemente zapleta. Tako je u priči o Qamar az-Zamānu (21) do razdvajanja glavnog junaka i njegove izabranice došlo u trenutku kada se očekivao kraj priče, kada je, posle čitavog niza peripetija, najзад, sklopljen brak između Qamar az-Zamāna i princeze Budūr. Na taj način priča je produžena za, tako reći, još jednu celu priču.

Razlozi razdvajanja mogu da budu različiti: neslaganje porodice sa željom zaljubljenih da stupe u brak, bekstvo ili izgnanstvo muža, neki nesretan događaj itd. U priči o Džānšāhu (131aa) i priči o Ḥasanu iz Basre (155) iz 1001 noći i u Vukovoj pripovesti Zlatna jabuka i devet paunica (4) razlog je isti: devojka-ptica kojom se oženio glavni junak priče (u 1001 noći) ili koji se samo u nju zaljubljuje (u nas) obukla je ponovo svoju odeću od perja i odletela u nepoznatom pravcu. Mladić polazi da je traži i doživljava razne susrete, posećuje razne zemlje, dok je, najзад, ne nađe. U Vukovoj pripovesti Opet zmiya mladoženja (10), žena je ta koja traži po svetu svoga muža koji je napustio kada je ona nesmotreno spalila njegovu zmijsku košuljicu.

U priči o al-Mutalammisu (66), pored pomenutog motiva, nalazi se i motiv muža koji se vraća kući na dan svadbe svoje žene (motiv 34). Al-Mutalammis se dugo nije vraćao kući i njegova žena Umaima je, najзад, popustila navaljivanju rodbine da se ponovo uda. Ali, te

noći, kada je trebalo da ode sa drugim mužem, pojavio se al-Mutalammis, koji joj je stihovima saopštio da se vratio. Njegove stihove razumeo je i novi mladoženja, pa se povukao a njih dvoje nastavili su da žive »najlepšim i najvedrijim i najsrećnijim i najprijatnijim životom dok ih ne rastavi smrt«. Isti motiv nalazi se u Vukovoj pesmi Ropstvo Janković Stojana (III 25): ljuba Janković Stojana čekala je svoga muža, koji je pao u ropstvo Turcima, punih devet godina i sedam meseci, i, konačno, odlučila da se ponovo uda. Na sam dan njenog venčanja Stojan se vratio prurušen u prosjaka. Niko ga nije prepoznao, ni majka, ni sestra, ni gosti, samo ga je žena prepoznala po pesmi koju je izgovorio. Kraj naše pesme je isti kao i kraj priče iz 1001 noći: svatovi i mladoženja su ostavili Stojanu njegovu ženu. Kako vidimo, motiv je potpuno isti, čak su u oba slučaja stihovi pomogli ženi da prepozna muža. Razlika je samo u tome što je Stojan ispevao alegorijsku pesmicu koju je razumela samo njegova ljuba, dok je al-Mutalammisa odmah razumeo i prepoznao i Umaimin mladoženja.

Da bi mogao da se oženi devojkom koja mu se dopada, mladić često mora da ispuni neku želju ili izvrši neke zadatke njenog oca ili nje same, čime bi dokazao da je devojku zaslužio. Postavljanje mladiću uslova za ženidbu sa devojkom (motiv 35) mnogo češće nalazimo u nas nego u 1001 noći (samo četiri puta). U nas je ovaj motiv u vezi sa motivom nadmetanja prosaca koji svoje poreklo vodi još iz vremena kada je muškarac morao ženu da zasluži radeći kod njenih roditelja. Car ili sama careva kći objave da će se devojka udati samo za onoga ko ispuni određene uslove: ko pogodi kakve belege ima careva kći i gde se one nalaze (23, 65), ko donese tri prstena (59), ko dobavi tri konja sa naročitim osobinama (307), ko nadmudri cara (45), ko prebaci džilit preko gradskih zidina (69) itd. U 1001 noći nema nadmetanja prosaca s obzirom na to da je, prema islamskom učenju, zabranjena svaka vrsta nadmetanja, čak i u trgovini, osim ako prodaja nije organizovana tim putem (prodaja robinja, na primer). Sve dok mladić zna da je devojka drugome namenjena on ne pokušava da dođe do nje.

Uslov mladiću u 1001 noći, u priči o Adžibu i Garibu (136) i priči o Utbi i Raiji (137), postavljaju očevi devojaka, i to zato što nisu raspoloženi da daju svoju kćer mladiću koji ih traži, pa je zato njihove uslove veoma teško ispuniti: u prvoj priči traži se od Gariba da savlada planinskog gūla, a u drugoj devojčin otac traži veliki otkup. Isti povod za postavljanje uslova nalazimo u nas u ciklusu pesama o zmiji mladoženji. Devojčin otac ne želi da dá svoju kćer za zmiyu i postavlja joj teške uslove: da načini ćupriju od bisera i dragog kamenja, da načini bolje dvore od carevih itd. Međutim, i u 1001 noći i u nas kada prosac učini sve onako kako je zahtevao devojčin otac, on mu, pridržavajući se zadate reči, daje svoju kćer. U preostala dva slučaja u 1001 noći žena sama postavlja uslove muškarcu, u prvom slučaju Hinda, koja svojim zahtevom želi da ponizi bivšeg muža, a u drugom Zainaba, koja se zaklela da će se udati samo za onoga ko joj donese haljinu, pojas i zlatne šalvare kćeri Azre Jevrejina. Dok je prvi slučaj potpuno u

duhu 1001 noći, drugi pomalo liči na nadmetanje ali on to nije zato što se stiče utisak da je svoj uslov Zainaba formulisala tako da bi mogao da ga ispuni samo 'Alī Zaibaq.

Motiv o rodoskrvnuću (motiv 36) je takođe veoma star; nalazimo ga kako u staroj grčkoj legendi o kralju Edipu, tako i u staroindijskoj Rigvedi. Islam, kao i hrišćanstvo, zabranjuju brak između najbližih srodnika: majke i sina, oca i kćeri, brata i sestre. Islam brani muškarcima da uzimaju i žene svojih očeva, sestre očeva i majki, kćeri sestara, pomajke, sestre po mleku itd. Otuda se i u 1001 noći i u nas takva veza osuđuje, pa i kažnjava. U priči prvog monaha-prosjaka (3a) grešna ljubav između brata i sestre kažnjena je užasnom smrću: oni su nađeni ugljenisani u grobnici u koju su se sami zatvorili da bi pobjegli od roditelja koji su im ljubav branili. U povesti o caru 'Umar ibn an-Nu'mānu (8), Šārkān se oženio sa Nuzhat az-Zamān, ne znajući da mu je ona sestra po ocu. Međutim, oni su se odmah rastavili, čim su saznali kakav su greh počinili i zato nisu kažnjeni. Treći, i poslednji, slučaj rodoskrvne ljubavi u 1001 noći nalazi se u priči o Qamar az-Zamānu (21) u kojoj se priča i o tome kako se od dve žene Qamar az-Zamāna, svaka zaljubila u sina one druge, ali sinovi nisu prihvatili ovu grešnu ljubav, pa su ih zato one obedile kod njihovog oca i on je naredio slugama da ih ubiju.

U Vukovim pripovetkama nalazimo motiv rodoskrvne ljubavi pre svega u pripovetkama u kojima se priča kako je otac hteo, po svaku cenu, da se oženi svojom kćeri (28, 58). U jednoj narodnoj pesmi govori se o tome kako je car prisilio svoju kćer da se uda za njega (II 3), a u toj istoj pesmi, i u sledećoj, (II 4) opevane su tipične edipijade: majka se, ne znajući ko je mladić za koga se udaje, udala za svoga sina. U još tri pesme nalazi se ovaj motiv. Ovoga puta reč je o pokušajima brata da se oženi svojom sestrom (I 720; II 14, 16). Međutim, ni njemu to nije pošlo za rukom. U prvoj pesmi se sestra ubila zbog bratovljevog insistiranja da se za njega uda, a u druge dve Dušan je najzad odustao od te namere kada se uverio da je to veliki greh.

Jednom u 1001 noći i jednom u nas nalazimo motiv devojke prerusene u muškarca koju žene drugom devojkom (motiv 37). U priči o Qamar az-Zamānu (21) priča se kako je car Armanus ponudio princezi Budūr, koja je prerusena u muško odelo pošla da traži svoga muža, da se oženi njegovom kćeri. Budūr se, tako, našla u veoma nezgodnoj situaciji, ali da se ne bi odala, ipak je pristala da prihvati ponudu. U Vukovoj pesmi Kunina Zlatija (III 28) takođe se govori o tome kako se Zlatija, da bi se osvetila mužu zato što je punih devet godina nije ni pogledao, priključila družini Senjanina Iva prerusena u muško odelo, kako se dopala Ivi i kako joj je on ponudio svoju sestru za ženu. Da ne bi morala da otkrije svoju tajnu, i ona je ponudu prihvatila. I u 1001 noći i u nas rasplet je veoma jednostavan: kada je ponovo našao Budūr, Qamar az-Zamān je, uz njenu saglasnost, uzeo za ženu i kćer cara Armanusa, a Senjanin Ivo Zlatiju.

Prisustvo devojaka-deliya (motiv 38) u 1001 noći je, van svake sumnje, stranog porekla, iako je pripovedač priča 1001 noći pokušao

da ih prilagodi islamskom društvenom životu. Iz arapske istorije se zna da Arapi nisu cenili žene koje su se odlikovale bilo kakvom hrabrošću. Za predislamske Arape, koliko god da je hrabrost predstavljala izuzetnu vrlinu za muškarce, toliko je ona za žene predstavljala manu. Pa ipak, u staroj Arabiji a i kasnije u prvo vreme islamskih osvajanja, žene su pratile svoje muževe, ratnike na njihovim pohodima. Iz svojih nosiljki, koje su bile postavljene na samom bojnopolju, one su ih bodrile, ali aktivno u borbi nisu učestvovala, izuzev kada su, ako je to situacija zahtevala, bacale kamenje na neprijatelja. U skladu sa ovim shvatanjem, devojke delije koje se pojavljuju u pričama 1001 noći, ako pripadaju ljudskom rodu, uvek su hrišćanke, koje kasnije primaju islam, a ako pripadaju svetu džinova, mogu da budu i pravoverne muslimanke. Tako se u dve priče iz 1001 noći (134n, 155) pominju ostrva kojima vladaju žene-džinovi koje su i ratnici i sudije i koje vrše ostale državničke poslove. U priči o 'Omar ibn an-Nu'mānu (8), iako devojka, hrišćanka Abriza, vaspitana je tako da može sa svakim muškarcem da podeli megdan. Ipak, njeno najjače sredstvo u borbi protiv muškarca predstavlja njena lepota pred kojom i najhrabriji i najveštiji junak polaže svoje oružje. Abrizi je zahvaljujući njenoj izuzetnoj lepoti, tri puta pošlo za rukom da savlada takvog junaka kakav je bio proslavljeni Šār kân. Ravnopravnu borbu između muškarca i žene imamo u istoj priči, nešto dalje, kada Šār kân u franačkom junaku nije prepoznao devojku Abrizu, i tada mu je pošlo za rukom da je obori s konja. U priči o careviću Bahrāmu i princezi ad-Datmi (134u) kao uslov za svoju udaju devojka je postavila zahtev da je mladić savlada na megdanu. Ali to nije pošlo za rukom ni jednom mladiću, pa ni princu Bahrāmu, koji se svojim junaštvom isticao među svim ranijim proscima, zato što je devojka, u odsudnom trenutku, podigla svoj veo i njena lepota je toliko zbunila princa Bahrāma da ga je »izdala snaga i napustila svaka odlučnost«, te je bio pobeđen.

I u našim narodnim pesmama više puta se opeva devojka-delija, bilo kao barjaktar (I 583), harambaša (I 656) ili zulumčar (I 657). U pesmi Kunina Zlatija (III 28) žena se odmetnula u hajduke da bi se osvetila mužu koji joj nije ukazivao nikakvu pažnju. Ljubav prema ostarelom roditelju prisilila je Zlatiju (III 40) da obuče seratlijsko odelo i umesto oca ode »na carevu vojsku«. Velika privrženost mužu dala je snage ljubi hajduk Vukosava da, preobučena u muško ruho, pokuša da izbavi muža iz tamnice (III 49). Kako vidimo, u nas su povodi sasvim drugačije prirode od onih u 1001 noći. To je sasvim i razumljivo s obzirom na to da je borbenim prilikama u doba ratovanja protiv Turaka mnogo više odgovarala junačka žena od pokorne.

Već na samom početku 1001 noći, u okvirnoj priči o caru Šehrijāru (0) nalazi se motiv neverne žene koji se kasnije veoma često sreće u čitavom zborniku (motiv 39). Braću Šāhzamāna i Sehrijāra varaju njihove žene sa crnim robovima. Ogorčeni, oni polaze u svet ne bi li našli nekoga kome se događaju gore stvari. Da ima i gorih slučajeva od njihovih, uverili su se kada su videli da i Ćifrita žena vara kad god joj se ukaže prilika, iako je on drži zatvorenu u kovčegu

koji čuva na dnu mora. I u mnogim drugim pričama u 1001 noći priča se o nevernoj ženi koja vara muža pre svega zato što voli drugoga, zatim, zato što želi da se osveti nevernom mužu, ali i zato što su je drugi ubedili da to treba da učini. U mnogim pričama naglašena je nepostojanost ženskog karaktera, njena prevrtljivost i nemogućnost da joj se veruje. Ovo nije nimalo čudno kada se zna da je i sam Muḥammad isticao urođenu nezahvalnost žene, pa otuda i u Qurʾānu nalazimo savet mužu da ženu koja je skrenula s pravog puta može popraviti telesnim kaznama.⁹⁴ U celom zborniku 1001 noći žene karakteriše egoizam, slepo prepuštanje strastima, pervezije, pa čak i okrutnosti, a naročito lukavstvo.⁹⁵ Lukavstvom se žene najradije služe onda kada žele da se oslobode muža, kao na primer u priči o Masrūru i Zain al-Mavāšif (157) i priči o Qamar az-Zamānu i zlatarevoj ženi (167). Ova druga priča pruža izrazit primer koji opravdava ovakav stav prema ženi: zlatareva žena koja se zaljubila u mladog i lepog Qamar az-Zamāna sama je smišljala načine kako da stvori mogućnost da što više bude sa svojim ljubavnikom, a kada je poželela i da ode s njim, izmislila je i kako najlakše da se dočepa muževljevog bogatstva. Ono što je u svemu tome još najviše tereti je to što se ni jednog trenutka nije pokajala za sve što je mužu učinila.

Da bi mogla da ode svome ljubavniku, lukavstvom se poslužila i Solomonova žena u Vukovoj pripovesti Jedna gobela u kao, a druga iz kala (42). Ona se načinila mrtvom i izdržala bol koji je osećala dok joj je Solomon sekao prst da bi se uverio u njenu smrt. Okrutnost žene prema nevoljenom mužu veoma je velika i u našim narodnim pesmama, tako da u gotovo svim primerima ovog motiva u njima, žena pomaže ljubavniku da se oslobodi njenog muža, pa čak i da ga ubije (II 24).

I u 1001 noći i u nas ima primera da muž kažnjava nevernu ženu smrću (motiv 40). Braća Šāhzamān i Šehrijār(O) kaznili su smrću svoje žene kad su se uverili u njihovo neverstvo. Šehrijār je, štaviše na osnovu svog, bratovljevog i ġifrītovog slučaja stekao uverenje da ženama ne treba uopšte verovati. U ovoj priči to uverenje još više potenciraju umetnuti stihovi u kojima se tvrdi da su žene u ljubavi liceremne, da im ne treba verovati ni kad praštaju ni kad su zle, da ne treba verovati njihovim osećanjima ni njihovim zakletvama, jer se laž skriva u njihovom skutu itd. Zato je Šehrijār i doneo onako surovu odluku da mu se svake večeri dovede nevina devojka koju bi sledećeg jutra hladnokrvno naredio da ubiju. Pa ipak, i pored velikog broja primera neverstava žene prema mužu, u 1001 noći se samo u još dve priče sreće ovaj motiv. U priči o Qamar az-Zamānu i zlatarevoj ženi (167), zlatar je svojim rukama zadavio nevernu ženu, ali tek kada se uverio da se ona nije ni jednog trenutka pokajala zato što ga je napustila, nego je, i dalje, mislila na svoga ljubavnika, koji je ostavio, i željno očekivala trenutak da joj se vrati. U poslednjem primeru ovog motiva, u priči o tri jabuke (4), kažnjena je nevina žena čiji je muž na osnovu nekih podudarnosti zaključio

⁹⁴ Qurʾān. IV 22—24.

⁹⁵ W. Marçais, op. cit., str. 215.

da mu je neverena. Ošamućen saznanjem da je žena mogla da ga prevari, muž joj je prerezao grlo. Iz ova tri primera vidi se da je muž kažnjavanju žene pristupio u afektu, zaslepljen ljubomorom, ponesen trenutnim raspoloženjem, te je i u sva tri slučaja ženina smrt takođe trenutna. Međutim, u nas muž kažnjava ženu polaganom i užasnom smrću: Novaković Grujo je Maksimiju namazao voskom i katranom, uvio u mekani pamuk, polio rakijom, ukopao u zemlju do pasa i zapalio (III 7). Ban Milutin je svoju nevernu ženu kaznio na isti način (II 30), a Vukašin je, duboko potresen smrću vojvode Momčila, naredio da Momčilovu nevernu ženu vežu konjima za repove i rastrgnu. Nevera žene u našim pesmama uvećana je i potencirana neverom majke prema svojoj deci. Maksimija je, na primer, pored toga što je pomogla Turcima da uhvate Gruju, bez i malo materinske ljubavi, udarila po licu svoga nekakog sina da su mu »tri zdrava iskočila zuba«, kada je on hteo da obavesti oca o dolasku Turaka. Ona je, zatim, grubo odbila sinovljevu molbu da ga uzme kraj sebe na konja itd. Ti i slični slučajevi nesumnjivo su odlučili da se izabere baš onakva smrt za nevernu ženu. Postupak Grijice Novakovića narodni pevač i njegovi slušaoci mogli su da opravdaju, pa čak i da mu pruže podršku jedino zato što je nevera ženina bila tako velika.

U vezi s prethodna dva motiva je savet mladiću da ne uzme ženu nevernicu (motiv 41), koji nalazimo samo jednom u 1001 noći i jednom u Vukovim pesmama. U priči o Qamar az-Zamānu i zlatarevoj ženi (167) priča se kako je zlatareva žena prevarila svoga muža, kako je uz pomoć ljubavnika odnela sve njegovo blago i otišla s njim njegovom ocu, sa željom da se uda za njega. Međutim, kada je mladićev otac čuo šta je sve njegov sin doživeo, i kako je došao do zlatareve žene, kao i šta je sve ona smislila da bi se oslobodila muža, rekao mu je: »Kako se možeš oženiti njome kad je ona sve to učinila sa svojim mužem. Kad je to učinila sa svojim mužem, ona će to isto učiniti i s tobom radi nekog drugog jer je to obmanjivačica, a obmanjivačici ne treba verovati.«⁹⁶ U našoj pesmi Ženidba kralja Vukašina (II 24) prevareni Momčilo savetuje svome suparniku da se ne oženi njegovom ženom objašnjavajući mu da je ona »danas mene u tebe izdala, a sutra će tebe u drugoga.« U priči iz 1001 noći otac savetuje sinu da uzme drugu devojkicu za ženu, a Momčilo savetuje Vukašinu da se oženi njegovom sestrom. I Qamar az-Zamān i Vukašin prihvatili su savet, a neverna žena je u oba slučaja na kraju bila kažnjena smrću za svoje neverstvo.

Pa ipak, uprkos velikom broju primera neverstava žene, u 1001 noći nema mnogo primera ljubomore (motiv 42), bar ne onoliko koliko bismo očekivali s obzirom na veličinu zbornika i dominantnu ulogu ljubavi u njemu. Budući da su žene u islamskom svetu živele izolovanim životom, daleko od pogleda muških očiju van porodice, moglo bi se pretpostaviti da razloga za ljubomoru nije ni bilo. Ali, i pored toga, muškarcima i ženama bio je dovoljan i samo jedan,

⁹⁶ *Hiljadu i jedna noć*. sv. 8, str. 517.

makar i slučajno uhvaćen, pogled kroz prozorske rešetke da bi se u njima rodila ljubav. To su vrlo dobro znali ljubomorni muževi koji su, upravo zato svoje žene zatvarali u dvorce van grada ili ih, ako bi nešto posumnjali, selili u drugi grad. Ljubomore nisu pošteđene ni žene u 1001 noći. Kod njih se, štaviše, zapaža mnogo veća odlučnost i preduzumljivost ako su zaljubljene. Ali, za razliku od ljubomornih muškaraca, koji kada se uvere u ženino neverstvo kažnjavaju samo ženu, žene se radije obračunavaju sa svojim suparnicama. U 1001 noći nalazimo i primer da se uvređena žena sveti svome ljubavniku: ljubomorna Dalila (8aa) naredila je svojim sluškinjama da osakate 'Aziza kada je čula da se on oženio drugom ženom. Zatim, u 1001 noći u priči o Džubair ibn 'Umairu (42) nalazi se našim narodnim pesmama i pripovetkama nepoznata vrsta ljubomore. Zaljubljeni mladić više ne želi da vidi svoju devojku zato što je video u zagrljaju druge devojke, njene robinje. U vezi s ovim treba reći i to da se lezbijska i homoseksualna ljubav pominju prilično često u 1001 noći; njeni inicijatori su stariji muškarci ili žene, a predmet njihove ljubavi su uvek samo mladi i lepi mladići i devojke.

Ljubomori muškarca ili žene u nas nije poklonjena naročita pažnja. Ako izuzmemo primere u kojima se muž sveti nevernoj ženi, gde je, čini nam se, više izražena povređena muška sujeta, nego prava ljubomora, jedva da se mogu naći primeri ljubomore slični onima u 1001 noći. Istina, u Vukovoj pripovesti Dobra djela ne propadaju (64) jedan ministar je ljubomorani na mladića koji treba da postane carev zet, i baca ga preko ograde broda u more. Međutim, ova ljubomora povezana je sa materijalnom korišću, te je treba posmatrati više kao zavist ili kao ambicioznu želju da postane carev zet, nego kao posledicu velike ljubavi.

Kada smo govorili o ženinom neverstvu, istakli smo kako je veliku ulogu u njemu odigralo žensko lukavstvo. Međutim, to nisu i jedini primeri lukavstva: i u 1001 noći i u nas ima ih još priličan broj (motiv 43). Pojedinačno ili kolektivno, muškarci i žene koriste se lukavstvom da bi se izbacili iz nevolje u koju su zapali, da bi se oslobodili ropstva ili spasli smrti, da bi oteli nevestu ili spasli devojku opasnosti koja joj preti, da bi prisvojili nešto što im ne pripada ili postigli neki drugi određeni cilj. Kao što se pomoću lukavstva naši narodni junaci bore protiv Turaka, i u borbama između muslimana i hrišćana, u priči o 'Omar ibn an-N'mānu (8), lukavstva se neprestano smenjuju, s jedne i druge strane. Jedan od najizrazitijih ženskih likova u 1001 noći, Dāt ad-Davāhī, neumorna je u smišljanju sve novih i novih lukavstava kojima želi da potpomogne pobedu hrišćanske vojske, čime u znatnoj meri oživljava donekle monotonu radnju ove priče. Specifičan povod i cilj imaju lukavstva u pričama o Dalīli Lukavici (150), 'Alī Zaibaqu (151) i delu priče o 'Alā' ad-Dīnu Abū Šāmātu (22); u njima se, pre svega, ogleda pripovedačeva namera da zabavi svoje slušaoce pričajući im o veselim zgodama svojih junaka, simpatičnih varalica, kod kojih se oseća i lično zadovoljstvo sa podvizima i spletkama čiji su oni inicijatori, i, najzad, očekivanje zaslužene nagrade za sve napore kojima su bili izloženi. U priči o Dalīli, Dalīlina kćer Zainaba traži od svoje majke da se lukavstvima

i prevarama proslavi u gradu, kako bi njih dve ponovo stekle ugled koji su imale pre očeve smrti i koji su nakon nje izgubili.

U našim bajkama glavni junak je, često, jedan od trojice braće koji do kraja priče obično doživljava tri avanture, da bi ispunio tri zadatka da bi mogao da dobije carevu kćer za ženu itd. Njemu se pruža mogućnost da mu se ispune tri želje, da dobije tri čarobna predmeta, da izgubi tri života. Ovo utrostručavanje je inače veoma omiljeno u kompoziciji bajke, i u nas je veoma dosledno sprovedeno tako da se u slučajevima u kojima je ono izostalo najverovatnije radi o lošoj reprodukciji pripovedača. Primera utrostručavanja ima i u 1001 noći. Ono je mnogo ređe u pričama arapskog porekla, a mnogo češće u pričama stranog, indopersijskog porekla. U priči o trgovcu i ġifrītu (1) pojavljuju se tri starca koji pričajuće svoje priče dobijaju po trećinu trgovčevog tela. U priči o nosaču i devojkama (3) tri žene i tri monaha-prosjaka pričaju Hārūn ar-Rašīdu svoju istoriju; u jednoj priči pomiru se tri jabuke (4) a u drugoj se priča o tome kako je pravednim supruzima pružena mogućnost da požele tri želje (121), itd.

Utrostručavanje se, takođe, pojavljuje u zajedničkom motivu o nevernoj braći ili nevernim sestrama (motiv 44), koji je veoma rasprostranjen u narodnoj književnosti. U četiri od šest primera ovog motiva u 1001 noći, i u pet od, takođe, šest primera u Vukovim narodnim pripovetkama, priča se o trojici braće ili tri sestre (jednom u 1001 noći i jednom u Vuka). Od ovo troje uvek je dvoje starijih, iz zavisti prema najmlađem zato što ovome sve bolje polazi od ruke nego njima, traže razne načine kako da ga se oslobode, pa čak i kako da mu dođu glave. Ako se u priči govori o neprijateljstvu između dva brata, opet je stariji neprijateljski raspoložen prema mlađem. Izuzetak je primer u priči o Omar ibn an-Nu'mānu (8): Šārkān, iako nezadovoljan što mu se rodio mlađi brat koji bi mogao posle očeve smrti da umesto njega nasledi oca na prestolu, ne želi da dođe u iskušenje da ubije brata, napušta oca i, uz njegovu saglasnost prihvata upravu nad jednom provincijom. Poštovanje principa narodnih umotvorina da pravda, na kraju, uvek pobeđuje i u slučajevima neverstva braće i sestara je dosledno sprovedeno, naročito u 1001 noći: u tri priče neverna braća pretvorena su u pse (sestre u kučke) a u priči o Džaudaru (135), u kojoj se priča o tome kako je starijoj braći pošlo za rukom da ubiju najmlađeg, kazna za neverstvo je takođe bila njihova smrt. U našim narodnim pripovetkama, iako nema kažnjavanja smrću, nevernu braću nije mimoišla kazna.

Odnosi između roditelja i dece nisu posebno obrađivani u pričama 1001 noći. Budući da nas u vezi s ovim odnosima interesuje motiv grubosti dece prema roditeljima (motiv 45), dovoljno je reći da su oni potpuno u skladu sa patrijarhalnim shvatanjima ovih odnosa: deca se s dužnom pažnjom odnose prema starijima i bez pogovora izvršavaju njihove želje. Zato nije nimalo čudno što se u 1001 noći mogu naći samo dva slučaja grubosti dece prema roditeljima. Pa i od ta dva jedan se može izostaviti, jer je grubost učinjena u besvesnom stanju, u pijanstvu: sin je, ne znajući šta čini, udario oca i pokajao se kada je saznao šta je učinio. Drugi, ako smemo da kaže-

mo i jedini, primer ovog motiva u 1001 noći nalazi se u priči o Džaudaru (135), u kojoj se već na samom početku govori kako su starija Džaudarova braća tukla svoju majku, oterali je iz kuće i prisvojili njeno imanje koje joj je njihov otac ostavio da uživa za života. Iako neuobičajen za 1001 noć ovakav postupak je ovde upotrebljen s razlogom. Naime, kako je osnovna tema ove priče borba između dobra i zla, grubost starije braće prema majci do krajnjih granica ističe njihovo nevaljalstvo, potencirajući istovremeno dobrotu i plemenitost najmlađeg brata Džaudara, koji, pored svih ostalih dobrih stvari koje čini, uvek prašta braći nepravdu koju mu tokom cele priče nanose.

Grubost dece prema roditeljima oduvek je smatrana velikim grehom i zato su ovakvi postupci kažnjavani odgovarajućom kaznom. Dok su Džaudarova braća na kraju priče kažnjena za sve grehe koje su počinili, pa i za grubost prema majci, u dve Vukove pesme ovaj motiv je posebno obrađen (I 204 i 205): nezahvalni sinovi koji su svoju majku, da im ne bi kvarila društvo, poslali u goru da je rastrgnu zveri, pretvoreni su u kamenje.⁹⁷ U skladu sa hrišćanskim verovanjem da se za grehe isprika i na onom svetlu, u jednoj pesmi (II 4) naveden je primer čoveka kome u paklu noga stalno gori zato što je njome za života tukao svoje roditelje. I u svim drugim primerima ovog motiva u nas ovakvi postupci dece su osuđeni.

Do sada smo spomenuli više motiva koji se obično nalaze na samom početku priče, kao početni motivi ili kao motivi koji služe za to da se priča produži. Međutim, osim pomenutih, postoje i drugi motivi koji imaju istu svrhu. Takav je, na primer, poznati pesnički okvir: »Lov lovio...« (motiv 46) koji se nalazi i na početku mnogih priča. Carevi, njihovi sinovi i drugi mladići rado su prikazivani kao ljubitelji lova. U potrazi za novim doživljajima, oni su često organizovali hajke i okupljali veći broj pratilaca. U 1001 noći to je stvaralo priliku za susrete sa izuzetnim ličnostima, za doživljavanje prijatnih ili neprijatnih doživljaja. Iste ovakve doživljaje imali su i mladići u našim narodnim pripovetkama. Što se tiče narodnih pesama u kojima se pominje motiv lova, treba istaći da je on veoma čest, da je povod mnogo raznovrsnijim doživljajima nego u pričama, da ima slučajeve da se planira s određenim ciljem, na primer, da se neko usmrti (II 8, 24), da se isprika devojka (II 31) i slično. U našim pesmama o lovu može nešto slučajno da se dozna (II 11), da se nađe ostavljeno dete (II 14, 29), da se neko izazove na megdan (II 69, 80) itd.

Svaki put kada je pripovedač 1001 noći želeo da svojoj mašti pusti na volju, i svoga junaka uputi u nepoznate zemlje u kojima će ga suočiti sa mnogim neobičnim stvarima, najlakše mu je bilo da ga otpremi na more gde vrebaju brojne opasnosti, između ostalog i brodolomi (motiv 47). U pet od sedam Sindbādovih putovanja, Sindbād je već na samom početku priče doživeo brodolom, koji je pripovedaču

⁹⁷ Kada govorimo o ovom motivu, potrebno je da napomenemo da smo izostavili primere kažnjavanja majki

u našim narodnim pesmama smatrajući kaznu potpuno zasluženom.

davao mogućnost da razvija radnju svoje priče. Isto tako, na primer, brodolom je rastavio jednu israelićansku porodicu (129) koja se tek posle mnogo godina opet okupila, ali je i spasao Džaudara robovanja na jednoj galijskoj (135). U našoj priči Sve sve ali zanat (48) brodolom je početni motiv koji je, u ovom slučaju, trebalo da stvori situaciju iz koje će se izvući pouka da je svakom čoveku potrebno da pozna neke zanate kako ne bi morao da radi najgrublje poslove, zato što ništa drugo ne ume da radi.

Otmica devojke ili žene (motiv 48) pripada opštem fondu motiva, česta je u pričama 1001 noći i u našim narodnim pripovetkama i pesmama. Bilo da se nalazi na samom početku priče ili pesme, bilo da se na nju kasnije nailazi, ona podstiče glavnog junaka priče da odmah pređe u akciju. Veliku ulogu u otmici igra snalažljivost otmičara koji se za ostvarenje svoje namere koristi raznim sredstvima, najčešće lukavstvom. Zato traganje za otmičarima zahteva od mladića koji su krenuli da traže otetu devojku ili ženu upornost i spremnost da se u svakom trenutku susretne sa teškoćama. Ipak konačni srećan ishod traganja nikad ne dolazi u pitanje.

Od motiva koji na neki način mogu da utiču na radnju priče i njenu dužinu, pomenimo još uspavlivanje bandžon tj. bendelukom⁹⁸ (motiv 49), i zabrane; zabranu da se nešto pita ili da se govori (motiv 50) i zabranu da se uđe u jednu od više soba (motiv 51). Prvi od ova tri motiva pomaže pripovedaču da ubaci neke nove pojedinosti u priču: žena opija muža bandžom da bi mogla da ode svome ljubavniku (2b, 167), a muškarac da bi došao do žene (8). Sahim je pomoću bandža uspavao celu vojsku (136), a Zainaba (150), 'Alī Zaibaq (151) i Ḥasan Šūmān (151) rado su se koristili njime u svojim šeretlucima. U našim pesmama uglavnom devojke upotrebljavaju bendeluke da bi oslobodile svoje prijatelje (II 67; III 7).

Što se zabrana tiče, one se ponekad poštuju ali mnogo češće krše. Tada se dešavaju neprijatne stvari: mladić može da oslepi (u 1001 noći) ili da bude zamađijan (u nas). U četiri priče iz 1001 noći (3c, 131aa, 134n, 155) i u dve naše narodne priče (4, 51) glavni junak je dobio ključeve od svih vrata u dvoru, ali mu je skrenuta pažnja da jedna od vrata nikako ne otvara. Međutim, njegova radoznalost koja je takođe jedna od karakteristika narodnih priča nije mu dozvolila da se drži opomene; želja da sazna šta se nalazi iza tih vrata, gurnula ga je u mnoge nove avanture.

Zatvaranje pojedinih osoba u kovčeg (motiv 52) nalazi se i u nas i u 1001 noći. Ali, dok se u našim primerima ovog motiva u kovčeg zatvaraju samo tek rođena deca, i to s namerom da u njemu nađu smrt, u 1001 noći ima više povoda za ovakav postupak: to je, pre svega, ljubomora, zbog koje je Zubaida naredila svojim slugama da njenu suparnicu zatvore u kovčeg da bi je neopaženo izneli iz dvora, ljubomora zbog koje 'ifrit drži svoju ženu stalno zatvorenu u kovčegu koji svuda sa sobom nosi, zatim, želja mladića da nekako prodre u

⁹⁸ Bandž je vrsta indijske konoplje od čije smole se spravlja narko-

tično sredstvo koje je u Evropi poznato kao hašiš.

dvor da bi se sastao sa ženom koju voli i koji se zato zatvara u kovčeg, i, najzad, namera da se neko na što lakši način odstrani iz grada.

Otkrivanje skrivenog blaga (motiv 51) je motiv koji se u nas sreće samo u dve priče, dok je u 1001 noći mnogo češći (devet primera). Ovu okolnost naučnici su pokušali da dovedu u vezu sa, verovatno ne tako retkim, slučajevima otkrivanja riznica davno umrlih faraona. Poznato je da su u prošlosti mnogi pljačkaši pokušavali da se dokopaju dragocenosti koje su se skrivale u ovim grobnicama, pa nije isključeno da priče u kojima se pominje otkrivanje skrivenog blaga nisu pod uticajem ovih stvarnih događaja.

Jedan od veoma čestih motiva u narodnoj književnosti je prerašavanje. On je omiljen i u 1001 noći i u Vukovim narodnim pripovetkama i pesmama. Pored običnog prerašavanja u prosjaka, derviša, starca i dr. (motiv 54) česti su slučajevi prerašavanja muškarca u ženu (motiv 55) ili žene u muškarca (motiv 56). Razlozi prerašavanja su takođe mnogobrojni. U 1001 noći je najčešće ljubav. Zaljubljeni mladići i devojke rado su pribegavali prerašavanju da bi se sastali ili upoznali. Princ Bahrām (134a) se prerašio u oronula starca samo da bi video devojku u koju se zaljubio kada je video njenu sliku. Tādž al-Mulūk (8a), Ničma (21b) i Ardašīr (152) obukli su ženske haljine da bi ušli u dvor i sastali se sa devojkom u koje su zaljubljeni. Qamar az-Zamān (21) se prerašio u astrologa da bi mogao da dođe do bolesne Budūre. Odeven kao i ostale žene ratnice, Ḥasan je pokušao da pronađe svoju ženu (155). Budūr (21), Marjam (82) i Džamila (158) prerašile su se u muškarce: prva da bi pronašla svoga muža koji je iznenada nestao, a druge dve da bi pobile sa mladićima koje vole.

U Vukovim pripovetkama nismo naišli na motiv prerašavanja sa željom da se ostvari sastanak zaljubljenih, ali je zato u pesmama dosta čest: Bolozanović moli Đul-kadunu da ga preraši u žensko ruho da bi mogao da vidi devojku koju je isprosio (I 736), Marko Kraljević, prerašen u kaluđera, odlazi Mini od Kostrura da vrati ljubiu koju mu je Mina oteo (II 61), Stojan Janković odlazi u prosjačkim haljinama Sinan-agi da bi oteo njegovu kćer Zlatiju (III 22). Ajkuna oblači muško odelo da bi pobegla sa robom Dilaverom (I 741), a ljuba hajduka Vukosava, kao carev delija, spasava muža iz tamnice (III 49). Možda bi ovim primerima trebalo dodati i slučajeve kada isprošena devojka, koju svatovi vode muževljevoj kući, oblači muško odelo da je ne bi prepoznao i oteo drugi prosac (III 72, 73).

Hārūn ar-Rašid, Dža'far i Masrūr, u 1001 noći, često izlaze u grad prerašeni u dervise, prosjake, trgovce i slično, da bi ispitali raspoloženje vladara prema carskoj vlasti (3, 64, 166), ili da bi se Hārūn zabavio u besanim noćima (22, 164). Nekada se ljudi prerašavaju da bi se spasili onih koji ih progone (3a, 5d, 41, 166), nekada da bi mogli slobodnije da lutaju po svetu (3c) itd. U Vukovim pripovetkama carev sin traži aždaju u pastirskim haljinama (8), đak, uvijen u ovnujsku kožu, uspeva da izađe iz Divljanove pećine (38). U narodnim pesmama nalazimo prerašene i božje anđele koji iskušavaju ljude (I 204, 207; II 3), hajduke prerašene u žene s namerom da pomognu devojkom koja silom hoće da odvedu Turci (III 4, 5, 66) itd.

U 1001 noći postoji dve vrste prepoznavanja (motiv 57) od kojih je jedna veoma neobična za nas: u teletu, psu ili majmunu mlada devojka, koja je upućena u mađiju, prepoznaje zamađijanog mladića (1a, 1c, 3b, 151). U sva četiri slučaja ona je mogla zamađijanim mladićima da vrati raniji ljudski lik. Interesantno je da uvek devojke prepoznaju u životinjama čoveka i da uvek reaguju, onako kako bi u njegovom prisustvu reagovala svaka žena u islamskom svetu: preko-
reva oca što joj je doveo u kuću muškarca.

U ostalim primerima ovog motiva do prepoznavanja dolazi direktno ili indirektno: posredstvom nekog predmeta ili u neposrednom susretu. U 1001 noći majka prepoznaje sina po jelu koje on priprema (4a), Šārkān prepoznaje u Nuzhat az-Zamān sestru po kamenčiću koji mu je ona stavila u jelo (58) itd. U pesmi Nahod Simeon (II 13) budimska kraljica je prepoznala u Nahodu Simeonu svoga sina po jevanđelju koje je kod nje zaboravio. Dosta je čest slučaj da do prepoznavanja dolazi posredstvom pesme. Al-Mutalammisova žena Umaima i žena Janković Stojana (III 25) prepoznale su svoje muževe po pesmi koju su oni otpevali. U jednoj našoj pripovesti žena je u Turčinu kome je bila prodana, prepoznale svoga brata (I 725). Najzad, u pesmi Predrag i Nenad (II 15) imamo tipičan primer tragičnog prepoznavanja: braća se prepoznaju tek u trenutku kada jedan od njih pada smrtno ranjen.

Završavajući naše izlaganje o zajedničkim motivima u 1001 noći i u Vukovoj zbirci pripovedaka i pesama možemo da konstatujemo da je njihov broj prilično velik. O tome najbolje govori cifra od 57 pronađenih zajedničkih motiva.

Mnogi od ovih motiva pripadaju opštem fondu motiva narodne književnosti, kao na primer motivi metamorfoze, prerušavanja, neverne žene itd; neki se češće javljaju u 1001 noći, neki češće u nas. Ima primera i gotovo identičnih motiva koji imaju veoma staro, najverovatnije, indopersijsko poreklo iako se ne može isključiti i mogućnost nekih drugih posrednih ili neposrednih uticaja. Mi se, međutim, u ovome radu nismo upuštali u ispitivanje porekla i uticaja pojedinih motiva iz 1001 noći i Vukove zbirke narodnih pripovedaka i pesama, ali je sigurno da bi takva ispitivanja dovela do novih značajnih rezultata.

PREGLED ZAJEDNIČKIH MOTIVA

1. PREOBRAĆANJE — 1001 NOĆ: 3d, 16 Sin jednog cara, poklonika vatre, koji je imao dadilju muslimanku, primio je islam (1, 125);* 21, 217 Kéi maga Bahrāma je iz ljubavi prema al-Asadu primila islam, a posle nje i njen otac mag Bahrām (3, 444); 22 249. Da bi mogla da se uda za 'Alā'ad-dina, Ḥusna Marjam je primila islam (3, 594); 102, 412. Posle jednog sna, mlada hrišćanka je primila islam (5, 552) a na kraju priče i svi

* Brojevi na početku označavaju: broj priče u pregledu naslova priča i broj noći u kojoj je motiv nađen, a brojevi u zagradi označavaju svesku i stranu Vidojkovićeveg preвода na kojoj je motiv nađen.

kaluđeri (5, 557); 126, 477. Hrišćanka, koju je jedan musliman izlečio, prešla je na islam (5, 168); 136, 624. Mnogi poklonici vatre, primili su islam, posle nekog čuda ili nakon što su shvatili da je islam najispravnija vera (6, 156); 151, 708. Jevrejinoва kći je primila islam posle sna u kome joj je posavetovano da to učini. Ona je, čak, i ubila svoga oca koji je odbio da ga primi (6, 587); 157, 845. Masrūr je primio islam da bi mogao da se oženi sa Zain al-Mavāšif (7, 713); 158, 863. Marjam je prešla na islam da bi mogla da se uda za Nūruddīna (8, 139); 168, 978. Mlada žena je izbegla da bude pretvorena u kamen, jer je blagovremeno prešla na islam (8, 627); — NPR: 67 Mladić je obećao devojci, struku bosiljka, da će se oženiti njome kada primi hrišćanstvo. — NPE: I, 741 Asanagina sestra, Ajkuna, prešla je na hrišćanstvo i udala se za roba Dilavera; II, 88 Maksim Crnojević i Jovan Obrenović primili su islam; II, 94 Jakšić Šćepan je pokrstio Hajkunu i oženio se njome; III, 19 Golotrba Ivo je oteo Fatimu, kćer Glumca Osman age, pokrstio je, i uzeo je za ženu; III 21 Janković Stojan se oženio Hajkunom pošto je ona prethodno primila hrišćanstvo; III, 22 Janković Stojan se oženio Zlatijom, pošto ju je pokrstio; III, 28 Kuninu Zlatiju su pokrstili i venčali za Senjanina Iva; III, 51 Mali Radojica je poveo sa sobom Hajku, pokrstio je i venčao se njome; III, 54 Hajkunu su pokrstili i udali za Vuka Jerinića; III, 55 Nejaki Mato je odveo svojoj kući sestru Kuninu, pokrstio je i oženio se njome; III, 82 Kojičić Ivan se oženio Fazlipašinićom, ali je, prethodno, pokrstio u Anđeliju; III, 86 Moskovska gospoda nisu dala Crnojević Savi da ubije mladog Osmana. On se zatim pokrstio i »moskovske knjige izučio«.

2. POMICANJE BOŽJEG IMENA I POUZDANJE U BOGA --
— 1001 NOĆ: 57, 353 Igovarajući Allāhovo ime, Vardān je lako otvorio vrata koja vode u skrovište (4, 318); 102, 412 Pouzdajući se u Allaha, jedan musliman je uspeo da podigne mrtvu devojkicu iz groba. Pre njega niko od hrišćana nije u tome uspeo (4, 554); 122, 470 Pominjući Allāhovo ime, jedan zatvorenik se oslobodio okova i spasao tamnice (5, 142); 133, 56 Abd as-Samad je, pominjući Allāhovo ime i čitajući ajete iz Qur'āna, uspeo da uđe u grad (5, 524); 156, 831 Pre nego što bi bacio mrežu, ribar Halifa bi pomenuo Allāhovo ime (7, 556); 161a, 900. Kada se pouzdao u Allāha, miš se spasao mačke (8, 175); 116c, 903 Ribe su prepustile svoju sudbinu Allāhu; uskoro je počela da pada kiša i ispunila njihovo jezero vodom (8, 189); 161d, 903 Gavran se pouzdao u Allāha i zmiju, koja ga je isterala iz gnezda, ubio je jedan jastreb (8, 101); 161i, 908 Pauk koji se pouzdao u Allāha pronašao je ponovo svoj dom (8, 214); 167, 963 Trgovčeva žena govori mužu da se pouzda u Allaha i izvede sina iz kuće u kojoj ga je čuvao 14 godina, da bi ga sačuvao od urokljivih očiju (8, 508). — NPR: 8 Car se uzdao u Boga da će mladić savladati aždaju; 24 Carev sin je tri puta zakleo devojkicu božjim imenom; 62 Otac je u ime božje otpravio na put svoja tri sina; 65 Pouzdajući se u Boga, mladić je otišao da se nadmeće za

carevu kćer. — NPE: II, 51 Janko se u nevolji oslanja na Boga; II, 93 Jakšić Todor i njegova družina pominju božje ime i polazi im za rukom da oslobode Ikoniju; IV, 53 Pominjući »jedino-ga Boga«, Moračani su napali Turke.

3. OBRAĆANJE BOGU ZA POMOĆ — 1001 NOĆ: 2ab, 5 Carević moli Allāha da ga odbrani od gūla (1, 73); 3c, 14 Carev sin koji je doživeo brodolom izgovara Allahovo ime i moli ga da ga održi u životu (1, 184); 119, 466 Jedna brodolomnica moli Allāha da je spase napasnog mornara koje je njeno dete bacio u more (5, 128); 120, 467 Jedan Crnac moli Allāha da padne kiša (, 128); 121, 468 Pobožni Israelićanin moli Allaha da njemu i ženi olakše bedu (5, 135); 124, 473 Pobožni car se obraća Allāhu s molbom da bogomoljcu vrati oblak (5, 154); 134, 581 Carević moli Allāha da ga spase od gūla (5, 570); 131, 482 Danial moli Allāha da mu da muško dete koje bi ostavio posle svoje smrti (5, 191); 136. 624 Garīb i Sahīn treba da budu spaljeni i mole Allāha da ih spase (6, 286); 155, 779 Hasan moli Allāha da mu olakša udes bilo smrću, bilo time što će ga izbaviti iz nevolje (7, 328); 161f, 905 Jedan osuđenik na smrt moli Allāha da ga spase iz tamnice (8, 201); — NPR: 9 Žena moli Boga da zatrudni makar i zmiyu rodila; 10 Žena moli Boga da rodi dete; 11 Moleći se celu noć Bogu, mladić je ostao u životu iako je proboravio u sobi u kojoj su svi raniji prosici osvanjivali mrtvi; 12 Izgovarajući reći: »Pomozi Bože«, lovčevom sinu je pošlo za rukom da ubije zlatoruna ovna; 19 Prizivajući Boga u pomoć, mladić i devojka su se spasili devojčine majke koja ih je progonila; 22 Po savetu koji je dobio u snu, čovek je počeo da kopa na jednom mestu, i pošto je prethodno pozvao Boga u pomoć, otkrio je skriveno blago; 51 Braća koja su pošla da traže po svetu svoje tri sestre, mole Boga da ih izvede iz pustinje u kojoj su se našli; 59 Carev sin, postupajući po babinom savetu, moli Boga za tri neobična prstena; 68 Žena nerotkinja moli Boga da rodi dete, makar i malo kao biberovo zrno: — NPE: I, 12 Ana moli Boga da joj da »oči sokolove i krila labudova« da bi mogla da odleti i vidi svog dragog; I, 387 Bolesna devojka moli Boga da je pridigne sa postelje samo toliko da bi mogla da vrati devojčake ponude; I, 588 Mlada devojka moli Boga da na izvoru nađe nekog koji će joj znati reći kuda će joj dragi; I, 600 Mladić moli Boga da postane biser na devojačkom vratu da bi čuo šta njegova draga govori o njemu; I, 647 Carica moli Boga da joj da »od srca poroda«; I, 761 Bog je uslišio molitvu Novkinje devojke da joj rodi narandža; II, 2 Božji svetitelji upućuju molitvu Bogu da ljudi na zemlji postanu bolji; II, 4 Ognjena Marija moli Boga da joj dozvoli da uđe u pakao i vidi svoju majku; II, 7 Vila moli Boga da Jovanu vrati vid; II, 36 Miloš moli Boga da mu oprostí što se preko crkve baca pernim buzdovanom; II, 47 Majka Jugovića moli Boga da joj da »oči sokolove« i »krila labudova« da odleti na polje Kosovo i da vidi svoje Jugoviće i starog Jug Bogdana. Bog joj je molitvu uslišio; II, 71 Marko moli Boga da mu Turci ne dođu na slavu, ali Turci ipak dolaze;

II, 88 Ivan Crnojević moli Boga da »raždene ovu maglu kletu« da bi video ko je na bojištu poginuo; II, 100 Boga moli Janočkinja Jana da ozdravi Budimlija Jovo, ali joj Bog molitvu nije uslišio; III, 11 Patrijarh Savo i njegovih trista kaluđera mole Boga da ustavi sunce na istoku i mesec na zapadu, da bi pokazali moć svoje vere; III, 13 Isto; III, 14 Isto; III, 44 Višnjić Jovan moli Boga da mu omogući da proslavi svoju slavu sv. Đorđa; III, 67 »Rusiska gospoda« mole Boga da im da u nedelju sunce; IV, 50 Ljuba vojvodina moli Boga da razagna maglu da bi mogla da vidi čija vojska gine.

4. ČUDESA — 1001 NOĆ: 22, 249 U smrtnoj opasnosti (Alā) ad-din pominje ime (Abd al-Qādir al-Džilānija i, odmar zatim, primećuje ruku koja otklanja Beduinovo koplje sa njegovih grudi. Nešto kasnije, u trenutku kada je drugi Beduin hteo da uhvati (Alā) ad-dina, on je pozvao u pomoć sveticu Sajjida Nafisu i Beduin je pustio (Alā) ad-dina, jer ga je jedna škorpija ubola u ruku (3, 519) 51, 347 Ženi kojoj su odsekli ruke zato što je i pored zabrane delila milostinju, i kojoj je dete upalo u vodu, nekim čudom su ponovo izrasle ruke, a dete je izašlo nepovređeno iz vode (4, 294); 84, 394 Svoje prvo čudo Danial je učinio u dvanaestoj godini: munja je sažegla lažljiva starca (4, 477); 90, 401 Pobožnom sinu Hārūn ar-Rašida zid se sam zidao (4, 504); 102, 412 Devojku koja je pala mrtva na grob jednog muslimana, niko od hrišćana nije mogao da podigne. Tek jednom muslimanu, koji se svojom molitvom obratio Allāhu, to je pošlo za rukom (4, 554); 119, 466 Jedna brodolomnica pronašla je svoje malo dete koje se čudom spaslo sigurne smrti (5, 126); 120, 467 Posle molitve jednog bogomoljca za kišu, kiša je stvarno počela da pada (5, 128), a kada je on umro, belina je zamениla crnu boju njegovog lica (5, 121); 121, 468 Da bi spasao svoju dušu od napasne žene, čovek je skočio sa balkona visoke kuće. Međutim, Allāh je poslao jednog anđela koji je čoveka nepovređenog spustio na zemlju (5, 135). Njegova žena je u peći našla hleb, iako nije imala čime da ga zamesi. Posle usrdne molitve Allāhu da im olakša bedu, u kući pravednih supruga krov se odjednom razdvojio i u nju se spustio jedan dragi kamen koji je osvetlio čitavu sobu (5, 139); 122, 470 Zatvorenik se čudom spasao tamnice (5, 142); 123, 471 Žeravica koju je kovač uzeo rukom nije ga opekla (5, 147); 126, 477 Na čudnovat način je bolesna princeza obaveštena da će je posetiti Ibrāhīm Ibn al-Havās (5, 166). — NPR: 7 Metalni novčić pliva po površini vode; to je čoveku dokaz da ga je pošteno zaradio. Kamen koji je njegov gazda kupio od para koje mu je on dao, pretvorio se preko noći u zlato; 12 Mrtvom mladiću devojka je ponovo sastavila glavu i telo, prelila ih živom vodom i on je oživeo; 14 Anđeo je prekrstio štapom vodu i poteklo je vino, prekrstio je golubove i oni su se pretvorile u ovce. Preko noći jedna loza rodila je grožđe. Hleb umešan od kore ranog drveća pretvorio se u pravi hleb. Voda u tikvi pretvorila se u vino i, najzad, kada

je anđeo prekrstio štapom kolibu, na onom mestu stvorio se carski dvor; 16 Mladić kome je brat izvadio oči, umio je lice vodom za koju je čuo od vila da isceljuje, i odmah je progledao. Careva kćer koja je obolela od gube ozdravila je kada se okupala u istoj vodi; 19 Kada je carev sin otvorio lešnik, iz njega su buknule žestoke reke, iz razbijenog oraha sinuo je oganj, a kada je devojčina majka dotakla štapom vodu, ona se razdvojila. Mladić je tada pozvao Boga u pomoć i munja iz neba je sažegla devojčinu majku; 20 Gde god je čovek kucnuo štapom, odande se izlazile aspre; 24 Iz dlake koju je devojka išćupala iz svoje kose i koju je bacila na zemlju, onog istog časa izrasla je strašna gora; iz suze koju je pustila, buknule su strašne reke, a kada je mladić zakleo devojku tri puta imenom božjim, ona je stala na onom mestu na kome se našla; 26 Detetu koje je pojelo srce jedne neobične ptice, svakog jutra je osvanjivalo sto cekina pod glavom, a dečak koji je pojeo glavu iste ptice, mogao je da kaže sve što bilo ko čini na svetu, pa i šta kraljevi misle; 27 Sokom žute trave car je premazao rane mrtvom sinu i snahi i oni su oživelili; 28 Uz pomoć bajalice car je oživeo svoju kćer, po njenom savetu travama joj je namazao patrljke i njoj su ponovo izrasle ruke, ali kada je ona dodirnula jedan zlatni štap i pretvorila se u ovcu, više niko nije mogao da joj vrati ljudski lik; 29 Sve mladiće koje je baba okamenila dva brata su oživelili travama koje su od nje uzeli; 30 Kada god bi se čarobnim nožem dodirnulo kiparisovo drvo u bisernoj livadi, iz njega bi se propisale aspre; 33 Devojku, kojoj su sluge po mačehinom naređenju odsekli obe ruke, pronašao je otac zahvaljujući snu u kome je obavešten. Postupajući prema savetu koji je tada dobio, on je devojci posuo rane prahom od repova konjskih, i njoj su ponovo izrasle ruke, ali od čistog zlata; 35 Za svoju plemenitost devojčica je nagrađena time što joj, kada plače, umesto suza biser ide, a dok govori, iz usta zlatna ruža izlazi; 40 Žena koja je usmrtila carevog sina, ponovo ga je oživela; 51 Carević je dao tri maštrave vode Baš-Čeliku i, odjednom su popucale alke i sve gvožđe kojim je on bio sputan. Vodom sa Jordana carević je oživeo svoga zeta koga je ubio Baš-Čelik; 53 Carev sin je uz pomoć šure nahranio jednim rupnjakom proje stro brava, a kablom vode napojio sto volova; 56 Vile i vilenici su mladiću povratili dar govora travama koje su mu dali da popije, i vratili očinji vid drugim travama kojima su mu namazali oči; Baba je pustila iz usta neki vetar i okamenjeni ljudi su oživelili; 59 Uz babinu pomoć mladić je došao do prstena od zvezde, meseca i sunca; 60 Devojka je namazala braću lišćem i ona su oživela; 66 Sunčareva majka je travama oživela devojku kojoj su suparnice bile odsekle glavu. — NPE: I, 204 Majka je kod kuće našla okamenjene svih devet svojih sinova, a devet snaha pretvorenih u zmiје; I, 205 Majka je zatekla svoje sinove i snahe okamenjene, a unuke pretvorene u zlatne golubove; II, 3 Majka je našla opet živo svoje dete koje su dvojica anđela prurušenih u prosjake zaklali, da bi je iskušali. Sve što je do tada bilo nemo

progovorilo je, a slepo je progledalo; II, 5 Na mestu gde je kanula krv nesrećne Pavlove sestre izraslo je »smilje i bosilje«, a tamo gde je ona sama pala, crkva se sagradila. Međutim, tamo gde je kanula krv Pavlovice, izraslo je trnje i kopriva, a gde je ona pala »jezero se onđe provalilo.«; II, 13 Iguman nalazi Simu, živog posle devet godina zatočenja, bez hrane i vode, za zlatnim stolom sa jevanđeljem u ruci; II, 18 Đače samouče koje su zatvorili u lučevu čeliju, i koju su zapalili sa sve četiri strane, nalaze ujutro sledećeg dana nepovređenog; II, 20 Vojvoda Todor se na čudan način spasao iz tamnice; II, 26 Car Stefan zatvorio je đakona Jovana i njegovih tri stotine drugova u čeliju i zapalio je sa sve četiri strane, ali je ujutro našao crkvu ograđenu i u njoj tri stotine svetitelja. Nezadovoljan, on je ponovo sve zapalio i sledećeg jutra čelija je izgorela, ali je zemlja na tom mestu propala, i iz nje je počela da izvire mutna voda; II, 29 Momir, koga su nevinog obesili, i Grozdana, koja se sama obesila, posvetili su se, a drvo na kojem su se obesili, od davnina suvo, olistalo je. S druge strane, devetorica vezira koji su bili krivi za njihovu smrt, a kasnije i sami bili obešeni, pocrneli su, a jela o koju su bili obešeni, osušila se; II, 33 Kada je kralj Vukašin handžarom udario u crvena vrata, iz njih je pokapala krv; II, 52 Glava kneza Lazara koju su izvadili iz kladenca, sama je otišla preko polja i priključila se telu; II, 56 Sablju iz korica ne može da izvuče niko drugi do Kraljević Marko; II, 93 Kada je Zvijezdić Ivan hteo da potegne mač na Jakšić Todora, nije uopšte mogao ruku da pokrene; III, 11 Dvadeset i četiri časa posle molitve bogu Patrijarha Save i njegovih kaluđera da učini čudo, iz neba je pala vatra a iz kamena potekla voda; III, 12 Niko patrijarh je mahnuo krstom i zaustavilo se sunce na istoku, a mesec na zapadu; III, 13 Isto; III, 14 Isto; IV, 3 Koprivicu Vuka ne pogađaju kuršumi.

5. MAĐIJA — 1001 NOĆ: 1 a, 1 Žena koja je još u detinjstvu upućena u mađiju, pretvorila je svoju suparnicu i njenog sina u kravu i tele. Međutim, pastireva kći, koja je takođe upućena u mađiju, vratila je mladiću, pretvorenom u tele, raniji ljudski lik (1, 27); 1a, 2 Žena-čifrit koja poznaje mađiju pretvara ljude u pse (1, 41); 1c, 2 Jedna žena upućena je u mađiju i pretvara svoga muža u psa. Mesareva kći, koja se takođe razume u mađiju, vraća psu njegov raniji lik (1, 42); 2b, 7 Žena cara Crnih ostrva poznaje mađiju i pomoću nje pretvara sve stanovnike u raznobojne ribe, a svome mužu pretvara u kamen donju polovinu tela. Kasnije, ona vraća svima raniji lik (1, 102); 3ba, 13 Čifrit poznaje tajne mađije i pomoću njih pretvara čoveka u majmuna (1, 167); 3ba, 13 Jedna stara vračara naučila je carevu kćer veštini vraćanja na 170 raznih načina. Jednom nožem, na kome su bila ispisana jevrejska imena, devojka je opisala krug po dvorani u kojoj su se nalazili, i nad njim nešto probajala ispisujući u isto vreme neka imena i zakletve čime je prisilila čifrita da se spusti među prisutne. Posle čitavog niza metamor-

foza i 'ifrīta i careve kćeri, posle ogorčene borbe među njima, njoj je pošlo za rukom da ga pobedi, a mladiću, koga je 'ifrīt pretvorio u majmuna, vrati ljudski lik (1, 174); 37, 299 U drugom delu ove priče pominju se razne amajlije koje čuvaju devojku, zatim pomoću kojih se pozivaju mārīdi da bi ispunili želje Abū Muḥammada itd. (4, 127); 135, 606 Magribinac je nešto vraćao nad kutijom u kojoj su se nalazile dve ribe i uskoro su se iz nje pojavila dva vezana bića (6, 105); 136, 624 Carica je mađijom pretvorila Garība u majmuna a zatim ponovo u čoveka (6, 370); 151, 708 Azra Jevrejin je mađioničar. On poseduje neobičnu kuću, koja se vidi samo dok je on u njoj; on pretvara ljude u životinje ('Alīju, na primer), čini da se 'Alījina ruka zaustavi u vazduhu, i gata u dasku s peskom (6, 575); 153, 739 Carica Lāb upućena je u mađiju: ona pretvara Badr Bāsima i druge mladiće u ptice, ali im kasnije opet vraća ljudski lik (7, 167); 155, 779 Ḥasan dolazi lukavstvom do čarobnog kalpaka pomoću kojeg postaje nevidljiv i čini neobične stvari (7, 500); — NPR: 6 Dete je učilo zanat kod đavola i dobro izučilo mađiju; 19 Majka jedne devojke je travama zamađijavala proscje svoje kćeri; 23 Careva kći je mađijom pretvarala u jagnjad svoje proscje koji nisu mogli da pogode na kojem se mestu njenog tela nalazi biljeg. Međutim, kasnije im je opet vratila ljudski lik; 27 Dve sestre, ljubomorne na najmlađu, pozvale su jednu vešticu, koja je poznavala mađiju, da je zamađija; 29 Baba je upućena u mađiju i svakog ko joj dođe mutavim i »udurečnim«; 55 Carica je izgovorila neke nerazumljive reči dok je stavljala snahi prsten na prst, i ova se odmah pretvorila u ovcu; 56 Jedna od krilatih devojaka je onemela i oslepela mladića, ali ga njegov prijatelj, uz pomoć vila, ponovo »učini onakvim kakav je bio«; 57 Baba je jednu devojku zamađijala u pticu kojom je mamila mladiće; 59 Kraljev sin je uz pomoć mađije došao do tri prstena: od zvezda, meseca i sunca; 67 Neki carević je nagazio na mađije i postao bogalj. Njegovog oca je u snu posavetovala neka devojka šta da učini da bi pomogao sinu. — NPE: I, 645 Devojkica nabraja trave pomoću kojih se može postići neki cilj; I, 646 Pomoću mađije Stojan je prisilio sestru Ivanovu da mu sama dođe, iako ga je ona ranije stalno odbijala; I, 647 Isto što i Stojan, čini i Imbro da bi ga zavolela Materino zlato; I, 759 Žena ne može da radi, jer joj je suparnica »čini učinila«; II, 4 Kada se udala, žena je sama na sebe bacila čini da ne bi mogla da rodi.

6. METAMORFOZA ČOVEKA U ŽIVOTINJU — 1001 NOĆ: 1a, 1 Jedna žena je pretvorila svoju suparnicu u kravu, a njenog sina u tele. Kada se obelodanio njen postupak, nju su pretvorili u gazelu (1, 27); 1a, 2 Žena-džin je pretvorila braću svoga muža u pse, zato što su oni pokušali da ga ubiju (1, 41); 1c, 2 Jedna žena je pretvorila svog muža u psa. Međutim, devojka koja je tom čoveku ponovo vratila ljudski lik pretvara tu ženu u mazgu (1, 42); 2b, 7 Žena cara Crnih ostrva je pretvorila sve stanovni-

ke svoga grada u ribe: muslimane u bele ribe, zoroastrijce (mage) u crvene, hrišćane u plave, i Jevreje u žute ribe (1, 102); 3ba. 13 Vračajući nad malo zemlje, ĩfrit je pretvorio carevića u majmuna (1, 167); 3d, 16 Žena — ĩfrit je pretvorila u crne kučke sestre svoje dobrotvorke, zato što je ove, iz pakosti, bacile u more (1, 221); 136, 624 Carica je probajala nešto nad malo vode, poškopila njome Gariba i on se pretvorio u majmuna (6, 370); 151, 708 Azra Jevrejin je poškopio Ālija vodom, nad kojom je nešto probajao, i pretvorio ga u magarca, pa medveda i, najzad, psa (6, 577); 153, 739 Badr Bāsīm je pretvoren u pticu. U ovoj priči nalazimo čitavu seriju metamorfoza (7, 150—181); 155, 779 Ĥasanova žena je ponovo obukla svoju odeću od perja, pretvorila se u paunicu i odletela zajedno sa svojom decom (7, 391); 168, 978 Saĳida, kći Crvenog cara, pretvorila je Ādullāhovu braću u pse (8, 636); — NPR: 19 Jedna baba travom zamadijava mladiće i pretvara ih u zverad; 23 Prosac koji ne pogodi kakav biljeg ima careva kći, pretvara se u jagnje; 28 Kada je dodirnula jedan štap, careva kći se pretvorila u ovcu; 32 Pepeljuginina majka pretvorena je u kravu; 55 Stavljajući jedan prsten snahi na prst, svekrva je nešto promrmljala i devojka se pretvorila u ovcu; NPE: I, 204 Devet snaha jedne žene, koje su loše postupale prema njoj, pretvorene su u zmiје; II, 6 Sin Grčića Manojla pretvoren je u crno jagnje; II, 84 Sekula sa svojom voljom pretvorio u zmiју šestokrilu; II, 85 Isto.

7. METAMORFOZA ŽIVOTINJE U ČOVEKA: — 1001 NOĆ: 1a, 1 Pastireva kći je tele opet pretvorila u mladića (1, 33); 1c, 3 Mesareva kći je vratila psu njegov raniji ljudski lik (1, 45); 2b, 7 Žena cara Crnih ostrva vratila je ljudski lik stanovnicima, koje je ranije pretvorila u ribe (1, 104); 3b, 12 Zakinjući ga Allāhovim imenom, prskajući ga uz put vodom, devojka je vratila psu raniji ljudski lik (1, 177); 3, 9 Žena — ĩfrit je vratila kučkama raniji ljudski lik, (1, 237); 5dad, 31 Jedan mesar je pretvorio zaklana ovna u obešena čoveka (1, 433); 131aa, 499 Tri golubice su skinule svoju odeću od perja i pretvorile se u mlade devojke (5, 280); 135, 606 Magribinac je, vračajući, pretvorio ribe u ljude (6, 105); 136, 624 Carica je oslobodila Gariba čarolije i on je, od majmuna, ponovo postao čovek (6, 373); 153, 739 Džulanara je poškopila pticu vodom i ona se pretvorila u Badr Bāsima. Carica Lāb je od mazge ponovo postala žena (7, 182); 155, 779 Deset ptica pretvorilo se u deset lepih devojaka (7, 342); 168, 978 Saĳida je vratila ljudski lik Ādullāhovoј braći (8, 645); — NPR: 4 Devet zlatnih paunica pretvara se u devet lepih devojaka; 9 Zmija mladoženja se noću pretvara u divnog mladića; 10-zmija skida noću zmijsku košuljicu i postaje lep mladić; 23 Kada su liznuli malo krvi iz rane ispod zvezde na devoјčinom kolenu, jagnjad su ponovo dobila ljudski lik; 53 Žaba kojom se oženio carev sin, noću izlazi iz žablje kože i postaje lepa devojka; 57 Ptica se pretvara u lepu devojku, —

NEP: II, 11 Zmija se noću pretvara u lepog mladića; II, 12 Zmija noću izlazi iz zmijske košuljice i postaje ognjeni zmaj.

8. UZASTOPNA METAMORFOZA: — 1001 NOĆ: 3b, 12 Uzastopnom metamorfozom ifrit se pretvara u lava, škorpiju, orla, crnog mačka, nar, ribu, plameni jezik i pepeo, a careva kći u zmiju, jastreba, prugasta vuka, petla, ribu, ugarak i, najzad, opet u devojkicu (1, 175); 4a, 19 ifrit se pred konjušarem pretvara prvo u miša, pa mačku, psa, magarca i bivola (1, 282); — NPR: 6 Dete koje je kod đavola učilo zanat pretvara se u trgovinu, goluba, prsten na ruci, proju, mačka i opet u dečaka, a njegov majstor u Turčina, kopca, čoveka i vrapca.
9. PRETVARANJE LJUDI U KAMEN — 1001 NOĆ: 2b, 7 Žena sina cara Crnih ostrva je svoga muža poprskala vodom i izgovorila neke čarobne reči od čega se njemu okamenio donji deo tela (1, 102); 3d, 16 Stanovnici jednog grada, u koji su došle devojkice, pretvoreni su u crno kamenje zato što nisu poslušali glas koji im je savetovao da prime islam (1, 210); 37, 299 Stanovnici grada Hinada pretvoreni su u kamenje zato što su bili neznabošci (4, 134); 168, 978 Svi stanovnici jednog grada pretvoreni su u kamen onako kako su se zatekli u trenutku kada se Allāh na njih razgnevio (8, 617); — NPR: 12 Devojkica upozorava mladića da će se galija okameniti kada se nađe između dve planine; 29 Mladić primećuje u avliji, u koju ga je baba uvela, mnoge okamenjene mladiće, a među njima i svoga brata; 57 Jedna baba »zlatnijeh kosa« pticom mami mladiće, a kada joj se oni približe, pretvara ih u kamenje; — NPE: 204 i 205, Neblagodarni sinovi i snahe pretvoreni su u kamenje; III, 45 Neverna kuma pretvorena je u stenu.
10. MAGIČNI PRSTEN — 1001 NOĆ: 135, 606 Magribinac je dao Džaudaru prsten koji treba da protare da bi se pojavio sluga koji je u stanju da učini sve što mu se naredi (6, 131); 16z, 930 Jedan car ima prsten iz kojeg se vaju munje koje mogu čoveku da skinu glavu sa ramena. Zahvaljujući tom prstenu, caru se pokorova sva vojska, a pomoću njega on pobeđuje i džinove (8, 373); 169, 989 Ma'rūf je, slučajno, došao do prstena na kojem su bila ispisana imena i čarobni zapisi. Svaki put kad bi ga protrljao, pojavio bi se sluga koji je mogao da mu ispuni svaku želju (8, 706); — NPR: 55 Svekrva je stavila snahi na prst jedan prsten od čega se ona pretvorila u ovcu; 61 Carica je natakla prsten na štap koji je imao u rukama carev sinčić i on je tog momenta zanemio; 67 Mladić ima čarobni prsten iz kojeg izbija plameni oganj.
11. MAGIČNI ŠTAPIĆ — 1001 NOĆ: 155, 779 Služeći se lukavstvom, Hasan je došao do štapića pomoću kojeg može da upravlja džinskim plemenima, kojih ima sedam. Dovoljno je samo da udari štapićem o zemlju, pa da svi zemaljski carevi postanu mirni kao bube, i da ga služe svi džinovi (7, 500); — NPR: 20

Starac daruje pobratimu, u zamenu za njegovu dušu, dvorogi štap, crven kao vatra, kojim ako se u bilo šta udari, otuda izlaze na stotine aspri; 28 Careva kći ugledala je štap sav od suhog zlata, ali čim ga je prihvatila i počela da ga prevrće preko prsta, u taj čas se pretvorila u ovcu; 55 Carica ima štap kojim je samo dotakla zatvorena vrata i ona »jednak bušiše na tle«; 57 Devojka daje carevom sinu štap koji može da učini sve što mu se kaže; 61 Anđeo daje deci jedan štap savetujući ih da njime kucaju svuda po putu kuda budu išli, i imaće sve što im zatreba.

12. MAGIČNI NOŽ, SABLJA, MAČ — 1001 NOĆ: 37, 299 Abū Muḥammad je dobio mač koji čoveka čini nevidljivim (4, 135); 154a, 758 Saʿīd je mačem udario gūla i usmrtio ga. Ali da ga je udario još jednom, gūl bi ostao živ (7, 276); — NPR: 30 Devojka je dala mladiću nož, i posavetovala ga da ga okrene put sunca pa će svi konji, kao jagnjad, sami doći pred njega.
13. ZAPISI-AMAJLIJE — 1001 NOĆ: 8, 45 Car ʿOmar bin an-Nu-ḥmān dobio je tri kamena koja su imala mnoga korisna svojstva, između ostalog, i to da svako dete koje bi nosilo taj kamen o vratu, neće oboleti, neće nikad zaječati, niti će ga uhvatiti groznica (2, 63); — NPR: 54 Jednom čoveku su stalno umirala deca sve dok mu, najzad, neka proročica nije dala nekakav zapis i posavetovala ga da ga njegova žena nosi o vratu dok se dete ne rodi, ali, pod uslovom, da ga skine kad izađe iz kuće.
14. POZVATI NEKOGA POMOĆU NEČEGA ŠTO MU PRIPADA — 1001 NOĆ: 3, 9 Žena ʿifrīta je dala jednoj ženi nekoliko svojih vlasi da ih zapali, ako joj nešto zatreba, pa će ona brzo doći (1, 236); — NPR: 4 Za dobročinstvo koje im je učinio, carev sin je dobio od lisice i vuka po dlaku, a od ribe krljušt, koje treba samo da protare da bi se oni odmah pojavili i pritekli mu u pomoć; 12 Mladić je pozvao u pomoć orla i šarana tako što je spalio njihovo perce odn. krljušt; 51 Carević je zapalio pera od zmaja, sokola i orla da bi ih pozvao da odmah dođu.
15. GAVRAN — VESNIK NESREĆE I PROPASTI — 1001 NOĆ: 45, 340 Kada je video gavrana, vesnika propasti, na razvalinama kuće koju je došao da poseti, čoveku je bilo jasno da je kuća opustela (4, 266); 60, 371 Vezir je ugladao na krovu kuće gavrana i sovu vesnike zla i shvatio da se desilo zlo i da je nestalo njegove devojke (4, 399); 157, 845 Masrūr je čuo kako grakće gavran pored kuće Zain al-Mavāšif i predosećao da nje tu više nema, jer gavran grakće samo »pred napuštenim boravištem« (7, 678); — NPE: I, 155 Gavran donosi ženi o smrti bana, njenog muža; II, 44 Dva vrana gavrana pala su na kulu carice Milice i saopštila joj crne vesti sa polja Kosova; II, 47 Dva vrana gavrana donela su majci Jugovića ruku Damjanovu; IV, 2 Dva gavrana donose crne vesti ženi bana Grbljičića; IV, 26 Dva gavrana »krvavijeh kljuna do očiju, i krvavih nogu do koljena« donose Krsmanovoj ljubi vest o pogibiji na Čokešini; IV, 30 Dva vrana

gavrana obaveštavaju Kulinovu kadu o pogibiji Kulin Kapetana i porazu Turaka u bici na Mišaru; IV, 45 Kaduni Čaja-paše dva gavrana donose vest o smrti muža i pogibiji turske vojske; IV, 52 Dva gavrana pala su na dvore Bibića Zejnila. Njegova kaduna predoseća loše vesti; IV, 59 Smail-aginica pokušava da otera dva »zlosretna vrana» koji su se spustili na odžak, predosećajući nesreću; IV, 86 Dva vrana gavrana spustila su se na kulu Čengić Bećir-paše. Oni obaveštavaju njegovu kadu o porazu turske vojske, smrti muža i ropstva sina.

16. SAN U KOME SE NEŠTO SAVETUJE ILI SE NA NEŠTO UPUĆUJE — 1001 NOĆ: 3c, 14 Treći monah-prosjak priča kako ga je u snu neki glas posavetovao šta da učini da bi spasao narod velike nesreće. U istoj priči mladić priča kako je njegov otac usnio da mu se rodio sin, iako nikada nije imao dece. I, stvarno, posle toga sna, kada je prošlo određeno vreme, žena mu je rodila sina (1, 184); 23, 270 Sinu *Ḥatim aṭ-Ṭāʾijū* javio se u snu otac i rekao mu da odvede kamilu caru *Himjarićana* (4, 11); 36, 299 Mrtvi *Džaʿfar* javio se u snu jednom *Beduinu*, koji ga oplakuje, i upućuje ga u *Basru* trgovcu koji će mu pomoći (4, 108), 53, 349 *Al-Maʿmūnu* je u snu posavetovano da pomogne *az-Zijādiju*, i on to čini (4, 301); 55, 351 *Bagdađaninu* je u snu posavetovano da ode u *Kairo* i tamo traži svoje imanje (4, 305); 56, 351 Jednom, kada se *al-Mutavakkil* posvađao sa *Mahbūbom* usnio je da se pomirio s njom. Posle toga, on se stvarno i pomirio sa njom, ali tek pošto je čuo reči njene pesme iz kojih se videlo da je i ona usnila takav san (4, 309); 73, 388 *Mlinar* je usnio san u kome mu je rečeno gde treba da kopa da bi otkrio skriveno blago (4, 443); 102, 412 *Povinujući* se snu, hrišćanka je prešla na islam (4, 552); 124, 473 *Neki bogomoljac* je u snu saznao da mu oblak može vratiti samo molitvu jednog cara (5, 150); 129, 479 *Nekom lopovu* je u snu posavetovano da potraži mladića kod koga će naći stvari koje je jedan starac njemu ostavio (5, 175); 151, 708 *Jedan glas govori mladoj Jevrejci* u snu da pređe na islam (6, 587); 136, 624 *Zalzāl* po snu dolazi u pomoć *Garību* (6, 374); 152, 719 Pošto je usnila jedan alegorijski san, careva kći je omrzla muškarce (7, 43); 155, 779 *Ḥasan* je usnio svoju majku i odlazi da je poseti (7, 368); — NPR: 22 *Nekog čoveka* je u snu krilato dete uputilo gde će naći skriveno blago; 27 *Carevog sina* je u snu jedna lepa žena uputila kuda da ide da bi pronašao za sebe devojku; 31 *Siromašnom čoveku* se u snu pojavilo neko dete koje ga je posavetovalo šta da učini da bi poboljšao svoju tešku situaciju; 33 U trenutku kada su devojci odsekli ruke, njenom ocu se u snu javio nekakav čovek koji ga je posavetovao šta treba da učini da bi svojoj kćeri vratio raniji izgled; 62 *Jedne noći* je car usnio da negde postoji grad i u njemu studenac, čija voda podmlađuje i oživljava, te šalje sinove da mu je donesu; 66 *Ženi* je u snu posavetovano da svake nedelje posti po jedan dan, pa će roditi dete; 67 *Caru* se u snu pojavila nekakva devojka koja ga je posavetovala šta da učini

da bi izlečio sina od mađija; 68 Biberčetovoj majci savetuju u snu da ne tuguje, jer će njen sin »porasti kao jablan«. — NPE: II, 65 Kada je bila u teškoj situaciji, carici se u snu pojavio čovek koji je posavetovao da se za pomoć obrati Kraljeviću Marku.

17. TUMAČENJE SNOVA — 1001 NOĆ: 8a, 107 Tādž al-Mulūk je usnio da grli svoju dragu. Vezir mu je san protumačio kao dobar znak (2, 475); 136, 624 Adžīb je usnio san koji, prema tumačevim rečima, predskazuje da će se njegovom ocu roditi sin koji će ga, kad odraste, savladati (6, 158); Garīb je usnio kako dve ptice grabljivice nasreću na njega i njegova brata. Sahīm mu je san protumačio time da treba da se čuva nekog dušmanina (6, 278); 152, 718 Pošto je sama protumačila san koji je usnila, Hajāt an-Nufūs je omrznula muškarce (7, 43); 155, 779 Otac Manār as-Sana'e je usnio da mu je neka ptica odnela najlepši od sedam dragih kamenova iz njegove riznice. Tumači su mu objasnili da će izgubiti svoju najmlađu kćer (7, 488); 157, 845 Masrūr je usnio kako mu je jedna ptičurina istrгла iz ruku golubicu, koja mu se neobično dopala. Kada se probudio, pošao je da traži tumača da mu rastumači san (7, 623); 161, 899 Tumačeci san cara Indije, Šimās ga obaveštava da će uskoro dobiti sina (8, 168); — NPE: I, 629 Devojka savetuje dragog da se pričuva, jer je ona sanjala da mu se sam konj po »polju voda«, da mu se »kalpak po megdanu valja«, a da su mu se »strele po putu prosule«; I, 640 Devojka teši mladića i tumači mu san koji je usnila; I, 641 Mladić ne želi da skoči u Neretvu i spase devojku koja se davi, jer je sanjao da mu »kalpak po Neretvi pliva«, što predskazuje nesreću; II, 9 Milan beg priča bratu svoj san u kome ga je munja iz vedra neba pogodila i usmrtila, i predoseća nesreću; I, 24 Vojvoda Momčilo priča ženi svoj san predosećajući da »dobro biti neće«; II, 46 Musić Stevan predoseća propast na Kosovu posle sna u kome su dva sokola poletela sa gospodareva dvora i pala na Muratov tabor: »gdi padoše već se ne digoše«; II, 61 Marko je usnio da mu je Mina od Kostrua oteo ljubiu i popalio dvore. Marko je san ozbiljno shvatio i, stvarno, obistinilo se ono što je usnio; II, 88 Jovan kapetan tumači Ivi Crnojeviću svoj san time da će poginuti; III, 14 Dače samouče usnilo je san koji mu iguman tumači; III, 30 Sekula priča ujni san, a ona ga tumači; III, 31 Protopop Nedeljko je protumačio san majke Senjanina Ive predskazujući joj skoru smrt sina; III, 36 Age i spahije tumače svoje snove time da će ih sreća u boju izneveriti; III, 68 Devojka je usnila san koji predskazuje skoru pogibiju svatova; IV, 12 Kada je Ahmetova majka čula za snahin san, predosetila je nesreću; IV, 27 Kučuk Zaim-aga tumači ženi njen san; IV, 28 Čupić Stojan je svoj san protumačio pobedom na megdanu; IV, 39 Posle sna koji je usnio, Mutap Lazar očekuje da ga pozove Đorđe Petrović; IV, 42 Pop tumači pobratimu svoj san time da će ih izdati junačka sreća; IV, 56 Muž tumači ženin san.

18. **NEOBIČNO ZAČEĆE** — 1001 NOĆ: 22, 249 Bogati kairski trgovac koji je bio u braku već 40 godina nije imao dece. Po savetu starešine, posrednika, postupio je po receptu koji mu je ovaj dao i žena mu je, posle određenog vremena, rodila muško dete (3, 502); 152, 719 Car as-Saif al-A'zam, iako star, nije imao sina. Pošto su mu lekari pripremili neki lek koji je on popio, žena mu je rodila muško dete (7, 9); 154a, 756 Tek pošto su pojeli specijalno pripremljeno zmijsko meso, žene su ostarelom caru Egipta i njegovom veziru rodile sinove (7, 211); — NPR: 29 Žena, kučka i kobila pojela su po komad jeguljinog mesa i posle određenog vremena žena je rodila blizance, kučka oštenila dva šteneta, a kobila oždrebila dva ždrebeta; — NPE: II, 11 Da bi mu žena rodila sina, car, postupajući po uputstvu koje je čuo od vila, daje ženi da pojede desno krilo ribe zlatokrile. Međutim, umesto deteta žena je rodila zmiju; II, 12 Dvojica kaluđera razgovaraju o tome šta bi trebalo da učini banica da bi rodila dete. Po njima, trebalo bi da pojede desno krilo ribe šestokrile. Međutim, njena jetrva, kaja je čula ovaj razgovor, sama je pojela desno krilo i rodila sina, a banica kojoj je dala da pojede levo krilo, rodila je zmiju.
19. **NEMUŠTNI JEZIK** — 1001 NOĆ: 0a, — Jednog trgovca Allāh je obdario sposobnošću da može da razume jezik i govor životinja i ptica (1, 14); 131aa, 482 Sulaimān je šeih Našra naučio ptičijem govoru (5, 277); — NPR: 1, 3 Nekakav čovek je spasao zmiju iz požara i kao nagradu za to dobio od njenog oca, zmijskog cara, nemušti jezik — sposobnost da može da razume govor životinja.
20. **STRAH OD UROKA** — 1001 NOĆ: 22, 249 Plašeći se urokljivih očiju, otac je odgajao sina u podrumu (3, 503); 167, 96 Da bi svoju decu sačuvali do pogleda urokljivih očiju, roditelji su ih držali 14 godina zatvorene u kući (8, 506); — NPR: 1, 2 Da bi sačuvaov svoju kćer, otac je držao i hranio u kavezu; 1, 5 Svoje tri kćeri car je čuvao u pojati; — NPE: III, 77 Majka ućutkuje svoju kćer, jer se plaši da ona, preteranim pohvalama, ne urekne svoga verenika; III, 78 Kada je čula lepe reči đuvegije o svojoj devojci, njena majka se uplašila da će joj kćer pohvalama biti uročena.
21. **ĐAVO U TELU CAREVE KĆERI** — 1001 NOĆ: 3ba, 13 Mārid je ušao u telo careve kćeri. Čovek koji je izazivao zavist isterao ga je iz princezinog tela time što je okadio dimom od sedam belih dlaka iz repa crnog mačka (1, 166); — NPR: 37 Đavo je ušao u telo careve kćeri i svima se rugao, a niko nije mogao da ga istera. To je, jedino, uspeo čovek koji je tog đavola spasao zle žene i ovaj ga je iz zahvalnosti naučio da devojkju okadi travom koju mu je on sam dao, i on je tada napustio telo careve kćeri.

22. OŽENITI ŽENU-DŽIN ILI VILU — 1001 NOĆ: 1b, 2 Najmlađi od trojice braće ženi se ženom (ifrit (1, 38); 131aa, 499 Džānašāh se ženi ženom džin (5, 337); 153, 739 Car Horasana ženi se jednom robinjom koja je, u stvari, kći cara mora — sirena (7, 113); 155, 779 Hasan se ženi devojkom-pticom (7, 368); — NPR: 4 Carev sin ženi se pticom-devojkom; 6 Mladića su oženili vilom.
23. BIĆE — LJUDOŽDER — 1001 NOĆ: 132c, 546 Veliko biće slično čoveku zarobio je Sindbāda i njegove drugove (5, 414); — NPR: 38 Divljan, čovek s jednim okom, pušta u pećinu popa i njegovog đaka.
24. PASTUV KOJI IZLAZI IZ MORA ILI JEZERA — 1001 NOĆ: 132a, 538 Svakog meseca jednom jedan pastuv izlazi iz mora. Ždrebe kobile koju taj konj oplodi je izuzetno i na velikoj ceni. Da ne bi otišla sa konjem, čovek kobilu vezuje za obalu, a da je konj ne bi povredio, kada primeti da ona ne može za njim, ljudi galamom plaše konja i on beži nazad u more (5, 386); — NPR: 40 Loveći, jednom, car Dukljan naiđe na jezero i ugleda krilata konja i krilata čoveka na njemu kako izlaze iz jezera; — NPE: 24 Konj vojvode Momčila, Jabučilo, je neobičan, krilati konj. O njemu Vuk u belešci kaže da je negde »u nekakvom jezeru bio krilati konj, pa izlazio noću te pasao Momčilove kobile koje su pasle po livadi oko jezera; no kako bi koju kobilu opasao, on bi je udario nogama u trbuh te se izjalovi (da ne bi oždriježila krilata konja)«. U navedenoj pesmi peva se o tome kako je Momčilo jedne noći pomoću talambasa i bubnjeva poplašio ovog konja baš kada je ovaj hteo da udari kobilu. Konj je utekao u jezero, a kobila koju je opasao ovaj konj oždrebila mu je Jabučila — krilatog konja.
25. DEVOJKA (ŽENA) BEZ RUKU — 1001 NOĆ: 51, 347 Devojkju bez ruku oženio je car. Kasnije, kada su cara ostale žene ubedile da je ona razvratnica, car je naredio da je zajedno sa sinom, koga je rodila, oteraju u pustinju. U jednom trenutku dete koje je nosila palo joj je u vodu i dok je ona plakala, naišla su dva čoveka koja su se pomolila Allāhu za nju i ruke su joj ponovo izrasle, a dete je živo izašlo iz vode; — NPR: 1, 28 Da se ne bi udala za oca, devojka je odsekla sebi levu ruku, a desnu sago-rela. Međutim, kada joj je bajalica nekakvim travama namazala ručne patrljke, ruke su joj ponovo izrasle; 1, 33 Po naređenju maćehe, sluge su odsekle devojci obe ruke i ostavile je u pustinji. U tom trenutku njen otac je usnio šta se njoj desilo i šta treba da uradi da bi joj ruke ponovo izrasle.
26. DUŠA VAN TELA — 1001 NOĆ: 154a, 758 Devojka objašnjava Saif al-Mulūku da se duša džinskog cara nalazi u voljci jednog vrapca koji se nalazi u jednoj kutijici u kutiji za nakit, koja se nalazi u sedam drugih kutija. Sve one nalaze se na dnu sedam sandučića koji se svi nalaze u sanduku od mramora spušenom na dno mora (7, 255); — NPR: 8 Aždaja je objasnila babi da se

njena snaga nalazi u drugom carstvu. Tamo, u jednom jezeru, živi aždaja, u njoj vepar, u vepru zec, u zecu golub, u golubu vrabac u kome je aždajina snaga; 51 Baš Čelik je objasnio ženi da u jednoj visokoj planini živi lisica, u čijem srcu je ptica u kojoj se nalazi njegovo junaštvo.

27. U TRI NAVRATA ULOVITI ISTO — 1001 NOĆ: 156, 831 Ribaru Halifi nikako nije polazilo za rukom da nešto ulovi. Pouzdajući se u Boga, ribar je poslednji put bacio mrežu i tada je ulovio jednog majmuna koji ga je posavetovao da ponovo okuša sreću. Ribar je još dva puta bacio mrežu i oba puta ulovio po jednog majmuna. Treći majmun posavetovao je ribara šta da radi da bi se obogatio (7, 551); — NPR: 29 Tri dana uzastopce ribar nije mogao ništa da ulovi nego samo po jednu jegulju. U trenutku kada je počeo da ih proklinje, treća jegulja je progovorila, prekorila ga što ih proklinje i posavetovala šta da učini sa njima da bi mu žena rodila blizance, itd.
28. KUPITI NEKOME ZA NJEGOVE PARE NEŠTO U DALEKOM SVETU - 1001 NOĆ: 37, 299 Abū Muḥammad Lenština moli Abū Muẓaffara da mu za pet dirhema kupi nešto u Pini. Abū Muẓaffar mu kupuje jednog olinjalog majmuna koga je gazda držao vezanog i mučio, a koji je do kraja puta zaradio mnogo para svome gospodararu (4, 120); — NPR2 7. Jedan čovek zamoli svoga ranijeg da mu za novčić kupi nešto u drugom carstvu. On kupuje mačku, od dece koja hoće da ga ubiju. Uz put mačak zaradi svome novom gospodararu veliko bogatstvo.
29. MAČ IZMEĐU MLADIĆA I DEVOJKE — 1001 NOĆ: 154a, 758 Dok su plovili morem na jednom splavu, Saif al-Mulūk i Davlat Hātūn stavljali su noću između sebe mač (7, 261); — NPR: 29 Brat blizanac koga je žena zamenila sa svojim mužem, stavljao je uveče kada je trebalo da legne u postelju s njom, sablju između sebe i nje.
30. NEPOZNATA VOLJENA — 1001 NOĆ: 8a, 44 Kada je čuo (Azizovu priču, Tādž al-Mulūk se zaljubio u devojkicu o kojoj je čuo (2, 469); 91, 402 Mladi učitelj se zaljubio u devojkicu o kojoj je čuo samo jedan stih (4, 511); 134m, 586 Zlatar se zaljubio u devojkicu čiju je samo sliku video (5, 594); 152, 719 Ardašir se zaljubio u Hājāt an-Nufūs posle priče koju je o njoj čuo (7, 10); 153, 739 Badr Bāsīm se zaljubio u Džauharu kada je čuo kako o njoj pričaju njegova majka i ujak (7, 135); 154a, 757 Saif al-Mulūk se zaljubio u devojkicu čiju je sliku video na unutrašnjoj strani svog zubuna (7, 230); 165, 952 Ibrāhīm se zaljubio u sliku devojkice koju je video u jednoj knjizi (8, 442); 167, 963 Qamar az-Zamān se zaljubio u zlatarevu ženu kada je čuo priču o njoj (8, 522), a i zlatareva žena se zaljubila u njega kada je čula priču o njemu (8, 530); — NPR: 19 Carev sin je poželeo da se oženi devojkicom kao sneg belom i kao krv rumenom; 57 Kraľjev sin traži po svetu devojkicu kojom bi se oženio.

31. LJUBAV KOJA USMRĆUJE — 1001 NOĆ: 8aa, 112 (Azīza je umrla od tuge što joj (Azīz nije uzvraćao ljubav. (Azīz, međutim, za tu ljubav nije uopšte znao (2, 437); 20, 153 Šams an-Nahār i (Alī Ibn Bakkār umrli su od bola zbog neostvarene ljubavi (3, 226); 22, 249 Mladić koji je oterao svoju ženu želi da se ponovo oženi njome. Budući da ona to ne želi, i odbija ga, on umire zbog ljubavi (3, 541); 56, 352 Posle at-Mutalammisove smrti Maḥbūba ne može da se uteši i umire za njim (4, 310); 63, 383 Uzrit umire zbog ljubavi. Žena koju je voleo i koja mu je uzvraćala ljubav, umrla je za njim (4, 422); 96, 405 Posle (Adījeve smrti Hinda je mnogo tugovala i najzad umrla (4, 528); 100, 410 Mladić je umro od prevelike ljubavi prema jednoj devojci. Kada je ta devojka čula za njegovu smrt, i ona je umrla, a za njom i pevačica koja je devojku volela (4, 542); 102, 412 Mladić je umro od prevelike, a neuzvraćene ljubavi prema hrišćanki. Kada je čula za mladićevu smrt, ova devojka je otišla na njegov grob i umrla (4, 552); 131aa, 499 Džānšāh očekuje smrt kraj Šamsinog groba (5, 348); 134t, 597 Golub koji je greškom ubio svoju golubicu, prepustio se smrti kada se uverio u njenu nevinost (6, 37); 137, 680 Raijā je umrla posle (Utbine pogibije (6, 392); 144, 688 Mladić je umro od bola kada je njegovu dragu rastrgao lav (6, 443); 157, 845 Kadije koje su zaljubljene u Zain al-Mavāšif, umiru zato što ih je ona ostavila. Isto se dešava i sa četrdesetoricom kaluđera i njihovim starešinama (7, 701); 160, 397 Propali mladi Bagdađanin prodao je svoju voljenu robinju, ali kada mu je postalo jasno da mu je teško bez nje, pokušava da se ubije (8, 154); — NPE: I, 297 Alajbegovica je i sama umrla kada je saznala za smrt svoga muža; I, 340 Dvoje zaljubljenih umrli su zbog ljubavi; I, 341 Zaljubljeni koje su rastavili umrli su jedno za drugim; I, 342 Jela se obesila zato što je majka nije dala za Ivu. Kada je saznao za njenu smrt, Ivo je, takođe, umro na njenom grobu; I, 343 Omer i Merima umrli su od tuge što su ih roditelji rastavili; I, 344 Isto; I, 345 Isto; II, 83 Da se ne bi odvojila od svoga muža, žena vojvode Prijezde, Jelica, polazi sa njim u smrt; III, 74 Devojkā koju je oteo iz svatova Pletikosa Pavle, ubija se nad svojim mrtvim mladoženjom; III, 75 Mara se ubija nad mrtvim mladoženjom; III, 78 Od bola za umrlom nevestom umire i mladoženja;
32. DRVO NA GROBU ZALJUBLJENIH — 1001 NOĆ: 137, 680 Na zajedničkom grobu (Utbe i Raije izraslo je drvo koje zovu verenikovo i vereničino drvo (6, 392); — NPE: I, 341 Na grobovima zaljubljenih koji su sahranjeni jedno do drugog izrasli su zelen bor i rumena ružica; I, 342 Na Jeleninom i Ivinom grobu izrasli su zelen bor i vinova lozica; I, 345 Na grobu Omera i Merime izrasli su zelen bor i zelena borika; I, 421 Na grobovima Jane i Milenka sade ružu i vinovu lozu; II, 5 Na grobu Momira i Grozdanē, koji su nevinu izgubili život, iznikli su zelen bor i vinova loza.

33. RAZDVOJENI LJUBAVNI PAROVI PONOVO ZAJEDNO — 1001 NOĆ: 21, 170 Razdvojeni Qamar az-Zamān i Budūr ponovo se nalaze (3, 374); 41, 308 Rastavljeni 'Alī Šār i Zumurrud na kraju priče ponovo se nalaze (4, 209); 60, 371 Rastavljeni Uns al-Vudžūd i al-Vard fil-Akmām na kraju priče ponovo se nalaze (4, 405); 66, 385 Al-Mutalammis se vraća posle dugog odsustvovanja i nalazi svoju ženu, baš uoči njene ponovne udaje (4, 431); 129, 479 Odvojen od svoje žene i dece posle jednog brodoloma, čovek ih sve ponovo nalazi (5, 184); 131aa, 499 Posle dugog traženja, Džanšāh ponovo nalazi svoju ženu (5, 336); 155, 779 Ḥasan dugo traži po svetu ostrvo Vāq Vāq na kome se nalazi njegova žena i na kraju je nalazi (7, 510); 157, 845 Zain al-Mavāšif i Masrūr ponovo se nalaze (7, 713); 160, 896 Utučen zbog toga što je prodao robinju koju je mnogo voleo mladić je traži, nalazi i dalje živi sa njom (8, 164); 165, 952 Ibrāhīm i Džamīla koje su silom rastavili, nalaze se ponovo i žene (8, 476); 168, 978 Posle mnogo godina, 'Abdullāh ponovo nalazi svoju ženu za koju je mislio da je mrtva (8, 658); — NPR: 4 Mladić svuda po svetu traži devojkicu koja je odletela od njega kada joj je jedna baba odsekla pletenicu; 4 Zmaj je odneo carevu kćer koja je udata za carevića. Carević je svuda traži, nalazi i, posle niza peripetija, uspeva da savlada zmaja i odvede ženu kući; 10 Žena koja je zbog svoje nesmotrenosti izgubila muža-zmiju traži ga, nalazi i dalje žive zajedno; 51 Baš Čelik je odveo carevu kćer. Njen muž je svuda traži i najzad nalazi; 66 Carev sin pronalazi ponovo svoju draganu koju su njene suparnice bile ubile; — NPE: III, 25 Posle dugog rastanka, Janković Stojan se ponovo vraća svojoj ljubi.
34. MUŽ NA SVADBI SVOJE ŽENE — 1001 NOĆ: 66, 385 Na sam dan kada je Umaimu trebalo da odvedu novome mužu, pošto se al-Mutalammis dugo nije vratio, on se vraća, Umaima ga prepoznaje i ostaje sa njim (4, 430); — NPE: III, 25 Posle 9 godina i 7 meseci čekanja Stojanova ljuba treba da se uda za drugog. Međutim, na sam dan venčanja pojavljuje se Stojan, ljuba ga prepoznaje i ostaje s njim.
35. POSTAVLJANJE USLOVA ZA ŽENIDBU — 1001 NOĆ: 136, 624 Mirdās je postavio Garību uslov da savlada planinskog gula da bi mogao da dobije njegovu kćer za ženu (6, 171); 137, 680 Kao uslov za ženidbu, mladiću je postavljen veliki otkup (6, 391); 138, 682 Hinda pristaje da se uda za 'Abd al-Malika samo pod određenim uslovima (6, 397); 151, 708 Zainab se zaklela da se neće udati za drugoga do za onoga ko joj donese haljinu, pojas i zlatne šaljvare kćeri Azre Jevrejina (6, 575); — NPR: 9 Car je postavio majci zmije određene uslove koje zmija mora da ispuni da bi joj car dao svoju kćer za ženu; 23 Car je obećao svoju kćer onome ko pogodi kakav beleg ima devojkica, i gde se on nalazi; 24 Devojkica je oglašila po svetu da će se udati samo za onoga ko je pretekne u trčanju; 30 Car je pristao

da uda svoju kćer za mladića koji je prosi, pod uslovom da mu dobavi tri konja koji imaju naročite osobine; 45 Car je obećao svoju kćer onome ko se nađe mudriji od njega te ga nekako prevari; 59 Careva kći traži od prosca da joj donese tri prstena: od zvezde, sunca i meseca; 65 Careva kći je odlučila da se uda samo za onoga ko pogodi kakve belege ona ima i gde se oni nalaze; 69 Careva kći je zatražila od oca da je uda samo za onoga ko može da prebaci džilitom zidine njihovog grada; — NPE: I, Cetinjka devojka obećava da će pripasti onome ko ispuni njene uslove; II, 11 Car postavlja određene uslove zmiji pre nego što će joj dati svoju kćer; II, 14 Carica je objavila da će poći samo za onoga ko u nadmetanju ugrabi zlatnu jabuku; II, 26 Da ne bi stupila u rodoskrvnu vezu, Roksanda postavlja uslove svome bratu Stefanu; II, 28 Tek kada ispuni određene uslove, car Stjepan može da povede sa sobom devojku koju je isprosio; II, 78 Pre nego što će im dozvoliti da povedu devojku, Latini traže da svatovi ispune njihove uslove.

36. **RODOSKRVNA LJUBAV (INCEST)** — 1001 NOĆ: 3a, 12 Rodoskrvna ljubav između brata i sestre kažnjena je strašnom smrću: oboje su nađeni ugljenisani. (1, 142); 8, 45 Šārkān se oženio Nuzhat az-Zamān, ne znajući da mu je ona sestra po ocu (2, 200); 21, 170 Od dve žene Qamar az-Zamāna svaka se zaljubila u sina one druge koji su, dakle, braća po ocu. Međutim, sinovi nisu uzvratili ovu ljubav (3, 379); — NPR: 28 Car hoće da se oženi svojom kćeri, jer samo njoj pristaje prsten njegove pokojne žene, devojčine majke, koja mu je u amanet ostavila da se oženi samo onom devojkom kojoj prsten bude pristajao. 58 Carica je na samrti zaklela cara da se ne oženi drugom do sa devojkom koja ima zvezdu na čelu. Posle njene smrti, car je dugo tražio devojku sa zvezdom, ali je nije našao pa odlučio da se oženi svojom rođenom kćeri, pošto je ona jedina imala zvezdu na čelu. Devojka, međutim, to nije želela; — NPE: I, 720 Senjanin Ivo hoće da se oženi svojom sestrom Anđelijom. Ona to nikako ne želi i ubija se; II, 13 Car je prisilo svoju kćer da se uda za njega. Nesrećna devojka je dete koje je iz toga braka rodila bacila u reku, ali ga je našao i spasao i othranio jedan kaluđer. Kao odrastao mladić, on je došao u majčin grad, dopao se svojoj majci i ona se udala za njega ne znajući da joj je on sin; II, 14 Nahod Simeon se oženio Budimskom kraljicom, ali je kasnije saznao da mu je ona majka; II, 26 Dušan hoće da se oženi sestrom, ali ona to odbija. Od te namere odvaračaju ga svi; II, 27 Isto; II, 29 Ljubomorni vezir je nabedio Nahoda Momira da održava ljubavne veze sa sestrom i car je naredio da ga obese.
37. **ŽENIDBA ŽENE DEVOJKOM** — 1001 NOĆ: 21, 170 Prerušena u carevića, Budūr je došla u jedan grad, dopala se caru, i on je oženio svojom kćeri (3, 340); — NPE: III, 28 Senjanin Ivo udaje svoju sestru za Jovana koji je, u stvari, prerušena žena Kune Hasan-age.

38. AMAZONKA — DEVOJKA DELIJA — 1001 NOĆ: 8, 45 Abriza se bori protiv Šarkāna i pobeđuje ga u borbi. Na mnogo mesta u ovoj priči žene se bore protiv muškaraca ili im pomažu u borbi (2, 78); 134n, 587. Svi ratnici i sve sudije u jednoj zemlji su žene (5, 610); 134u, 597 Careva kći je kao uslov za udaju postavila zahtev da je mladić savlada na megdanu. Tako ona pobeđuje i Bahrāma, koji je zaslepljen njenom lepotom (6, 39); 155, 779 Ḥasanove posestrime oblače ratničku odeću. Na ostrvu Vāq Vāq jedna žena vlada amazonkama (7, 334); NPR: 24. Jedna devojka je obznanila da će se udati samo za onoga ko je pobedi na takmičenju; — NPE: I, 583. Ali beg ima devojku barjaktara; I, 656 Mara se odmetnula u hajduke i devet godina bila harambaša; I, 657 Zulumčar devojka se zarekla da će razbiti kamena vrata grada, da će pokrasti konje i prodati ih, itd., i sve je to učinila; III, 28 Ogorčena na muža što je nikada nije ni pogledao, Zlatija se, prerusena u muškarca, priključila Senjaninu Ivi, i vrebala prilika da uhvati svoga muža; III, 40 Zlatija je obukla seratlijsko ruho i otišla umesto oca u carevu vojsku; III, 49 Ljuba Hajduk Vukosava je preobučena u muškarca otišla da izbavi muža iz tamnice.
39. NEVERNA ŽENA — 1001 NOĆ: O, — Braću Šāhzamāna i Šehrijara žene varaju sa crnim robom. U istoj priči mlada žena vara ġifrīta koji ju je zatvorio u kovčeg da bi je sačuvao samo za sebe (1, 5); 1c, 3. Muž je zatekao svoju ženu sa crncem i ona ga pretvara u psa (1, 42); 2b, 7. Žena cara Crnih ostrva svako veče uspavljuje muža bandžom i vara ga sa crnim robom (1, 98); 31, 282. Da bi se osvetila nevernom mužu, žena ga vara sa kasapskim kalfom (4, 62); 83, 393. Žena vara muža sa prijateljem i proglašava ga ludim (4, 472); 97, 407. Mlada devojka vara svoga prijatelja sa njegovim prijateljem (4, 531); 134b, 57. Žena vara muža i, uprkos svedočenju papagaja, drži ga u zabludi (5, 555); 134f, 581. I muža i ljubavnika žena vara sa trećim čovjekom (5, 565); 134i, 584. Lakoverna žena pristaje da prevari svoga muža, ali ipak to ne čini, jer je čovek sa kojim je htela da ga prevari baš njen muž (5, 591); 134o, 591. Ljubomorni muž zatvara svoju ženu u dvorac van grada, ali ga ona ipak vara, i on je otpušta (6, 11); 134p, 592. Žena se sprema da prevari muža, ali je njegov iznenadni dolazak sprečava u tome (6, 15); 134q, 593. Žena jednog trgovca koji mnogo putuje ima ljubavnika (6, 17); 134v, 598. Žena vara svoga muža zato što je na to nagovorila jedna starica (6, 56); 134w, 602. Jedna žena koju ġifrīt drži zatvorenu u sanduku vara ġifrīta čim joj se ukaže i najmanja prilika (6, 63); 157, 845. Zain al-Mavāšif vara muža sa mladim hrišćaninom — Masrūrom (7, 649); 167, 963. Zlatareva žena vara muža sa Qamar az-Zamānom (8, 538); — NPR: 42. Solomonova žena zagledala se u drugog, pravi se mrtva i tako odlazi svome ljubavniku; NPE: I, 636. Ljubovića kaduna je prevarila muža s Čelebijom Ramom; II, 24. Vidosava pomaže kralju Vukašinu da ubije njenog muža Vojvodu Momčila; II, 30.

Žena bana Milutina, čim joj je muž otišao u vojsku, pozvala je sebi Duku Hercegovca i otišla sa njim ponevši sve banovo blago; III, 43. Žena Strahinića Bana stavlja se na stranu Vlah Alije u trenutku kada treba da se odluči između njega i muža; III, 7. Žena Novaković Gruje pomaže Turcima da svežu Gruju, da bi sama mogla da ode sa njima; III, 54. Žena pomaže Vuku Jeriniću da ubije njenog muža, jer je on pozeleo Vukovu sestru kao inoću.

40. KAŽNJAVANJE NEVERNE ŽENE — 1001 NOĆ: O, — Braća Šahzamān i Šehrijār kažnjavaju smrću svoje žene koje su ih prevarile s crnim robom (1, 5 i 12); 167, 963. Muž je zadavio svoju ženu koja ga je prevarila sa drugim muškarcem, i odnela mu sav imetak (8, 586); — NPE: II, 24. Vukašin je naredio da nevernu Vidosavu svežu konjima za repove i živu ja rastrgnu; II, 30. Ban Milutin kažnjava svoju nevernu ženu užasnom smrću; III, 7. Nevernu Maksimiju, Novaković Grujo je namazao voskom i katranom, uvio je u mekani pamuk, polio rakijom, ukopao u zemlju do pasa i zapalio.
41. SAVET MLADIĆU DA NE UZME ŽENU NEVERNICU — 1001 NOĆ: 167, 963. Otac savetuje sinu da se ne oženi ženom koja je izneverila svoga muža, jer ona isto tako može i njega da izneveri (8, 571); — NPE: II, 24. Vojvoda Momčilo na samrti savetuje Vukašinu da se ne oženi njegovom nevernom ženom, jer ona može i njemu da bude neverna.
42. LJUBOMORNI MUŠKARAC I LJUBOMORNA ŽENA — 1001 NOĆ: 1a, 1. Ljubomorna žena pretvara svoju suparnicu u kravu, a njenog sina u tele (1, 27); 4, 19. Ljubomorni muž ubija svoju ženu, ubeđen da ga ona vara (1, 245); 7, 38. Zubaida, koja je ljubomorna na Qūt al-Qulūb, naredila je svojoj robinji da devojkicu opije bandžom, a slugama da je zatvore u kovčeg i zakopaju na groblju (2, 35); 8 aa, 113. Kada je saznala da je (Aziz oženjen, Dalila ga je, iz ljubomore, osakatila (2, 457); 42, 327. Džubair ibn Umair više ne želi da se viđa sa Budūr zato što je video u zagrljaju jedne robinje (4, 218); 1340, 591. Ljubomorni muž zatvorio je svoju ženu u dvorac izvan grada (6, 9); 156, 831. Ljubomorna na Qūt al-Qulūb, Zubaida je opila devojkicu bandžom, zatvorila je u jednu sobu i proširila glas da je umrla (7, 588); 157, 845. Ljubomorni muž je odveo svoju ženu u drugi grad da se više ne bi sastajala sa svojim ljubavnikom (7, 665); 168, 989. Fatima, nezadovoljna i ljubomorna što je muž izbegava naumila je da mu se osveti. U tome je sprečio Ma'rifov sin (8, 744); NPR: 64. Ministar je ljubomorani na mladića koji treba da postane carev zet i baca ga preko ograde broda u more; 66. Ljubomorne devojkice zaklele su svoju suparnicu da bi se bar jedna od njih udala za cara; — NPE: I, 755. Majka izaziva kod sina ljubomoru prema ženi i on je ubija.

43. LUKAVSTVO — 1001 NOĆ: 2, 3. Ribar je lukavstvom uspeo ponovo da zatvori (ifrīta u bocu iz koje ga je pustio (1, 56); 2ab, 5. Lekar, koga je car nevinog osudio na smrt, lukavstvom je i cara lišio života (1, 78); 8, 45. U borbama između muslimana i hrišćana lukavstva se stalno smenjuju (2, 58); 22, 249. Jedan trgovac uspeo je lukavstvom da se dokopa (Alā) ad-dīna i da ga, vezana kao roba, odvede u Đenovu (3, 584); 37, 299. Jedan mārid je lukavstvom oteo nevestu Abū Muḥammada Lenštine (4, 128); 134u, 597. Princ Bahrām privoleo je lukavstvom princezu ad-Datmu da mu bude žena (6, 42); 150, 698. Cela priča o Dalili Lukavici ispunjena je lukavstvima (6, 482); 151, 708. Priča o (Alī Kairskom ispunjena je takođe lukavstvima (6, 530); 155, 779. Hasan je lukavstvom prisvojio čarobni kalpak i čarobni štapić (7, 501); 161q, 921. Lopov je lukavstvom prisvojio stado (8, 285); — NPR: 23. Mladić je lukavstvom saznao gde se nalaze belege na telu careve kćeri; 25. Žena je lukavstvom ponovo pridobila ljubav svog muža-cara; 35. Služeći se lukavstvom, deca su pronašla put kući i spasla se smrti; 37. Čovjek je lukavstvom uplašio đavola, i on je pobegao da se više nikada ne vrati; 38. Uvukavši se u ovčiju kožu, đaku je pošlo za rukom da sa ovcama izađe iz pećine i spase se Divljana; 43. Pomoću lukavstva, Solomon je uspeo da vidi i morske dubine i nebeske visine; 46. Stric i sinovac došli su lukavstvom do dva brava i vola a, kasnije, opet lukavstvom, sinovac je sve to prisvojio; 50. Vuk se lukavstvom dočepao lisičinog teleta, ali mu je ona na isti način vratila; 51. Baš Čelik se lukavstvom oslobodio okova; 64. Mladić je lukavstvom saznao devojčine belege; — NPE: I, 723. Ljutica Bogan se lukavstvom spasao smrti; II, 24. Vidosava je lukavstvom saznala od muža kada Jabučilo pušta svoja krila; II, 28. Miloš Vojinović je lukavstvom saznao koja je Roksanda devojka; II, 55. Bugarka devojka se lukavstvom spasla kuma koji je hteo da je napastuje; II, 75. Uz pomoć lukavstva Ljutica Bogdan je odveo konja i sokola vojvode Dragije; II, 76. Isto; III, 4. Grujica je lukavstvom ubio crnog Arapina; III, 5. Ikonija se lukavstvom spasla paše Brđanina; III, 18. Pretvarajući se da je od Barata Mujo, Golotrba Ivo je prevario devojku i odveo je sa sobom; III, 26. Pretvarajući se da je Hrnjo Mustafa aga, Komnen barjaktaru je pošlo za rukom da prevari Hajku; III, 66. Prerušeni u devojke, hajduci su dočekali Turke i pobili ih; III, 72. Prerušena u muškarca, Mara se spasla Kune Hasan-age, koji je hteo da je otme; III, 73. Devojka prerušena u muško, prva prolazi ispred svatova da bi izbegla busiju koja joj je pripremljena.
44. NEVERNA BRAĆA ILI SESTRE — 1001 NOĆ: 1b, 2. Zavidljiva braća dogovaraju se kako da ubiju najmlađeg brata da bi se dočepali njegovog novca (1, 38); 3d, 17. Dve starije sestre bacile su svoju najmlađu sestru, zajedno sa njenim mužem, u more (1, 217); 8, 45. Šārkān je ljubomorān na svog mlađeg brata ʿDau al-Makāna (2, 118); 135, 606. Starija braća smišljaju

kako da se oslobode najmlađeg, Džaudara (6, 81); 136, 624. (Adžīb i Garīb, iako braća, neprijateljski su raspoloženi jedan prema drugom (6, 156); 168, 978. Starija braća ljubomorna su na najmlađeg (Abdullāh ibn Fāḍila (8, 604); — NPR: 2. Starija braća, ljubomorna na najmlađeg, ostavila su ga na čardaku; 4. Starija braća šalju babu da uhodi najmlađeg; 11. Starija braća zavide najmlađem zato što on donosi uvek najbolje stvari; 27. Dve starije sestre ljubomorne su na najmlađu zato što se ona verila za careva sina, i počinju da smišljaju kako bi joj došle glave; 62. Starija braća ljubomorna su na najmlađeg zato što je on prošašao vodu života.

45. OKRUTNOST DECE PREMA RODITELJIMA — 1001 NOĆ: 135, 606. Džaudarova braća maltretiraju i tuku majku (6, 83); 158, 863. Sin je, u pijanstvu, udario oca (7, 758); — NPR: 13. Sin ne poštuje roditelje, hrani ih kostima koje im baca iza peći; — NPE: I, 204. Sin se stidi majke i šalje je u goru da bi je zveri rastrgle; I, 205. Sinovi šalju majku u goru da bi je pojele zveri; II, 1. Blažena Marija priča kako u zemlji Indiji deca ne poštuju roditelje; II, 2. Isto; II, 4. Jednom čoveku u paklu stalno gori noga zato što je njome tukao svoje roditelje; II, 18. Car Konstantin ispoveda se vladikama da je tukao svoje roditelje.
46. LOVAČKE AVANTURE — 1001 NOĆ: 2aa, 5. Car je u lovu pošao za jednom gazelom i zalutao (1, 66); 2ab, 5. Carević je zalutao u lovu i doživeo neprijatnu avanturu (1, 70); 8a, 107. Loveći jednog dana, Tādž al-Mulūk je naišao na karavan što je bilo povod mnogim avanturama (2, 392); 24, 271. Loveći jednog dana. Ma⁽ⁿ ibn Zā[']ida sreo je čoveka čija ga je oštromnost oduševila (4, 12); 27, 273. Halifa Hišām sreo je u lovu mladića čija grubost ga je razljutila a oštromnost oduševila (4, 19); 77, 389. Sledeći jednu gazelu, Anūšarvān je naišao na oštromnu ženu čija ga je razložnost frapirala (4, 454); 134g, 581. Carević koji je zalutao, doživljava neprijatan susret sa devojkom-gul (5, 568); 156, 831. Harūn i Dža[']far odlaze u lov i hajku (7, 573); — NPR: 8. Loveći jednog dana, carević je krenuo po zečijem tragu i zalutao; 19. Carević je, jednom u lovu, odlučio kakvom devojkom želi da se oženi; 27. Carev sin je pošao u lov s nadom da će naći devojkicu o kojoj je čuo u snu; 40. Loveći jednoga dana, car Dukljan je doživeo neobične stvari; 55. Carev sin je u lovu doživeo niz neprijatnosti. — NPE: I, 755. Vraćajući se iz lova, knez Đurđe je čuo razgovor između njegove žene i brata i poverovao da mu je žena neverna; II, 8. Milan, nago-voren od svoje žene, pozvao je brata Dragutina u lov s namerom da mu dođe glave. Međutim, kada je video mrtvog brata, pokajao se i ubio ženu zato što ga je naterala na bratoubistvo; II, 11. Jednog dana kralj Milutin nije mogao ništa da ulovi, pa je seo kraj vode i slučajno čuo od vila šta treba da učini, da bi mu žena rodila dete; II, 14. Za vreme lova patrijarh Savo

je našao sanduk od olova u kome je bilo živo muško dete; II, 24. Vojvoda Momčilo je otišao zorom u lov, a za to vreme su mu ljuba i kralj Vukašin spremali zasedu; II, 29. Loveći jednoga dana, car Stjepan je našao malo dete zavijeno u vinovu lozu; II, 31. Car Stjepan je pozvao Jug Bogdana u lov da bi za večerom mogao da isprosi njegovu kćer Milicu za svog vernog Lazu; II, 58. Dok je Vilip Madžarin bio u lovu, Kraljević Marko je došao njegovoj kući da bi sa njim podelio megdan; II, 69. Jednom, u lovu, Marko se sukobio zbog sokola sa Muratom vezirom; II, 75. Jednog dana, za vreme lova, vojvoda Dragija je poslao svojoj kući Ljuticu Bogdana, koji je u njega služio, da mu od žene zatraži i donese sokola. Iskoristivši obeležje koje mu je vojvoda dao, Ljutica Bogdan je prevario vojvodu ženu i pobegao sa šarcem i sokolom; II, 76. Isto; II, 80. Kralj Đurađ sa svojih dvanaest vojvoda našao je u lovu na vojvodu Sibinjskog i njegovih tri stotine Madžara; II, 97. Dmitar Jakšić polazi u lov i naređuje Ljubi Anđeliji da otruje njegovog brata Bogdana; II, 98. Isto; III, 49. Tri dana je Bojičić Halil lovio sa svojim slugama i ništa nije ulovio. Četvrtog dana uhvatio je hajduk-Vukosava; III, 58. Vuk Anđelić je došao kući bana Zdranina dok je ovaj bio u lovu i oteo mu njegovo dvoje dece; III, 59. Senjani su na Božić ujutru pošli u lov.

47. BRODOLOM — 1001 NOĆ: 3c, 14. Jedan car koji je voleo da plovi morima, doživeo je brodolom kada je njegov brod udario u Magnetnu planinu (1, 183); 21, 170. Marzuvān, Budūdin brat po mleku, doživeo je brodolom nedaleko od ostrva Hālidān (3, 299); 21, 14. Brod na kome se nalazio al-Asad bura je bacila na ostrvo kojim je gospodarila carica Mardžana (3, 435); 119, 466. Jedna žena pošla je brodom na hadžiluk i doživela brodolom (5, 122); 129, 479. Brodolom je rastavio jednu izraelićansku porodicu (5, 177); 131, 482. U jednom brodolomu mudri Danial je izgubio sve svoje knjige izuzev pet stranica (5, 192); 132c, 546. Posle brodoloma, Sindbād je dospao na ostrvo kiklopa (5, 413); 132d, 550. Posle brodoloma, Sindbād je dospao na ostrvo gde su ga zarobili Crnci (5, 430); 132e, 556. Sindbādov brod razbio je kamen koji je bacila ptica rūh (5, 452), 132f, 559. Sindbādov brod odvucla je struja i on se razbio o stenu (5, 468); 132g, 563. Sindbādov brod ie vetar razbno o stege (5, 482); 135, 606. Za vreme brodoloma Džaudar se spasao robovanja na jednoj lađi (6, 129); 153, 739. Lađa na kojoj je bio Badr Bāsīm stradala je u jednom brodolomu, ali se on spasao na jednoj dasci (7, 162); 154a, 758. Nošene jakim vetrom, lađe su se porazbijale i svi ljudi, izuzev Saif al-Mulūka, su se podavili (7, 233); — NPR: 48. Strašan vetar bacio je lađu jednog cara koji je krenuo u šetnju, u neku nepoznatu zemlju.
48. OTMICA DEVOJKE ILI ŽENE — 1001 NOĆ: O, — (Ifrīt je oteo devojkku u njenoj svadbenoj noći (1, 11); 8, 45. Franci su napali brod na kome je bila kćer cara Afridūna, pohvatali sve

devojke, pa i Süfiju (2, 104); 59, 357. Carević je odveo carevu kćer uz pomoć letećeg konja. Na isti način carević je i ostao bez devojke (4, 345); 81, 392 Al-Amin je opio Dža'fara i odveo njegovu robinju (4, 468); 134m, 586. Neki zlatar obedio je devojku da je vraćara, a kada su nju zbog toga bacili u duboki bunar, on je odatle izvadio i poveo sa sobom (5, 599); 151, 708. Ali je oteo Zuraiqovu ženu i dete, pošto ih je prethodno uspavao bandžom (6, 571); 154a, 758. Sin plavog cara oteo je Daulat Hätūnu (7, 251); 136, 624. Gul Sa'dān oteo je Fahr Tadžu, kćer cara Sabūra (6, 183); 158, 863. Marjamu su oteli gusari pri povratku iz manastira (8, 55); — NPR: 2. Zmaj je odneo jedinicu kćer jednog cara; 4. Zmaj je iz dvora odneo carevu kćer; 5. Tek što su se uhvatile u kolo, tri kćeri jednoga cara odneo je vihor; 12. Devojka uči mladića kako da ukrade kćer jednoga cara; 51. Baš Čelik je oteo carevu kćer, ženu carevića koji ga je oslobodio; — NPE: I, 721, Vojin je oteo Ivanovu sestru; I, 724. Turci su oteli sestru Ljutici Bogdanu; II, 43. Vlah Alija odvodi kćer Strahinića bana; II, 61. Ženu Marka Kraljevića odveli su na silu; II, 81. Nikolinu sestru oteo je Todor Pomorac; II, 96. Sestru dvojice Jakšića oteo je Arap aga; II, 100. Janočkinju Janu oteo je Budimlija Jovo, III, 16. Kralj od Maltije oteo je dve sestre sultana Ibrahima; III, 17. Ibro je oteo ženu Vatrice Stjepana; III, 26. Komnen barjaktar je oteo Hajku iz Udbine; III, 35. Tale je oteo sestru Stojanovu; III, 36. Isto; IV, 25. Osman je oteo Jelu iz kola.

49. USPAVLJIVANJE BENEDELUKOM — 1001 NOĆ: 2b, 7. Mladić je slučajno saznao da ga žena svako veče uspavljuje narkotikom da bi mogla da ode svome ljubavniku (1, 96); 7, 38. Devojka koju je Gānim našao u sanduku bila je opijena bandžom (2, 29); 8, 44. 'Omar ibn an-Nu'mān je opio bandžom Abrīzu (2, 122); 8b, 142. Kada ie ušao u hamam, siromašak je progutao komad hašiša (3, 34); 41, 308. Da bi se dočepao njegove žene, hrišćanin je opio 'Alī Šāra (4, 172); 136, 624. Pomoću buktinje na kojoj je polako sagorevao bandž, Sahīm je uspavao celu vojsku (6, 230); 624. Mārid je bandžom opio Garība i odneo ga na Tvrđavu plovova (6, 354); 150, 696. Zainaba je nahranila Aḥmad ad-Danafa jelom u koje je stavila bandža (6, 524); 151, 708. 'Alī je opio bandžom Zuraiqovu robinju i obukao njene haljine (6, 571); 151, 708. Ḥasan Šūmān je opio bandžom Aḥmad al-Laqīta prerušenog u poslastičara (6, 588); 155, 779. Persijanac je opio bandžom Hasana (7, 315); 156, 831; Ljubomorna Zubaida opila je bandžom Qūt al-Qulūb (7, 587); 158, 863. Marjam je opila vezira bandžom i pobegla sa Nurud-dīnom (8, 116); 165, 952. As-Sandalānī je opio Ibrāhīma bandžom koji je stavio u halvu; 167, 963. Zlatareva žena opijala je nekim napitkom i muža i Qamar az-Zamāna (8, 538); — NPR: 4. Sluga je dunuo iz jednog mešića svome gospodaru za vrat, i on je zaspao; 10. Zona je obendelučila cara da ne bi budan proveo noć sa svojom prvom ženom; — NPE: I, 724. Devojka je benđelukom

- opila brata Ljutice Bogdana; II, 67. Krčmarica Janja je stavila u vino Ćemi Brđaninu razne trave od kojih je on zaspao; II, 7. Krčmarica Mara je sipala bendželuke Turcima u vino.
50. ZABRANA DA SE PITA ILI GOVORI — 1001 NOĆ: 3, 9. Nosaču su devojke dozvolile da provede noć pod njihovim krovom pod uslovom da ne postavlja nikakva pitanja. Isti uslov je kasnije postavljen trojici slepaca i trojici trgovaca (I, 114); 3c, 14. Zabranjeno je pominjanje Allāhovog imena (I, 185); 3c, 14. Car može da prisustvuje ritualnom obredu slepaca, ali pod uslovom da ne postavlja pitanja (1, 197); 5dab, 31. Posrednica vodi mladića jednoj ženi, ali pod uslovom da ne postavlja pitanja (1, 416); 131a, 486. Bulūqiji je rečeno da pazi da nikako ne vikne nešto konju ispred njuške (5, 235); 134, 578. Carevom sinu preti smrt; da bi je izbegao, sedam dana ne sme da progovori (5, 545); 134n, 587. Starac je uzeo mladića u službu pod uslovom da ne postavlja pitanja (5, 603); 156, 831. Majmun je rekao Ĥalīfi da nikako ne govori dok ne dođe na menjački trg (7, 556); — NPR: 31. Čoveku je zabranjeno da progovori i jednu reč, inače će biti zamađijan; 56. Mladiću je zabranjeno da progovori, jer će ga u protivnim zamađijati vile.
51. ZABRANJENA SOBA — 1001 NOĆ: 3c, 14. Devojke su caru dale ključeve od četrdeset riznica, ali su mu zabranile da otvori četrdesetu (1, 201); 26, 272. Zabranjeno je otvoriti vrata grada Lapte (4, 17); 131, 482. Ĥāsib može da se vrati kući pod uslovom da nikada ne uđe u kupatilo (5, 237); 131aa, 499. Šejh Našr daje Džānšāhu ključeve od svih soba u dvoru, ali ga upozorava da jedna vrata nikako ne otključava (5, 278); 134n, 587. Mladiću je starac skrenuo pažnju da ne otvara jedna vrata ako ne želi da se pokaje zbog toga (5, 604); 134n, 587. Carica upozorava mladića da nikako ne otvara jedna vrata (5, 611); 155, 779. Ĥasana su devojke upozorile da jedna vrata ne otvara (7, 339); — NPR: 4. Carica daje carevom sinu ključeve od 12 podruma, ali ga upozorava da nikako ne ulazi u dvanaesti; 51. Car daje zetu ključeve od deset odaja i upozorava ga da nikako ne otvara devetu odaju, jer ako to učini, zlo će proći.
52. OSOBA ZATVORENA U KOVČEGU — 1001 NOĆ: O, — Ljubomorni džin zatvara mladu ženu u kovčeg koji svuda sa sobom nosi (1, 8); 4, 18. Ribar iz reke izvlači sanduk u kome se nalazi iskasapljen leš neke mlade žene (1, 241); 4a, 19. Da bi Badr ad-dīna odveli u Egipat, silom su ga zatvorili u sanduk (1, 308); 5d, 27. Da bi ga nekako uveli u dvor, mladića su zatvorili u sanduk i uneli ga u dvor (1, 359); 5d, 28. Da ne bi bio otkriven, mladić se sakrio u jedan sanduk (1, 397); (7, 38). Ljubomorna Zubaida naredila je Crncima da Qūt al-Qulūb, opijenu bandžom, zatvore u kovčeg i zakopaju na groblju (2, 35); 21a, 217. Mag Bahrām zatvorio je al-Asada u jedan sanduk i odneo ga na brod (3, 433); 1340, 591. Carevića zatvorenog u sanduku uneli su u kuću žene koju muž drži zatvorenu (6, 11); 134w, 602. Jed-

nu devojku ģifrīt drži zatvorenu u sanduku (6, 63); 155, 779. Persijanac naređuje da se na brod odnese Hasan, koji je zatvoren u jednom sanduku (7, 315); (156, 831) Ljubomorna Zubaida opila je Qūt al-Qulūb bandžom, zatvorila je u sanduk i naredila evnuhu da sanduk proda (7, 589); — NPR: 60 Ljubomorna na snahu, svekrva je naredila da njenu decu sluga zatvori u jedan sanduk i baci u najbližu reku; 61 Ljubomorna svekrva naredila je sluzi da decu, koju je rodila njena snaha, zatvori u jedan kovčežić i zakopa ga ili baci u neku reku; — NPE: II, 13 Stari ka-luđer nalazi kraj obale sanduk u kome je bilo zatvoreno jedno muško dete; II, 14 Devojka koju je otac prisilio da se uda za njega, svoje tek rođeno dete je zatvorila u sanduk, zalila ga olovom i bacila u more. Patrijarh Savo je našao kovčeg i spasao dete.

53. OTKRIVANJE SKRIVENOG BLAGA — 1001 NOĆ: 21, 170 Qamar az-Zamān je otkrio sasvim slučajno ispod kamene ploče prostoriju punu jasnocrvenog suvog zlata (3, 356); 55, 551 Bagdađanin je otkrio u svojoj kući skriveno blago zahvaljujući svom snu i snu koji mu je ispričao kairski valija (4, 30); 73, 387 Zenin ljubavnik je, zahvaljujući slučajnosti da mu je ljubavnica ispričala san svoga muža, otkrio i odneo skriveno blago (4, 441); 129, 479 Brodolomnika je na jednom ostrvu neki glas obavestio da se nedaleko nalazi skriveno blago. On ga traži i nalazi (5, 181); 131, 482 Iz bunara u kome su ga ostavile drvoseče, Hāsib ulazi u odaju u kojoj je sve načinjeno od dragog kamenja (5, 197); 131aa, 499 Na vrhu planine, gde ga je ostavila ptica, Džānšāh je otkrio mnoštvo dragog kamenja: topaza, korunda, skupocenih rubina; 132, 543 Sindbāda je ptica rūḥ odnela u jednu dolinu punu dijamanta (5, 402); 133, 566 Abd as-Samad je otkrio riznicu u gradu u kome su svi stanovnici mrtvi; 169, 989 Oručić zemlju, Ma'rūf je našao na neku ploču ispod koje je našao skriveno blago (8, 705); — NPR: 3 Neki čovek pronašao je skriveno blago za koje je čuo od gavranova; 20 Postupajući prema savetu koji je dobio od jednog deteta u snu, jedan čovek je ispod bora otkrio skriveno blago.
54. PRERUŠAVANJE — 1001 NOĆ: 0, — Da bi se uverio u ženino neverstvo, Šehrijār se prerušen vraća u dvor (1, 7); 3, 9 Hārūn ar-Rašīd, Dža'fār i Masrūr, prerušeni u trgovce, šetaju gradom (1, 124); 3a, 11 Carević se prerušio u kalendera da bi spasao vezira koji je prigrabio carstvo njegovog oca (1, 145); 3c, 14 Prerušen u monaha-prosjaka, car luta po svetu (1, 205); dac, 31 Peti berberinov brat prerušio se u Persijanca da ga ne bi prepoznala starica čija je bio žrtva (1, 446); 6, 32 Hārūn, Dža'fār i Masrūr izlaze prerušeni u grad (1, 501). Hārūn se prerušava u ribara (1, 505); 7, 38 Preobučen u iznošeno odelo, Tahir beži iz kuće (2, 45); 21, 170 Qamar az-Zamān prerušio se u astrologa da bi došao do Budur (3, 315); 22, 249 Hārūn, Dža'fār, Masrūr i Abū Nuvās prerušili su se u derviše (3, 534); 32, 285 Preobučeni u

trgovce, Hārūn, Dža'far i Masrūr izlaze iz dvora (4, 64); 47, 342 Al-Malik an-Nāšir i njegov sluga su se prerušili da bi se uverili u razvratnost svedoka (4, 237); 59, 371 Da bi došao do devojke, carević se prerušio u lekara (4, 356); 60, 371 Uns al-Vudžūd izlazi prerušen u noć i polazi da traži Zumurrud (4, 372); 134u, 597 Da bi se približio ad-Datmi, princ Bahrām se prerušio u starca (6, 40); 150, 698 Dalīla se prerušila u velikašku sluškinju (6, 505); 151, 708 'Alī se prerušio u kuvara (6, 553) Ḥasan Šūmān u kadiju (6, 588); a Aḥmad al-Laḳīt u poslastičara (6, 590); 152, 718 Carević se prerušio u trgovca (7, 12); 160, 897 Da bi mogao da se ukrca na jednu lađu, mladi bagdađanin se prerušio u mornara (8, 157); 161, 924 Tražeći izlaz iz teške situacije, car oblači pohabano odelo i izlazi u grad (8, 301); 164, 946 Da bi ga oraspoložio, Dža'far predlaže Hārūnu da izađu preobučeni u trgovce i otplove niz Tigar (8, 414); 166, 959 Halīfa sa svojim pratiocem preobučeni u trgovca obilazi grad (8, 477); — NPR: 8 Carev sin oblači pastirske haljine, uzima pastirski štap i kreće u svet da traži aždaju; 11 Iako je postao car, mladić ponovo oblači svoje stare haljine da bi ga roditelji prepoznali; 34 Da bi mogao na miru da lovi, mladić oblači medveđu kožu; 38 Đak obučen u ovnujsku kožu uspeva da izađe neprimećen iz Divljanove pećine; — NPE: I, 204 Dva anđela, prerušena u mlade putnike, savetuju majci da se vrati kući; I, 207 Dva anđela prerušena u božjake dolaze da iskušaju ljude; II, 3 Dva anđela prerušena u putnike iskušavaju đakona Stefana i njegovu ljubav; II, 28 Miloš Voinović, prerušen u mlado Bugarče, prati Dušanove svatove da bi mu se našao pri ruci, ako zatreba; II, 61 Marko Kraljević, prerušen u kaluđera, odlazi Mini od Kostura da oslobodi svoju ljubav; II, 64 Dojčil, prerušen u crnog Arapina, ide da spase Kraljevića Marka iz tamnice; II, 76 Paša Seidim, prerušen u Rada od Pazara, hoće da služi kod njegove žene ne bi li se dočepao njegovog konja; III, 2 Grujicu, preobučeniog u sirotinjsko ruho, Starina Novak prodaje Džaferbegovici; III, 6 Obučen u bugarske haljine, Grujica uhodi svatove Grčića Manojla; III, 22 Stojan Janković oblači prosjačke haljine i odlazi Sinan-agi da se ponudi da mu služi a sve zato da bi oteo Zlatiju; III, 57 Prerušen u prosjaka Vuk Anđelić je ukrao dvoje dece bana Zadranina; III, 58 Isto; IV, 28 Stojan Čupić i njegovih 200 Srba, preobučeni u tursko odelo, jurišaju među Turke.

55. MUŠKARAC PRERUŠEN U ŽENU — 1001 NOĆ: 8a, 107 Prerušen u ženu Tadž al-Mulūk dolazi u dvor Sit Dunije (2, 511); 21b, 237 Starica je obukla Ni'imi ženske haljine da bi ga uvela u dvor (3, 473); 151, 708 Da bi se dočepao kese sa zlatom, 'Alī se prerušio u trudnu ženu (6, 563); 151, 708 'Alī oblači haljine Zuraiqove robinje (6, 571); 152, 719 Starica pomaže Ardašīru da preobučeni u ženske haljine uđe u dvor (67, 80); 155, 779 Obučen kao i ostale amazonke, Ḥasan se umešao među njih (7, 441); 166, 959 Robinja je donela Abū al-Ḥasanu ženske haljine koje treba da obuče da bi se spasao; — NPE: I, 736 Đul kaduna

- oblači Bolozanoviću žensku odeću da bi se umešao među devojke i video onu koju je isprosió; II, 4 Da bi onemogućili Arapina da presreće svatove, Grujica oblači nevestinske haljine ne bi li se i u njega zagledao; III, 5 Ikonija podmeće paši od Zagorja Grujicu i njegovih trideset drugova, umesto sebe i svojih trideset drugarica; III, 66 Mihać i njegovih trideset drugova dočekuju pašu od Trebinja prerušeni u devojke.
56. ŽENA PRERUŠENA U MUŠKARCA — 1001 NOĆ: 8, 45 Abriža, preobučena u odelu ratnika, bori se na megdanu protiv Šarkāna (2, 113); 8, 45 Preobučena u muško odelo, Nuzhat az-Zamān beži sa svojim bratom iz dvora i priključuje se karavanu koji ide na hadžiluk (2, 139); 8, 45 Dat ad-Davāhī, prerušena u isposnika, stiće poverenje muslimanske vojske (2, 301); 21, 170 Prerušena u odelo svoga muža, Budūr prikriva njegov nestanak i kreće na put da ga traži (3, 337); 41, 308 Obučena u odelo ubijenog Kurda, Zumurrud beži od razbojnika koji je oteo (4, 184); 150, 698 Da bi pokazala svoje majstorije, Dalila Lukavica preoblači se u fakira sufijanaca (6, 484); 150, 698 Nakon što je uspešla lukavstvom da je skinu s krsta na kome je bila raspeta, Dalila oblači beduinovo odelo, stavlja na glavu njegov turban i odlazi svojoj kući; 158, 863 Marjam, prerušena u odelo kapetana broda, dočekuje svog ljubavnika i beži s njim (8, 82); — NPE: I, 741 Da ne bi morala da pođe za Ali-agu koji je prosi, Ajkuna, preobučena u muško odelo, beži sa robom Dilaverom preko Save; I, 746 Prerušena u muško, Jelena odlazi kroz goru po vodu; I, 747 Jelica, prerušena u muško, odlazi kroz goru po vodu; I, 748 Doroteja odlazi po vodu prerušena u bratovljeve haljine; I, 749 Merja, Ata i Fata odlaze u bezistan prerušene u muškarce; III, Zlatija, žena Kune Hasan-age, prerušena u muškarca, odlazi Ivi Senjaninu i traži priliku da se osveti mužu; III, 40 Zlatija, obučena u seratlijsku odeću, odlazi na carevu vojsku umesto svog ostarelog oca; III, 49 Ljuba Hajduka Vukosava, prerušena u carevog deliju, odlazi da izbavi muža iz tamnice; III, 72 Mara odlazi u Kotare ispred svatova preobučena u muško odelo; III, 73 Mara, preobučena u muško, ispred svatova prva prolazi i srećno stiže u Sarajevo.
57. PREPOZNAVANJE — 1001 NOĆ: 1a, 2 Mlada devojka, upućena u mađiju, prepoznaje u teletu trgovčeva sina (1, 30); 1c, 3 Mesareva kći prepoznaje u psu muškarca koga je začarala njegova žena (1, 45); 3b, 12 Princeza prepoznaje u majmunu zamađijanog čoveka (1, 173); 151, 708 Trgovčeva kći prepoznaje u psu zamađijanog čoveka (6, 582); 4a, 19 Majka prepoznaje sina po jelu koje je on pripremio (1, 307); 7, 38 Bolesni Ganīm prepoznaje majku, sestru i Qūt al-Qulūb (2, 54); 8, 44 Zahvaljujući kamenčiću, Šarkān prepoznaje u Nuzhati az-Zamān svoju sestru; 8, 44 Po tome kako je izgovarao stihove, Nuzhat az-Zamān prepoznaje svoga brata ʿDau al-Makāna; 21, 170 Qamar az-Zamān šalje po evnuhu Budūri prsten po kome ga ona pre-

poznaje (3, 321); 59, 357 Carević, prerušen u lekara, dozvoljava da ga prepozna careva kći koja je u njega zaljubljena (4, 357); 66, 385 Žena prepoznaje al-Mutalammisa, koji se vratio posle dugog vremena (4, 430); 129, 479 Posle dugog lutanja, članovi jedne porodice slučajno se sreću na jednom mestu i prepoznaju (5,184); 160, 896 Jedna pevačica prepoznaje svog dragog po sviranju na lauti (8, 159); — NPR: 51 Car prepoznaje spasioce grada po ušima aždaje i time što je samo on uspeo izvaditi iz zida nož kojim je ubio zmiyu; 58 Posredstvom prstena, carev sin prepoznaje u devojci u mišjoj koži lepoticu koju je upoznao na dvoru; 60 Car prepoznaje svoje dvoje dece koje je njegova majka naredila da bace u reku; NPE: I, 724 Jelica preznaje brata po konju koga on jaše; I, 725 Bogdan je svoju ljubiu prodao Turčinu u kome ona prepoznaje svoga brata; II, 13 Budimska kraljica prepoznaje u Nahodu Simeonu svoga sina; II, 14 Tek posle svadbe, kraljica prepoznaje u svom mužu, Nahodu Simeonu, svoga sina; II, 15 Na kraju pesme o Predragu i Nenadu braća se prepoznaju; II, 43 Iako se prerušio u Turčina, Strahinjača bana prepoznaje derviš koji je kod njega bio u tamnici; III, 25 Pošto je čula alegorijsku pesmu koju je otpjevao prošnjak, Jela u njemu prepoznaje svoga muža Janković Stojana.

Summary

THE COMMON MOTIVES IN ARABIAN NIGHTS AND IN THE COLLECTION OF FOLK TALES AND POEMS COLLECTED BY VUK ST. KARADŽIĆ

A large number of motives of folk tales and poems, and especially of fairy-tales, is common to many peoples distant from each other both in time and space. In most of the cases they have a general human character, but they can also deal with fantastic images and ideas which may have a common source, or they may also appear in an identical form, without any influence from any other side. This is proved by a large number of common themes in Arabian Nights and in the Collection of folk tales and poems of Vuk St. Karadžić.

At the beginning of this study, in its introduction, a short survey is given of the history of studies of Arabian Nights in Europe, pointing, at the same time, to the relatively small interest for those tales in the Arab world.

With regard to Yugoslavia, although a good number of translations of certain tales from Arabian Nights exist, and in spite of even a complete translation of the whole book, to be true not from Arabic original, but from the Russian translation of Sale, so far nobody occupied himself with the problems related to Arabian

Nights. In that respect the present study is an innovation. After a short introduction, the full list of the titles of all the tales from Arabian Nights is given from the Bulaq edition which was the only source for this work.

The chapter which deals with some peculiarities of Arabian Nights explains in a few words its origin and its development through centuries (from VIII to XVI century) up to the moment when it was written in the present form. Different phases through which the collection has passed have been pointed out, as well as the three main layers of sources from which it had its origin (Persian, Indian and Arabic). The Arabian Nights stories are specific in that they form one whole connected by the story of Shahrazade, although the collection is made up of different material (novels, animal stories, fables, fairy-tales, legends, short stories, long short-stories and anecdotes) in which even some verses can be found. However, regardless of the popular origins of these stories like of all other folk-tales, their author, namely, being unknown, they differ from the genuine folk-tales by the adoption of certain characteristics of written literature, since along with their oral transmission they were also written down whereby they experienced a certain change by additions and revisions made by individual writers or scribes in agreement with their own taste and the spirit of their age and partly under the influence of written literature.

Nevertheless, they have the usual fixed means of expression, as found in folk literature, such as regular epithets, comparisons, stylistic turns, identical beginnings and ends of the stories and nights — the so called common points. At the end of this chapter the influence of city-life felt in all the stories is emphasized, as well as in the stories which take us back to a distant past. The influence of Islam which connects all different elements and numerous borrowings by very strong ties and gives them its specific colour is likewise pointed out.

The chapter on commoi motives in Arabian Nights and in Vuk's collection of folk tales and poems, begins with the description of the themes related to religion. Fatalism, conversion to the true religion, belief in magic power of the God's name, trust in God, and turning to God for help, are common to Arabian Nights and the Vuk's collection, and, since both Islam and Christianity have preserved some ancient beliefs, common to both are belief in miracles and the belief in magic power performed by the various taboo means, or with the help of evil spirits (*ġinn*). Most frequent consequence of the use of magic is the transformation of man into an animal and vice versa and examples of turning people into stone by magic. Both in Arabian Nights and in the Vuk's collection a large number of various magic objects is common to both, such as: magic ring, stick, knife, sabre or sword, and different amulets. All these objects in Vuk's collection have only one kind of property each and with their help only one kind of desire can be fulfilled. In Arabian Nights however, besides the mentioned property of the magic objects, there are examples in which those objects have magic power over some supernatural

beings, *ǧinns*, which are able to fulfill every wish of the owner of the object. Common to both is also asking for help from animals which at the moment are staying at some distant place, with the aid of something that belongs to that animal (a feather, a hair, etc.), then the belief that the raven is a symbol of, or predicts, the disaster, the belief in dreams (in which either the directions are given, or something is ordered, while some dreams require special interpretation), fear from evil eye, unusual conception, as well as the ability to understand the speech of animals and birds.

Since both Islam and Christianity recognize the existence of supernatural beings and demand the belief in them, they are very often mentioned both in Vuk's collection and in Arabian Nights. Those beings can be good or evil, they can help man, but they can also be against him. Sometimes it comes to love between them and the people, they get married, and sometimes those beings can cause some severe illness. Common to Arabian Nights and the Vuk's collection is also an unusual creature, which by its strength and appearance, reminds of Polyphemus from *Odyssey*, and there is also a stallion which lives in water and comes out of it to mate with mares, so that their colts reach a very high price because of their exceptional qualities.

Connoisseurs of European literature know well the theme of the girl without hands, and the soul without the body. Examples of such motives can be found in both collections. It is noticed that the reasons for which the girls have lost their hands are different, but the hands have grown again in two examples of this motif. As for the soul, strength, or courage, they are hidden in a bird, in two examples even in the same kind of bird, the sparrow. The common theme is that of a fisherman who catches the same thing three times: a monkey, or an eel, the last of which gives him a good advice. There is also a case of a poor man giving to rich man his last coin begging him to buy something for him in the distant land which, then, brings the poor man enormous wealth.

Quite a number of fairy-tales and anecdotes deal with love, and in that connection there is a considerable number of the common motives: the motif of not being able to recognize the beloved, death because of love, a tree growing on the grave of the young people who met death because of love, separated married couples, or a couple in love who find each other after a series of complications, the well known motif of a husband who returns home on the very day of his wife's wedding, setting of obstacles for the young man to prove himself worthy of marriage, and the motif of incestuous love. In each collection there is one example of the motive of a girl disguised as a man who is being married with another girl. The motif of a disguised girl in man's clothes is not an isolated example. Both in Arabian Nights and in Vuk's collection the presence of girl heroes is noticed. However, while in Arabian Nights they are the result of foreign influence, considering that the Arab did not appreciate courage in his wife but loyalty, in the Vuk's collection their presence is

quite understandable, because at the time of the battles with the Turks, they had more use for a warlike woman than a meek one.

The common motif of unfaithful wife, which is found right at the beginning of Arabian Nights, is much more frequent in Arabian Nights than in the Vuk's collection, but considerably fewer cases of punishing an unfaithful wife by death. Directly related to this motif is the advice to the young man not to marry such a woman, because she could be unfaithful to him as she was to her former husband. As for jealousy both man and woman are its equal victims, but it can be noticed that there are relatively few examples of this motif in Arabian Nights. In Vuk's collection, however, jealousy is identical with hurt vanity, for its consequences are fatal for the person that caused it.

In order to achieve a rendezvous the unfaithful wife is often shrewd, but these are not the only examples of cunning in these two collections. Individually or as a group people have used cunning in different situations: to save themselves from trouble they have got into, to save themselves from death, to escape, from prison, to acquire something that does not belong to them, not to mention the numerous cunning methods used in battles.

Besides the unfaithful wife the common motif to both collections are unfaithful brothers and sisters. When such case is mentioned, there are almost always three brothers or three sisters, the youngest of which is the best of them while the elder two use different tricks by which they try to get rid of their youngest one. The relationship between the young and the old is not especially treated in Arabian Nights. It can be noticed that the children treat their parents with due respect and attention, therefore the motif of cruelty of children towards their parents is much less frequent in Arabian Nights than in Vuk's collection.

At the beginning of a large number of stories in Arabian Nights and Vuk's tales and poems, there is the motif of hunting. The main heroes, who are often great hunt-enthusiasts, had experienced many unusual encounters while hunting, and learned many new things. That is why the number of tales with this motif is rather great in both collections. Ship-wreck also offered to main figures the opportunity to get to know new lands, but it must be noticed that the number of the tales with this motif is considerably greater in Arabian Nights.

Abduction of a wife or a girl, putting people to sleep with drugs (*banǰ*), closing man or children into a trunk to hide them or to free them, finding the hidden treasure, and finally, the very frequently used motif of disguising and recognizing belong to the common group of motives.

At the end, all the motives discussed in the previous chapter have been listed individually with the note as to where they were taken from. Thus they offer an opportunity for further research of possible connections and travelling of the discussed motives. This study does not include other researches of this kind, since that would require special studies of individual motives.